R.N.I. No. 14593/1957

પગદંડી

PAGDANDI

તંત્રીઓ : અશ્વિન માલદે ❋ શાંતિ રાંભિયા ❋ ચંદ્રકાન્ત નંદુ

VOL.64 ISSUE NO. 3 - JUNE 2021 - 60 PAGES - RS. 15/-

ROHA FORT, KUTCH

Shree Kutchi Visha Oswal Seva Samaj
C.V.O.D., Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99-101, Keshavji Naik Road, Chinchbunder, MUMBAI - 400 009.
Phone : 2371 4674 / 2377 3032 Email : ksevasamaj@gmail.com

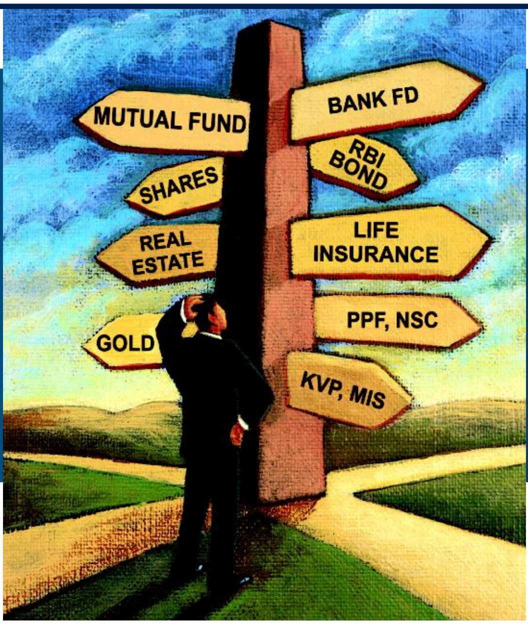

WE NAVIGATE
YOUR FINANCIAL ADVENTURE
& ENSURE YOU
A SMOOTH JOURNEY OF LIFE
FROM WHERE YOU ARE
TO WHERE YOU WANT TO BE

A COMPLETE TOUR OF THE FINANCIAL WORLD

We are truly a one stop-shop for all your
Investment & Insurance and other allied services:

- Mutual Fund Distributors
- Company FD, NCD, Bond, RBI Bond, Capital Gain Bond, Perpetual Bond
- P2P Loans
- Sovereign Gold Bond
- Will Writing and Estate and Succession Planning
- Life Insurance (Through business associates of LIC of India, HDFC Life, Birla Sun Life Insurance)

We are your Map for Financial Freedom

GADA & HARIA™
PRIVATE LIMITED
With you, For you, Always...

Registered Office:
Gada & Haria Pvt Ltd
(formerly known as Gada & Haria Financial Planners Pvt Ltd)
5, Framroz Court, 2nd floor, Dada Saheb Phalke Road,
Dadar (CR), Mumbai-400014.
Tel: 40794141

CA Dilip Haria
Village: Bada
98202 96135
dhharia@gmail.com

CA, CFP Rajesh Gada
Village: Bada
98676 23250
rajesh@gadaharia.com

CA Vipul Bheda
Village: Samaghoga
98202 22750
vipul@gadaharia.com

Vikas Vira
Village:Nagalpur
98205 20268
vikas@gadaharia.com

પગદંડી

જૂન ૨૦૨૧

અનુક્રમણિકા

લેખ	લેખક	પાના નં
તંત્રી સ્થાનેથી કોરોનાના લેખાં જોખાં	....	૫
પ્રમુખશ્રીની કલમે	ડૉ. મંજુલા વી. શાહ.....................	૯
પગદંડીને પત્ર..	વાચકોના પત્ર...........................	૧૩
પગ મેં ભમરી હરિ મોરો રાજી ભયો	લીલાધર માણેક ગડા	૧૫
કચ્છના ઈતિહાસના પાનેથી .... સો વર્ષ પૂર્વે કચ્છ માંડવીનો વેપાર	વસંત લીલાધર કચ્છ કેસરી............	૨૦
ગઠડી બધેને	CA સંજય વિસનજી છેડા...............	૨૫
પાંજો તેજ	ગુલાબ દેઢિયા............................	૨૯
ગામાઈ ગામાઈ..	વસંતલાલ દામજી દેઢિયા..............	૩૫
સાહિત્ય અમૃત	આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ	૩૯
કોરોના અને હાર્ટ એટેક................................	ડૉ. અંકિત રમેશ દેઢિયા................	૪૨
વર્લ્ડ સ્લીપ ડે (WORLD SLEEP DAY).............	ડૉ. મણિલાલ ગડા...................... ડૉ. દીપ્તિ શાહ (ગડા).................	૪૩
એકલતા એક ઘાતક મૃત્યુદંડ છે........................	હેમા વીરા	૪૫
चुनौतियों से मुकाबला............................	વર્ષા જગદીશ વિસરીયા	૪૭
ઉર્મિલલહર..	સંપાદન : વિશન નાગડા..............	૫૧
સાંત્વન...	....	૫૪

પગદંડી કાર્યાલાય ફોન - ૨૩૭૧ ૪૬૭૪ ટેલી ફેક્સ - ૨૩૭૭ ૩૦૩૨

Printed and Published by **Aswin Popatlal Malde** on behalf of **K.V.O. Seva Samaj.** Printed at **Meghart Colour Crafters**, 42, Ideal Indl. Estate Mathuradas Mill Compound, Senapati bapat Marg, Lower Parel, Mumbai -400013. and published from Shri Kutchhi Visa Oswal Seva Samj, C.V.O.D. Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99/101, Keshavji Naik Road, Chinch Bunder, Mumbai -400009. Editor : **Aswin Popatlal Malde**

“આજે લગ્નમાં શું જમવાનું હશે ?”
એ ઉત્સુકતાનો અંત આવે
જ્યારે મહેમાન
ગાલા કેટરર્સ નો ટેગ જોયે
“જે હશે બધુ ભાવતું જ હશે !”

અમે કાઠીયાવાડી, ગુજરાતી, કચ્છી, પંજાબી, સાઉથ ઈન્ડીયન તેમજ કોન્ટીનેન્ટલમાં થાઈ, મેક્સીકન, ઈટાલીયન અને ચાયનીઝ, પ્યોર વેજેટેરીયન વાનગીઓ પિરસીએ છીએ.

આજકાલનો નવો ટ્રેન્ડ

ડેસ્ટીનેશન વેડિંગ

આપના પ્રસંગોને બનાવો યાદગાર.
૨૦૦ થી ૨૫૦૦ કેપેસીટીના ભારતનાં કોઇપણ સ્થળે હોટેલ, રિસોર્ટ, તથા ક્લબમાં સંગીત સંધ્યા, મહેંદી રસમ, સમુર્તા, લગ્ન, રીસીપ્શન એરેંજ કરી, વિવિધ વાનગી પિરસી પ્રસંગને યાદગાર બનાવશું

કાર્પોરેટર સેમીનાર, એકઝીબીશન માટે

૧૦,૦૦૦ થી વધુ મેહમાનોને કેટરીંગ સર્વિસ આપવા સક્ષમ

Some of our Corporate Clients:
RELIANCE INDUSTRIES LTD, PARLE AGRO PVT.LTD
THE PHOENIX MILLS LTD., ACHARYA PRODUCTS
CAMBRIDGE SHIRTS, GODAVARI PAINTS MAYKA GROUP,
JUST IN TIME, GANGAR EYENATION ETC.

color-spot.com

Gala Caterers
FINEST IN FOOD INDUSTRY
SINCE 1977

પ્રવીણ ગાલા : 9892183338

૫, નટરાજ બિલ્ડીંગ, લક્ષ્મી નારાયણ લેન, માટુંગા (સે.રેલ્વે), મુંબઈ-૧૯. ફોન: ૨૪૦૨ ૫૩૧૬, ૨૪૦૧ ૩૫૩૭
E: galacaterers@gmail.com, ksevasamaj@gmail.com • W: www.galacaterers.in

Google

અતુલ ગાલા : 9322221205 • રાજેશ ગાલા : 9820032010 • નિમેશ ગાલા : 9322226085
રોહિત ગાલા : 9820099251 • ચિરાગ ગાલા : 9702029280 • જયમેશ છેડા : 9819818170

તંત્રીસ્થાનેથી

કોરોનાના લેખાં જોખાં

છેલ્લા સવા વર્ષથી આપણે કોરોના કાળમાં પસાર થઈ રહ્યા છીએ.

કોરોના અથવા કોવિડ-૧૯ની અસરો અને આડઅસરોથી દેશનો, દેશનો જ નહીં, વિશ્વનો હર વ્યક્તિ, હર સમાજ, હર સરકાર પ્રભાવિત છે. જે સંક્રમિત થયો છે એ તો ખરો જ પરંતુ જે સંક્રમિત નથી એ પણ.

આજે વિશ્વમાં લગભગ ૧૬.૭૦ કરોડ વ્યક્તિઓ કોરોનાથી સંક્રમિત થઈ છે અને લગભગ ૩૪.૬૮ લાખ વ્યક્તિઓ મોતને ભેટી છે.

હાલ સમગ્ર વિશ્વમાં કોરોનાની બીજી લહેર ચાલી રહી છે અને ગઈકાલના એક જ દિવસમાં વિશ્વભરમાં ૫.૭૦ લાખ નવી વ્યક્તિઓ કોરોનાથી સંક્રમિત થઈ છે.

મૃત્યુ ઉપરાંત કોરોનાના આ વિશ્વવ્યાપી Pendamicની અન્ય અસરોથી સર્વે પ્રભાવિત છે, સર્વે અભિભૂત છે. પછી ભલે એ અસરો વ્યાપાર-ધંધાની હોય. નોકરીની હોય, મજૂરોની હિજરતની હોય, જી.ડી.પી.ની હોય, અર્થશાસ્ત્રની હોય કે આર્થિક મુશ્કેલીઓની હોય.

કોવિડ-૧૯ના હાલની લહેર દરેકને સમજાવી દીધું છે કે તમારી સંપત્તિ કે તમારા સંપર્કો કોરોનાની સારવાર માટે પૂરતાં નથી.

અને એમાં વધારામાં મ્યુકોર-માયકોસીસ - બ્લૅક ફંગસની વિસ્તૃત અસરો જે મુખ્યત્વે કોરોનાની સારવારમાં થતી સ્ટીરોઈડના ઉપયોગથી અથવા કદાચ કોરોનાની સારવારમાં અપાયેલ ઔદ્યોગિક ઑક્સિજનના કારણે હોઈ શકે એવી માન્યતા છે.

નિષ્ણાતોના મતે આ કોરોનાના કહેરની બીજી લહેર પછી નવી લહેરો કદાચ વર્ષેનું વર્ષ ચાલુ રહેશે. આપણે એનાથી ટેવાઈ જવું પડશે. રસી લઈ લેવી પડશે. Herd Immunity આવી જાય એવી પ્રાર્થના કરવાની રહેશે.

પરંતુ આજે અહીં કોરોનાના કહેરની વાત નથી કરવી, આજે વાત કરવી છે, કોરોનાથી પ્રભાવિત થયેલ અથવા ન થયેલ દરેકને આ અત્યંત કપરા કાળને કારણે થઈ રહેલ માનસિક અસરોની વાત કરવી છે.

કોરોનાની પ્રથમ લહેર જાણે એક દૂરની વાત હતી, જાણે આપણાને બહુધા સ્પર્શતી ન હતી. પરંતુ હાલનો પ્રવાહ આપણી આસપાસ આવી ગયો છે. વધારે ભયાવહ છે. કંઈ ન કરી શકવાની ભાવનાએ સૌને હતાશા અને નિરાશાથી ઘેરી લીધા છે. પહેલો પ્રવાહ કંઈક માર્ગ કાઢવાના પ્રયાસોનો હતો તો આ નવો પ્રવાહ બચવાના પ્રયત્નોનો છે Survivalનો છે.

અસરો તો ઘણી ભયાવહ છે,.

આપણા સમાજની જ ફક્ત વાત કરીએ તો,

ઘણાં કુટુંબોએ પોતાના કુટુંબની વ્યક્તિ ગુમાવી છે. સ્વજન ગુમાવ્યા છે, કદાચ નાની વયના.

ઘણાએ અંતરંગ કહી શકાય એવા સ્નેહીઓ, મિત્રો અથવા સ્વજનો ગુમાવ્યા છે, કદાચ ઓચિંતા. આવા પરિવારોની વ્યથા અને મનોદશા સમજી શકાય એવી છે, પરંતુ આ માનસિક તનાવ ફક્ત એવી જ વ્યક્તિઓ અથવા પરિવારો માટે નથી.

આજે એવી દરેક પરિવાર, દરેક વ્યક્તિ આ મનોદશાનો શિકાર બનવાનો ઉમેદવાર છે.

➢ જેણે ૧૪ દિવસ Home quarantine માં એકલતામાં ગાળ્યા હોય

➢ જેણે હૉસ્પિટલની સારવાર દરમ્યાન આ દિવસો એકલતામાં ગાળ્યા હોય

➢ જેઓ કાલે શું થશે એની સારી-નરશી શક્યતાઓ વિચારી ડરના શિકાર બન્યા હોય

➢ જેણે સ્વજન માટે પૂરતું ન કરી શક્યા નો અફસોસ અને ડંખ એવી અપરાધની ભાવના હોય

➢ રોજ સંક્રમિત થવાનો ડર અને બીમારી કહી શકાય એટલી હદે સંક્રમિત ન થવાય તેની તકેદારી

➢ સગવડોના અભાવને કારણે સરકાર, રાજકારણીઓ અને તંત્ર વ્યવસ્થા સામે આક્રોશ

- મિત્રો, સ્વજનો અને સગાસંબંધીઓના રૂબરૂ સંપર્કના અભાવનો અફસોસ, સ્પર્શ અને હૂંફની ઊણપ
- સતત ઘરેથી જ કામ કરવાના ગેરફાયદા
- સતત નોકરી ખોવાનો ડર
- ધંધા બંધ હોવાથી આર્થિક મુશ્કેલીઓ અને ભવિષ્યનું શું થશે તેનો ડર
- વિદ્યાર્થીઓ માટે ફક્ત ઑન-લાઈન ભણવાનું, અન્ય પ્રવૃત્તિ નહીં
- ડૉક્ટરો અને ફ્રન્ટલાઈન વકર્રો માટે સતત કામની જવાબદારીની તાણ. સારવારનો તનાવ અને કેટલાકને બચાવી ન શક્યા એનો અફસોસ
- અને આવું તો ઘણુંબધું.......

અને આ બધું સતત ૧૫ મહિનાથી. ક્યાંક પરિસ્થિતિ સુધરવાના આશા જાગી ત્યાં તો બીજી લહેર, વધુ વેગે, વધુ આકરી...

પહેલા વર્ષમાં ડર, ચિંતા અને તણાવ હતા, તો બીજા પ્રવાહમાં શૂન્યતા, સુન્નતા અને લાચારી.

એમાં પાછી સતત ઍમ્બ્યુલન્સની સાયરનો,

એમાં પાછું ટી.વી., WhatsApp અને અન્ય માધ્યમોમાં આવા જ ભયાવહ સમાચારો.

અને આ બધાને કારણે એક મોટો વર્ગ હતોત્સાહ થઈ ગયો છે.

ચિંતા, હતાશા, ચિત્તભ્રમ, અનિદ્રા, ભયાવહ વિચારો, દુ:સ્વપ્નો, ડર, જીવન જીવવાનો અભિગમ ખોઈ ચુકવાની ભાવના, સર્વે પ્રત્યે આક્રોશ, ચિડિયાપણું, ક્યારેક આત્મહત્યાના વિચારો. આમાંથી કોઈ ને કોઈ ચિહ્નો ઘણાને જણાયાં હશે. જે આગળ જતા માનસિક બીમારીમાં પણ પરિણમી શકે અને એની અસરો કદાચ બાકીની જિંદગી પર વધુ-ઓછા અંશે બની રહે.

આવા સંજોગોમાં જ્યાં લક્ષણો ઉગ્ર હોય તો બે મુખ્ય ઉપાયોમા....

- યોગ્ય ડૉક્ટરની સલાહ અને માર્ગદર્શન હેઠળ સારવાર
- ઘણીબધી Helpline સહાય માટેના સેન્ટરો ઉપલબ્ધ છે જ્યાં તમો તમારી ચિંતાઓ રજૂ કરી શકો છો. દુ:ખ હળવું કરી શકો છો અને માર્ગદર્શન મેળવી શકો છો. મોટા ભાગની ઓનલાઈન છે.

પરંતુ તમો આ તબક્કા સુધી ન પહોંચ્યા હોય તોપણ સાવચેતી લેવી જરૂરી છે જેવી કે.....

- ➢ ટી.વી. અને સોશ્યલ મિડીયાનો ઉપયોગ ઘટાડો. ટી.વી અને whatsapp વગેરેના માધ્યમ હાલ નકારાત્મક માહિતીથી ભરેલાં છે. તેમાં આવતા આંકડાની માયાજાળને મહત્ત્વ ન આપો. આ આંકડા આપણા કોઈ જ કામના નથી
- ➢ વાતો કરવાનું પ્રમાણ વધારો, મિત્રો સાથે, સંબંધીઓ સાથે ફોન પર કે વીડિયો કોલ પર, સકારાત્મક વાતો કરો. આ તમને હળવા બનાવશે
- ➢ મિત્રવર્તુળ કેળવો અને સંપર્કમાં રહો. એવું મિત્રવર્તુળ જે તમારા સંકટ સમયની સાંકળ બની શકે. જે તમને કોઈ પણ સવાલ ન કરે, પણ સમજી શકે
- ➢ જીવનશૈલી શિસ્તબદ્ધ બનાવો. પૌષ્ટિક ખોરાક લેવાની ટેવ કેળવો
- ➢ નિયમિત ઊંઘ જરૂરી છે. સવારે ઊઠવાનો એક જ સમય રાખો. જો ઘરેથી કામ કરતા હો તો કામ અને ઊંઘનું સ્થાન અલગ રાખો
- ➢ સારી આદતો કેળવો, વાંચવાની સંગીતની વિ. બાળપણમાં જો કોઈ શોખ રહી ગયો હોય તો એ પૂરા કરવાની કોશિશ કરો.
- ➢ નિયમિત કસરત કરો. બહાર નીકળવાનું રાખો. બહાર નીકળવાથી એક માનસિક, સકારાત્મક અભિભુતિ થાય છે. કોરોનાના ડરથી પોતાને નજરકેદ ન રાખો
- ➢ જીવનમાં હાસ્ય અને વ્યંગ વણી લો, મજાક મસ્તી ને અભિન્ન અંગ બનાવો
- ➢ કાર્યશીલ ક્રિયા કરતા રહો, જેમાં મન પરોવાઈ રહે. મગજને કસરત મળે એવી રમતો, બોર્ડ ગૅમ્સ, મોબાઈલ પર રમતા રહો
- ➢ સૂવાના ઓછામાં ઓછા અડધા કલકા પહેલાં ટી.વી., whatsappનો ત્યાગ કરવો. યોગ્ય વાંચનની ટેવ રાખો
- ➢ સકારાત્મક રહો. જેમના સંગાથથી તમારામાં સકારાત્મક ઊર્જાની સ્ફુરણા થાય એવાં વ્યક્તિના સંપર્કમાં રહો
- ➢ બીજાની તુલનામાં આપણી પાસે તો ઘણુંબધું છે. તમો નસીબદાર છો એવી ભાવના ભાવો અને છેલ્લે

આ છેવટનું નથી, બદલાવ આવશે, સારા માટે આવશે, એવી મનેચ્છા કેળવતા રહો. ચાલો આપણે કોરોનાથી અને એના ડરથી પ્રેરિત માનસિક ભાવનાઓ પર વિજય મેળવવાની હામ ભીડીએ.

પ્રમુખશ્રીની કલમે

ડૉ. મંજુલા વી. શાહ

કૈકેયી ન્યાય માગે છે ?

હાલમાં જ હું, લેખક શ્રી દિનકર જોષીનું ઉપરનું મથાળું જોઈ લેખ વાંચવા પ્રેરિત થઈ. લેખમાં ક્યાંય પણ પક્ષપાત નથી. જે હકીકત છે તે કૈકેયી સ્વમુખેથી આપણી સમક્ષ વ્યથા ઠાલવે છે. લેખક શ્રી દિનકરભાઈ લખે છે કે, ''મથાળું વાંચીને વાચકમિત્રોના મનમાં જરૂર પ્રશ્ન થશે કે કૈકેયી જેવી દુષ્ટ સ્ત્રીને ન્યાય માગવાનો શું હક છે?'' ભગવાન રામ અને પોતાના પરિવારને સૌથી વધુ અન્યાય કર્યો હતો, એ પોતાના માટે કઈ રીતે ન્યાય માગી શકે ? ગ્રંથકારો અને કથાકારોએ છેલ્લાં પાંચ હજાર વર્ષથી કૈકેયીને આપણી સમક્ષ ખલનાયિકા તરીકે જ ચીતરી છે, પણ શું રાજા દશરથની યુવાન પત્ની અને ભરતની મા એટલી દુષ્ટ હતી? શું એ સ્ત્રીજાતિ માટે કલંક હતી? પ્રસ્તુત લેખ ખૂબ લાંબો છે. અહીં મેં લેખના થોડા મુદ્દાઓ રજૂ કર્યા છે. લેખ વાંચીને કૈકેયીને એક સાવ નવી દૃષ્ટિથી વાંચી અને વિચારો.

મારું નામ કૈકેયી - કૈકેય દેશના રાજા અશ્વપતિની હું પુત્રી, અયોધ્યાપતિ મહારાજ શ્રી દશરથની ધર્મપત્ની. મારું નામ એ જ પૂરતી ઓળખાણ છે. તમારી આટલી ઉંમરમાં તમારા કોઈ પરિવારમાં કોઈ કન્યાનું નામ કૈકેયી હોય એવું સાંભળ્યું નહીં હોય. કૈકેયીને કારણે જ રાજા દશરથનું મૃત્યુ થયું હતું. રાજા બનવાને બદલે રામને અરણ્યવાસી બનવું પડ્યું, રામના અરણ્યવાસને કારણે સીતાનું અપહરણ થયું હતું, સીતાને છોડાવવાના માટે રામને યુદ્ધ કરવું પડ્યું. આ યુદ્ધમાં લાખો જીવોનો સંહાર થયો. અરણ્યવાસ સમાપ્ત થયા પછી પણ એની કાળી છાયા હેઠળ ફરી એકવાર રામે સીતાનો ત્યાગ કર્યો. આ બધી કરુણાંતિકા માટે કૈકેયી અને માત્ર કૈકેયી જ જવાબદાર છે એમ આપણે સૌ માનીએ છીએ. મહર્ષિ વાલ્મીકિએ પોતાના ગ્રંથમાં સાવ સાચી વાત કહી દીધી હતી, પણ એ સચ્ચાઈને ઢાંકી તુલસીદાસે તમને બીજી વાત કહી એ માટે ન તો તુલસીદાસ સામે કોઈ ફરિયાદ કૈકેયીને છે.

લેખક શ્રી દિનકર જોષીએ કૈકેયીના સ્વમુખેથી નીચેના મુદ્દાઓનો વિસ્તૃતપણે ઉલ્લેખ કરેલ છે:

(૧) મહારાજા અશ્વપતિ સામે જ્યારે રાજા દશરથે કૈકેયી સાથે લગ્ન કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો, ત્યારે પિતા તરીકે મહારાજા અશ્વપતિ પોતાની લાડકી પુત્રી અયોધ્યાના અંતઃપુરમાં બે પત્ની ઉપર કૈકેયી જાય તો એના પુત્રનું શું ? તેથી એમણે રાજા દશરથ સમક્ષ એક શરત મૂકી, કૈકેયીને પેટે જે પુત્ર જન્મે એ જ અયોધ્યાનો ભાવિ યુવરાજ બને એવું વચન માગ્યું અને દશરથરાજાએ સંમતિ દર્શાવી વચન આપ્યું.

(૨) દેવાસુર સંગ્રામમાં કૈકેયી મહારાજા દશરથના રથના સારથિ તરીકે કામગીરી કરીને રાજાના જીવનની રક્ષા કરી હતી. કૈકેયીના આ કાર્યના પુરસ્કારરૂપે દશરથરાજાએ બે વરદાન આપ્યાં હતાં.

(૩) ભરત જ્યારે મોસાળ ગયો હતો અને કૈકેયીની જાણ વગર દશરથરાજાએ રામના રાજ્યાભિષેકનું આયોજન કરી નાખ્યું ત્યારે નગરીમાં ઉત્સવ ઊજવાઈ રહ્યો હતો, ત્યારે મંથરાએ આ વાત કૈકેયીને કરી.

(૪) હવે તમે જ કહો આ વાત ઉચિત કહેવાય? જે રીતે રામના રાજ્યાભિષેકનું આયોજન થયું એમાં પૂર્વે અપાયેલા વચનનું ઉલ્લંઘન નહોતું? ભરતનો રાજ્યસિંહાસન પરનો અધિકાર તો એના જન્મ પૂર્વે જ પ્રસ્થાપિત થઈ ચૂક્યો હતો. મારા પિતા મૃત્યુ પામ્યા એટલે એનો અર્થ એવો કે અપાયેલું વચન મૃત્યુ પામ્યું. મને રામ પ્રત્યે કોઈ દ્વેષ ન હતો. માત્ર પતિ પ્રત્યે એમના વચનભંગના કારણે, એમણે મારી અવગણના કરી તેનો રોષ, તેમ જ રોષ કરતા વિશેષ પુત્ર ભરતની ચિંતા. એક સ્ત્રી તરીકે મારો ઘમંડ છંછેડાય તો એને તમે મહાપાપ કહેશો? દશરથરાજાએ આપેલાં અને આજ સુધી વપરાયાં વિના રહેલાં બે વરદાનનો ઉપયોગ કાં ન કરું.

(૫) ભરતને ગાદી અને રામને વનવાસ - રામને વનવાસ શા માટે એવો પ્રશ્ન કદાચ તમારા મનમાં થશે. ભરતના રાજ્યાભિષેક પછી જે કંઈ સંભવિત ખટરાગ, અવિશ્વાસ અને ઉચ્ચક મન થાય એ સંજોગો ટાળવા તા. જો રામ અયોધ્યાથી દૂર વસે, આંખથી અદીઠ હોય તો ભરત વધુ સુરક્ષિત રહે. પુત્ર ભરતના કલ્યાણની ભાવના અગ્રસ્થાને હતી. મને

કલંકિની, દુરાચારિણી, પાપિણી, હત્યારી, બધાએ કહ્યું. મારા પુત્ર ભરતે પતિઘાતિની, કુલનાશિની, મારી નજર સામેથી દૂર થા, આત્મહત્યા કર કે અગ્નિપ્રવેશ કરી ભસ્મ થઈ જા. પુત્ર ભરતે તિરસ્કારથી મોં ફેરવી લીધું. મેં જે કંઈ કર્યું હતું એ બધાની પૂર્વભૂમિકા કોઈએ મૂદ્લ લક્ષમાં લીધી નથી. હવે તમે જ કહો, રોષ અને ચિંતાને કારણે મેં કોઈ અનુચિત પગલું ભર્યું હોય તો એમાં પણ મને ન્યાય મળવો જોઈએ એમ તમને નથી લાગતું ? આજે પાંચ હજાર વરસ પછી આજે પણ તમે સહુ જે ભાવ ધરી રહ્યા છો એ ન્યાય છે ખરો ? આ લેખક દિનકર જોષીનું કૈકેયીનું ચિત્ર આ લેખ વાંચ્યા પછી મારા મનમાં વિચારોની ઊથલપાથલ રચાઈ. ટૂંકમાં મારા વિચારો રજૂ કરું છું.

ઘરમાં ભૂલથી મૂલ્યવાન મંચની ભેટમાં આવેલી વસ્તુ તૂટી જાય તો આખું ઘર ઊઘડો લઈ ધૂળ કાઢી નાખે, ન બોલવાના શબ્દો સાંભળવા મળે. અહીં તો લાડલા પુત્ર રામને અપરમાતા તરફથી ઘરની બહાર કાઢવામાં આવે, ત્યારે મા કૈકેયી પર કાંઈ ઓછી વીતી હશે ? કલ્પના કરો આ કુટુંબમાં માતા કૈકેયી ન હોત તો ?

(૧) રામને વનવાસ નહિ આવે

(૨) રામ બહાર જાય નહિ

(૩) અધમ, અકૃત્ય કરનાર અસુરો, રાક્ષસો મરત નહિ,

(૪) નિર્દોષ માણસો સુખેથી રહી શક્ત નહિ

(૫) રામને કોઈ ઓળખત નહિ, તો પૂજવાની, ભગવાન તરીકે સ્થાન આપવાની જગતને ક્યાંથી ખબર પડે. રામ નામનું ઈશ્વરનું પાત્ર આપણને ન મળત

(૬) કૌશલ્યાએ રામને જન્મ આપ્યો, પણ જેમને બહાર લાવી અમર બનાવવાનું કામ માતા કૈકેયી જ કર્યું

(૭) કૈકેયીએ માનસિક અસહ્ય પીડા વેઠીને આખા જગતને રામ આપેલ છે.

વાચકો, આપ કૈકેયીને ન્યાય આપી આપનાં મંતવ્યોની અપેક્ષા

મો. ૯૩૭૨૮૮૧૨૮૦

AMBIKA

અંબીકા બેગ હાઉસ

: ઉત્પાદક અને વિક્રેતા :

સર્વ પ્રકારની લેડીઝ બેગ્સ, સ્કૂલ બેગ્સ,
મની પર્સીસ અને કોમ્પલીમેન્ટરી આઈટમસ

૩૨૧, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ક્રોફર્ડ માર્કેટ પાસે, મુંબઈ–૪૦૦ ૦૦૩.
ફોન : ઓફિસ : ૨૩૪૩ ૫૪૨૬, ૨૩૪૩ ૮૪૬૪ • ફેક્સ : ૫૬૩૫ ૯૦૪૪

લકી બેગ હાઉસ

૯૫, મારલેન રોડ, BST ક્વાર્ટર્સ સામે, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૮.
ટેલિફોન : ૨૩૦૨ ૧૯૪૨, ૨૩૦૨ ૧૯૪૪
www.luckybaghouse.com

પગદંડીને પત્ર

આ વિભાગમાં છપાયેલ પત્રો સાથે તંત્રીઓ સહમત છે એમ માનવું નહીં - તંત્રીઓ

મેરા કચ્છી વીસા ઓશવાલ માણસ (માનવ) મહાન

''મેરા ભારત મહાન'' - દેશપ્રેમી વ્યક્તિને આ સ્લોગન ખૂબ ગમશે, પણ આપણે જ્યારે એકાંતમાં આપણા દેશ વિશે વિચારીએ ત્યારે આ સ્લોગન ''પોથીમાંનાં રીંગણાં'' જેવું લાગે.

બરાબર એ જ રીતે જ્યારે હું કહું કે મેરા કચ્છી વીસા ઓશવાલ માનવ મહાન ત્યારે મનમાં ગલગલિયા થાય, પણ ઈમાનદારીથી વિચારશો તો સમજાશે કે આપણે - આપણો સમાજ ક્યાં ઊભો છે. પ્રિય વાચકો, મને સમાજવિરોધી ન સમજતા. શરીરમાં જ્યારે કૅન્સરની ગાંઠ હોય ત્યારે ડૉક્ટર એને કાપીને ફેંકી દે છે. ત્યારે ડૉક્ટર એ માનવવિરોધી નથી. એવી જ રીતે સામાજિક બૂરાઈઓ પ્રત્યે અંગુલીનિર્દેશ કરનાર કવિ અખો (અખા ભગત) કે કડવા પ્રવચન દ્વારા દિગંબર મુનિ તરુણસાગરજી કે ગુજરાતી લેખક ચંદ્રકાંત બક્ષી પોતાની આગવી ઢબે સમાજમાં રહેલી બૂરાઈઓ પ્રત્યે આંગળી ચીંધે ત્યારે તેઓ સમાજવિરોધી નથી, પણ તેમને સમાજસેવી નજરે જોવા જોઈએ. નીચે લખેલાં વિધાનો પર ઈમાનદારીથી નજર ફેરવો અને બધા ભેગા મળી કહો 'મેરા કચ્છી વીસા ઓશવાલ માનવ મહાન'.

આપણે-આપણો સમાજ કેટલા મહાન છીએ તેની ખાસિયતો (કે ખસલતો) વાંચો જરા.

૧) સગા માડી જાયા ભાઈ કે બહેન સાથે અબોલા, તે પણ જીવનભરના અને એક-બે ઉદાહરણ નહીં દરેક ઘરમાં. બોલો મેરા ક.વી.ઓ. મહાન

૨) સગો ભાઈ પૈસા ઉધાર લેવા આવે તો કહેશે અરે! બે દિવસ પહેલાં આ લીધું, તે લીધું, આને આપયા તેને ચૂકવ્યા. પૈસા આપવા આનાકાની, પણ બોર્ડ ઉપર નામ આવતું હોય તો તરત તૈયાર... બોલો મેરા ક.વી.ઓ. મહાન

૩) કચ્છમાં પોતાના ગામમાં વડીલોની મિલકત ગામનાં માથાભારે તત્ત્વો હડપ કરી લે તો ચાલે પણ સગા ભાઈને ન આપે. બોલો મેરા ક.વી.ઓ. મહાન

૪) સગા ભાઈને કોઈ પડોશી મારતો હોય તો તેને છોડાવવા જવાને બદલે, ભાઈને બચાવવાને બદલે,''ઈતા આય અન જ લાગજો'' બોલનાર આપણે. બોલો....

૫) સગા ભાઈ પાસે થી ૫૦૦૦/- લેવાના બાકી હોય તો પઠાણી ઉઘરાણી કરનાર, અન્ય સ્થળે હજારો ને લાખોનું દાન આપનાર આપણે. બોલો મેરા....

૬) બિચારો આપણો જાતભાઈ, ભલે ૪૦ વર્ષનો કુંવારો રહી જાય (વાંઢો મરી જાય), પણ પરધર્મી સાથે લગ્ન કરી, સમાજનું અહિત કરનાર છોકરી માટે ગર્વ લેનાર. બોલો મેરા.....

૭) ગરીબ ભાઈ પિતાની - વડીલોની મિલકત વેચતો હોય તો અન્ય સંપન્ન ભાઈઓ અને સુખી-સાધન-સંપન્ન બહેનો પણ સહી કરી આપવા સારી એવી રકમ માંગે બોલો મેરા....

૮) ધન....ધન.... ધન.... (પૈસો) કરતા ધનજીભાઈનું નિધન થઈ જાય પણ ક્યારેય ધંધામાંથી રિટાયર થવાનું ન વિચારનાર આપણે. બોલો મેરા ક.વી.ઓ.....

૯) આશ્રમમાં રહેતા કોઈ વડીલના મૃત્યુ ખબર પત્રિકામાં વાંચીએ નજીકનાં સગાંઓનાં નામ વાંચીએ, ત્યારે કાળજું કંપી ઊઠે કે આપણે આટલા નિષ્ઠુર. આ શીખવાડે છે આપણો જૈન ધર્મ ?... બોલો મેરા ક.વી.ઓ....

૧૦)રસ્તામાં જતાં સામે ભાઈ-ભાભી કે બહેન મળે તો મોઢું ફેરવી લઈ રસ્તાની સાઈડ બદલી નાખીએ, પણ પત્રિકામાં આખા પાનાની મરણો ખબરમાં ભાઈતુલ્ય, બહેનતુલ્ય, પુત્રતુલ્ય, માતાતુલ્ય, પિતાતુલ્ય, વાહ ભાઈ વાહ (વાહ આંઉ વાહ)

૧૧)હૉસ્પિટલમાં બીમાર સગાં વહાલાંને ખબર-અંતર પૂછવા જઈએ ત્યારે ''કાંઈ કામ હોય તો કહેજો''ના કાગળના ફૂલ વેરનાર બીજી જ પળે (એક રાત સૂવા આવજો) કહે તો ૧૦૦ બહાનાં કાઢનાર આપણે. બોલો મેરા ક.વીઓ. મહાન

આવા છત્રીસ લખણાં આપણે. આપણી મહાનતાના આવા બીજા ઉદાહરણ ધ્યાનમાં આવે તો ૯૩૨૦૮૪૮૮૪૫ પર જરૂર જણાવશો. જે દિવસે આપણે જાતે, આપણા પોતા પર ઑપરેશન કરી આ સડારૂપી ગાંઠો દૂર કરશું ત્યારે આપણે એટલું કહેવા લાયક બનીશું કે મેરા કચ્છી વીસા ઓશવાલ માનવ મહાન.

વિસનજી જાદવજી ધરોડ
ગામ - પત્રી, મલાડ - ઈસ્ટ
મો. ૯૩૨૦૮૪૮૮૪૫

શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજનું
બિનધંધાદારી મુખપત્ર

સ્થાપના : ૧૯૪૭ વર્ષ : ૭૨

પગદંડી

અંક : ૦૩ જૂન - ૨૦૨૧

-: માનદ્ તંત્રીઓ :-
અશ્વિન માલદે, શાંતિ રાંભિયા, ચંદ્રકાન્ત નંદુ

મુદ્રક -પ્રકાશક : **શ્રી અશ્વિન પી. માલદે**
પ્રકાશન સ્થળઃ શ્રી ક.વી.ઓ. દે. નવી મહાજન વાડી, ૩જે માળે, ૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.
ફોન નં : ૨૩૭૧ ૪૬૭૪
www.kvoss.org. - email :ksevasamj@gmail.com

મુદ્રણ સ્થાન : **મેઘાર્ટ કલર ક્રાફ્ટર્સ,**
૪૨, આઈડિયલ ઈન્ડ. એસ્ટેટ, સેનાપતિ બાપટ માર્ગ, લોઅર પરેલ, મુંબઈ -૪૦૦૦૧૩. ફોન : ૨૪૯૨ ૧૯૬૪

-: લવાજમ :-
વાર્ષિક : રૂા. ૧૦૦/-, પંચ વાર્ષિક : રૂા. ૪૦૦/-
આજીવન ૧૫ વર્ષ : રૂા. ૧,૦૦૦/- છૂટક નકલ : રૂા. ૧૫/-
વિદેશ માટે અમેરિકન ડૉલર ડ્રાફ્ટથી ત્રિવાર્ષિક : ૫૦

ચેક/ડ્રાફ્ટ શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજને નામે લખવા.

પગ મેં ભ્રમરી

લીલાધર માણેક ગડા

હરિ મોરો રાજી ભયો

બિદડા જૈન મહાજનની ઑફિસે આલોઘેલો, આધેડ વયનો શખસ નામે હરિલાલ છગનલાલ કંદોઈ ઉંમર વર્ષ ૬૮,ગામના મહાજનના પ્રમુખ હરખચંદભાઈ દેઢિયાને વિનંતી કરતો હતો કે, એને ગામખર્ચ કરવું છે, બિદડામાં ધુવાબંધ જમણ કરવું છે. હરિયો બહેરો હતો, એ સાંભળી શકતો નહીં એટલે હરખચંદભાઇએ કાગળ પર લખી જણાવ્યું કે, ગામખર્ચ રૂા. ચારેક લાખ થશે અને હરિયાએ દો ટૂક જવાબ આપ્યો, 'હું આપીશ' પ્રમુખને હરિયાની વાત પર વિશ્વાસ બેઠો નહીં, એટલે એણે હરિયા સાથે આવેલા એના લંગોટિયા મિત્ર દાઉદ કુંભારને પૂછ્યું કે, હરિયા પાસે એટલા પૈસા હશે ? ત્યારે દાઉદે વિશ્વાસ આપ્યો કે હરિયો એટલી રકમ આપશે.

ગામની પરંપરા પ્રમાણે હરખચંદભાઇએ બિદડા ગામની તમામ ન્યાતોના અગ્રણીઓની સભા બોલાવી જેમાં વીસેક હજારની વસ્તી ધરાવતા બિદડા ગામની નાની-મોટી પચીસેક ન્યાતોના પાંત્રીસેક જણ હાજર હતા. હરિયાએ સભામાં પોતાનો પત્ર રજૂ કર્યો, 'હું જમાર આખી ગામના જમણ જમ્યો છું. મારે ગામનું ઋણ ઉતારવું છે. ગામ જમણનો ખર્ચ અગાઉથી આપી દઇશ અથવા આપ કહો તો જરૂરી અનાજ-રસકસ ખરીદી મહાજનને આપી દઉં અને પ્રસંગ પતી ગયા પછી બાકીનો ખર્ચ આપી દઉં.' હરિયાનો પત્ર વાંચી સૌ નવાઈ પામ્યા, કારણકે મિટિંગ શરૂ થાય તે પહેલાં સૌને શંકા હતી કે આલોઘેલો, એક-બે જોડી કપડાં એના એ જ પહેરી ફરતા સાદા–સીધા હરિયા પાસે આટલા પૈસા હશે ? સૌએ હરિયાની વિનંતીનો સ્વીકાર કર્યો અને રસોઇથી માંડી જમાડવાની સર્વ જવાબદારી રાજગોર ભવાનજી મહારાજને સોંપવામાં આવી અને અન્ય વ્યવસ્થામાં તમામ સમાજોના કાર્યકરો જોડાવાના હતા. એક રવિવારે ધુવાબંધ ગામજમણ થયું. બિદડાના પંદર હજારથી વધારે લોકોએ લાભ લીધો. એમની ક્ષુધાતૃપ્તિના સંતોષ કરતાં વધારે પરિતૃપ્તિનો ઓડકાર હરિયાએ લીધો. ગામજમણની એંઠનો કોળિયો હરિયાએ મુખે લીધો ત્યારે એની આંખે આંસુ આવ્યાં. ગામજમણ પછી જૈન મહાજનના હીરાલાલભાઈ, ડૉ. પંકજ શાહ, ડૉ. મધુર મોતા, માજી સરપંચ ગાંગબાઈ મા, હરખચંદભાઈ, ઍડ્વોકેટ હસન લુહાર ઇત્યાદિ મેળાવામાં બેઠાં હતાં ત્યારે હરિયાનો સાથીદાર દાઉદ કુંભાર આવ્યો અને એણે હરિલાલ કંદોઈ ઉર્ફે હરિયાનો જીવનવૃત્તાંત કહ્યો જે સાંભળી સૌને વિસ્મય થયું.

જામનગર હાલારના પડધરી ગામના દશા

શ્રીમાળી સુખડિયા (કંદોઇ) ન્યાતના થોડા પરિવારોએ એકાદ-દોઢ સદી અગાઉ ત્યાંના કપરા સંજોગોમાં કચ્છમાં સ્થળાંતર કર્યું અને અંજાર-મુંદરામાં વસવાટ કર્યો. જેમાના એક પરિવાર હરિયાના વડીલો હતા. ત્યાર પછી તે પૈકી અમુક પરિવારોએ રોજગારી માટે ગામડાઓમાં વસવાટ કર્યો. હરિયાના પિતા છગનલાલ કંદોઈ બિદડા આવ્યા અને અહીં કંદોઇ વ્યવસાય શરૂ કર્યો. છગનભાઈના પરિવારમાં પત્ની, બે દીકરાઓ અને મંદબુદ્ધિની દીકરી મળી પાંચ જણ હતઈ. આજથી ૬૦-૬૫ વર્ષ અગાઉ બિદડા ગામની વસ્તી ત્રણેક હજારની હશે. બિદડા ગામમાં કંદોઇની મીઠાઈ-ફરસાણનું મર્યાદિત વેચાણ એટલે આવક પણ મર્યાદિત, જેથી છગનલાલના બે છેડા માંડમાંડ ભેગા થાય. મોટો દીકરો ચમનલાલ વીસી વટાવે. તે અગાઉ તાવમાં મૃત્યુ પામ્યો. નાનો દીકરો હરિલાલ નાનપણથી જ બહુ ઓછી શ્રવણશક્તિ ધરાવતો હતો. દીકરી પુષ્પા મંદબુદ્ધિની હતી અને પત્ની અવારનવાર બીમાર રહેતી હતી. હરિલાલને અક્ષરજ્ઞાન સાથે વેર હતું અને શ્રવણશક્તિના અભાવમાં એ શાળામાં સમજે પણ ઓછું. પહેલી ચોપડીમાં ત્રણ વર્ષ પસાર કર્યાં. દાઉદ કુંભાર અને ડૉ. મધુર મોતા ત્યારે એના સહપાઠીઓ હતા. હરિયાએ ભણવાનું મૂકી દીધું અને દશ વર્ષની વયથી પિતા છગનલાલને મીઠાઇ અને ફરસાણ બનાવવામાં મદદ કરવા લાગ્યો. દાઉદ કુંભાર સાથે એની દોસ્તી ગાઢ બનતી ગઇ.

છગનલાલને ખૂંટિયાએ અડફેટમાં લીધા અને ઈજાગ્રસ્ત છગનલાલને જીવનભરનો ખાટલો મળ્યો. કંદોઈ વ્યવસાય બંધ થયો અને પરિવારને બે ટંકના સાંસા પડવા લાગ્યા. માતા દીકરીને લઇ મોલ-મજૂરીએ જાય અને બાર-તેર વર્ષના હરિયાએ બિસ્કિટ-પીપરમૅંટની ફેરી શરૂ કરી. હરિયો સવારે બસસ્ટેન્ડ અને શાળાની આસપાસ ફેરી કરે. બપોર પછી ખાટલા પર બેઠાંબેઠાં છગનભાઇ હરિયા સાથે ફરસાણ બનાવે અને સાંજે હરિયો જૈન મહાજનના પરિવારોને ફરસાણ ડિલિવરી કરે. જે કંઇ બચત થાય એમાંથી જીવનગાડું ગબડ્યા કરે. બે-ત્રણ વર્ષ પછી હરિયો પિતા પાસેથી મીઠાઇ બનાવતા શીખ્યો અને થોડા સમયમાં તે ફરસાણ અને મીઠાઇ બનાવવામાં પાવરધો બની ગયો. હરિયાના સાટા અને ફરસી પૂરી ખૂબ વખણાય અને તેનાં છૂટક વેચાણને બદલે જૈન પરિવારોને ઑર્ડર પ્રમાણે બનાવી આપે. એની આ બે આઇટમોની માંગ મુંબઈથી આવવા લાગી અને હરિયાનો માલ બીજાઓ કરતાં વધારે ભાવે વેચાવા લાગ્યો. હરિયો બેસન, ખાંડ, તેલ વગેરે હવે હોલસેલ ભાવથી ખરીદવા લાગ્યો જેથી આવકમાં બે પૈસાનો વધારો થયો.

આ સમય દરમ્યાન હરિયાએ બીજો વ્યવસાય હસ્તગત કર્યો. માંડવી અને ભુજની હોલસેલ બજારોમાંથી બીડી, સિગારેટ, પીપરમેંટ, બિસ્કિટ, ખાંડ, તેલ, બેસન ઇત્યાદિ માલ રોકડેથી કસીને ખરીદતો અને ગામના છૂટક પાન ગલ્લાવાળા કે નાના દુકાનદારોને વાજબી નફાથી ઉધારે વેચે. દસથી બાર પાન ગલ્લાવાળા કે છૂટક દુકાનદારો

પાસેથી સમયસર ઉઘરાણી કરે અને પહેલી ચોપડીમાં ત્રણ વખત નાપાસ થનારો હરિયો દરેક ઘરાકનો હિસાબ પાકો રાખતો હતો. એને જે આવક થાય એમાંનો અમુક હિસ્સો જુદો રાખી બાકી રકમ એ જ વ્યવસાયમાં રોકાણ કરે. હવે એનો જીવનક્રમ ગોઠવાઇ ગયો. વહેલી સવારે ભુજ કે માંડવી જાય. માલ ખરીદી લાવે, બપોર પહેલાં ઑર્ડર પ્રમાણે ડિલિવરી કરે, બપોર પછી કંદોઇગીરી કરે અને સાંજે ઑર્ડર પ્રમાણે મીઠાઇ અને ફરસાણની ડિલિવરી કરે અને આમ ને આમ પચીસેક વર્ષ પસાર થઇ ગયાં. આ સમયગાળા દરમ્યાન મંદબુદ્ધિ પુષ્પાને બે વખત પરણાવી અને બન્ને વખત સાસરેથી ઘરે પાછી આવી. વીસ વર્ષ સુધી ખાટલે રહ્યા પછી પિતા છગનલાલ મૃત્યુ પામ્યા. માતા પણ બીમારી ભોગવી સ્વર્ગે સિધાવી. માતા-પિતાની સારવારનો ખર્ચ, મૃત્યુ પછીનું કારજ, બહેનનાં બે લગ્નનો ખર્ચ અને તે છતાં પણ હરિયા પાસે બચત રહી જેનું કારણ સખત મજૂરી . સાદગી સાથેનું કરકસરભર્યું જીવન, તદ્દન નિર્વ્યસની અને એક નવા પૈસાનો વ્યર્થ ખર્ચ નહીં. આ વર્ષો દરમ્યાન હરિયાની બહેને નજર ગુમાવી એટલે હરિયાને ફાળે ધંધા - રોજગારી ઉપરાંત બધું ઘરકામ અને બહેનને સાચવવાની જવાબદારી આવી.

હરિયાએ એના પાંત્રીસમા વર્ષે એટલે ૧૯૮૭થી એના જીવનને નવો મોડ આપ્યો. એ વર્ષથી એણે એની બચતમાંથી અમુક રકમનું દાન આપવાની શરૂઆત કરી અને એની આ પ્રવૃત્તિ જીવનની અંતિમ ક્ષણ સુધી ચાલુ રાખી. જીવનનાં છેલ્લા તેંત્રીસ વર્ષ સુધી દાન આપવાની વૃત્તિ હરિયાને આમઆદમીથી બે વેંત ઊંચા આસને બેસાડે છે. દાન આપવાનાં સાતેસાત ક્ષેત્રોમાં એણે દાનની ગંગા વહેવડાવી છે અને તમામ ધર્મોને સમાન સમજી તમામ ધાર્મિક સ્થળોને અનુદાન આપ્યું છે. ૧૯૮૭માં રૂા. ૧૧થી શરૂઆત કરી જીવનનાં અંતિમ વર્ષે રૂા. એક લાખના દાનની રસીદો હરિયાએ ફડાવી છે. લગભગ પચીસેક સંસ્થાઓને હરિયો નિયમિત રીતે પ્રતિવર્ષ અનુદાન આપતો હતો.

૧૯૮૭માં જે સંસ્થાને ૧૧નું દાન આપ્યું તેમાં ક્રમશઃ વધારો કરી ૨૦૧૭માં ત્રીસ વર્ષ પછીય સંસ્થાને રૂા. ૧૧,૧૧૧ જેટલું હરિયો અનુદાન આપતો. બિદડા ગામની ધાર્મિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક, જીવદયા કરતી પાંજરાપોળો, સાધુ-સાધ્વીઓનું વૈયાવચ્ચ કેન્દ્ર, માનવમંદિર મસ્કાનું કન્યા છાત્રાલય, બાળાશ્રમ, માંડવીનું અંધ-અપંગ માટેનું મંડળ, મેઘજી સોજપાલ જૈન આશ્રમ, રામરોટી કેન્દ્ર... હરિયાનું નાનું-મોટું અનુદાન મેળવતી સંસ્થાઓનું લિસ્ટ લંબાતું જાય છે. ધ્રબુડીના ભૃગુ આશ્રમના નવનિર્માણ માટે પણ એણે અનુદાન આપ્યું છે. બિદડાની શાળા, બાલમંદિર, આંગણવાડીઓ દરેકને હરિયો પ્રતિવર્ષ યથાશક્તિ દાન આપતો. એણે પ્રથમ રસીદથી અત્યાર સુધીની તમામ રસીદો સાચવી રાખી છે અને આ દાનની રસીદોની સંખ્યા એક હજારથી વધારે હશે. માનસિક ક્ષતિગ્રસ્ત

બાળકીઓની સંસ્થા માનસી અને પોતાની કુળદેવી શ્રી ધારશક્તિ માતાના મંદિરને પણ હરિયો ભૂલ્યો નથી. બિદડાનું રામમંદિર, જખબૌંતેરા, હાજીપીર, તમામ સ્થળો હરિયાના દાનના અધિકારી બન્યાં છે.

હરિયાને જૈન ધર્મમાં અપાર શ્રદ્ધા હતી. વાસ્તવમાં જૈન ધર્મના અપરિગ્રહ સિદ્ધાંતને એણે જીવનમાં નખશિખ ઉતાર્યો હતો. બે જોડી કપડાં, સાદી ચંપલની જોડી જે તૂટે તો ત્રણ ચાર વખત સાંધી વાપરે. એનાથી વિશેષ એની પાસે પોતા માટે કશું જ નહીં. એને કોઈ પણ વ્યસન નહીં, મોજશાખ માટે કશું વાપરે નહીં. મધમાખીની જેમ સંચય કરે ખરો, પણ એનો એ પરિગ્રહ પરકાજે હતો. હરિયાએ ગામમાં કોઇ સાથે ઝઘડો કર્યો હોય, વેર બાંધ્યું હોય એવો એક પણ કિસ્સો એના જીવનમાં બન્યો નથી. નિઃસ્પૃહી, પવિત્ર અને પરગજુ હરિયો સાચો જૈન હતો.

હરિયાની જિનભક્તિ અનોખી હતી. બિદડા દેરાસરમાં નિયમિત દર્શન માટે જાય. દર પર્યુષણ પર્વમાં સ્વપ્નો માટેની ઉછામણીમાં ભાગ લે અને એક સ્વપ્ન પધરાવવાનો દર વર્ષે લાભ લે. જૈન તહેવારોમાં એકાદ તહેવારે પ્રભુજીની આંગીનો પણ લાભ લે. સુથરી, કોઠારા, ગુણપાર્શ્વનાથ, દેઢિયા બૌંતેર જિનાલય, માનવમંદિર, જૈન દેરાસર-વાંકી, ભદ્રેશ્વર ઇત્યાદિ તીર્થોનાં સાધારણ ખાતાંઓ, સ્નાત્ર પૂજા અને પક્ષીઓને ચણ માટે એણે લખાવેલા પૈસાની રસીદો એના પટારામાંથી નીકળી છે.

બધિર ભાઇ હરિયા અને અંધ બહેન પુષ્પા વચ્ચે અનોખો પ્રેમસંબંધ છે. પોતાની બહેનને સાચવવાની સંભાળવાની આજીવન જવાબદારી હરિયાએ સ્વયં સ્વીકારી છે. દર તહેવાર અને વિશેષતઃ સાતમ-આઠમ-નોમના બહેનને નવાં કપડાં અને દાગીના પહેરાવી હરિયો ગામમાં લઇ જાય અને નોમની ગામની રવાડીનાં દર્શન પુષ્પાને હરિયો પોતાની આંખે કરાવે. રક્ષાબંધને બહેન પાસે રાખડી બંધાવે અને ભાઈબીજના બહેન પાસે ઓવારણાં લેવડાવે. દરરોજ રસોઈ સ્વયં બનાવી બહેનને જમાડ્યા પછી જમે અને વાર-તહેવારે પુષ્પાને મનભાવતી મીઠાઇની વાનગી પીરસે.

ગામખર્ચ પછીના દશેક દિવસે હરિયાએ દાઉદને બોલાવ્યો અને જણાવ્યું કે, હવે એ પોતાની સંપત્તિમાંથી પોતાની અને પુષ્પાની જીવાઈ માટેની રકમ જુદી રાખી અન્ય સંપત્તિ જુદી-જુદી સંસ્થાઓને અનુદાન સ્વહસ્તે કરવા ઇચ્છે છે. દાઉદભાઇએ હરિયાભાઇનો મનસૂબો હીરાલાલભાઇ, ડૉ. મધુર મોતા, ડૉ. પંકજ શાહ, ઍડ્વોકેટ હસન લુહાર સમક્ષ રજૂ કર્યો.

દરમ્યાન હરિયાને હૃદયરોગનો હુમલો આવ્યો. હરિયાની પ્રાથમિક સારવાર ડૉ. મધુર મોતાએ કરી જેના પર હરિયાને પૂરેપૂરો ભરોસો હતો. હૃદયરોગના હુમલામાંથી હરિયો હેમખેમ બહાર આવ્યો. ત્યાર પછી થોડા દિવસોમાં એણે પોતાની તમામ અસ્ક્યામતો-મિલકતનું વિલ બનાવવાનો નિર્ણય લીધો. દાઉદ અને હરિયો

ખજીરાની બેગ ભરી હીરાલાલભાઈ આણી મંડળીને મળ્યા. હરિયાએ હીરાલાલભાઈ અને મિત્રોને જણાવ્યું, 'આ બૅગમાં મારું સર્વસ્વ છે. એમાં મેં આપેલા દાનની રસીદ તથા મારી બૅંકની અને પોસ્ટ ખાતાની ફિક્સ ડિપૉઝિટોની રસીદો તથા અન્ય રોકડ વગેરેનું લિસ્ટ છે. મેં બધું જેમ-તેમ મૂક્યું છે તેને વ્યવસ્થિત ગોઠવી પાકું લિસ્ટ બનાવી આપશો અને તમારી સલાહ અને મારી ઇચ્છા પ્રમાણે હું વિલ બનાવવા માગું છું.

હીરાલાલભાઇએ બૅગમાંથી બધા કાગળો, રસીદો બહાર કાઢી જુદાં-જુદાં તારવ્યાં. સને ૧૯૮૯ થી ૨૦૧૮ સુધીના દાનની રસીદોને ક્રમવાર ગોઠવી. બૅંકોની ફિક્સ ડિપૉઝિટની રસીદો બૅંક પ્રમાણે અને પાકતી મુદત પ્રમાણે ગોઠવી અને તેવી જ રીતે પોસ્ટ બચત રસીદો ગોઠવી. અત્યાર સુધી હરિયાએ આપેલાં અનુદાનો આશરે રૂા. દશેક લાખ જેટલાં થતાં હતાં. જ્યારે બૅંક રસીદો, પોસ્ટલ રસીદો અને રોકડ મળી હરિયા પાસે રૂા. વીસેક લાખની સંપત્તિ હતી. હરિયાએ બન્ને ભાઇ-બહેનો માટેની જીવાઇ માટે રૂા. પાંચ લાખ નોખા મૂકી અન્ય રૂા. પંદરેક લાખ જેટલા થતા હતા જેનું અનુદાન વિવિધ સંસ્થાઓ માટે કરવા હરિયાએ ઇચ્છા દર્શાવી. જીવનભર પોતાને માટે ખપથી પણ ઓછું વાપરી, પાઈપાઈ અન્યોને માટે બચાવી, કોઈપણ જાતના અભિમાન, આડંબર વિના અર્પણ કરવાની ઉદાત્ત ભાવના ધરાવનારો હરિયો સાધુચરિત હતો.

હરિયાની ઇચ્છા પ્રમાણે એનું વિલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું. પોતે અને પોતાની બહેન પુષ્પાની જીવાઇ માટે જોગવાઇ થઇ. હરિયાનું રહેણાક મકાન બંનેનાં મૃત્યુ પછી બિદડાના શિશુમંદિરને અર્પણ કરવાનું છે. રસીદો અને પોસ્ટ રસીદો પાકતી મુદતે વટાવી તેની રકમ બિદડા, મસ્કાની સામાજિક સંસ્થાઓને આપવાનું પ્રાવધાન છે. પોતાની કુળદેવીના બંધાતા મંદિરને પણ સારી રકમ આપવામાં આવશે. વિલમાં દર્શાવેલી રકમ સિવાય અન્ય કોઈપણ પ્રકારની અસ્ક્યામતો કે રકમો અના નામે મળે તો એનું અનુદાન કરવાનો નિર્ણય વિલના એક્ઝિક્યુટરોને કરવાનો છે.

જોગાનુજોગ આજથી થોડા દિવસ અગાઉ હરિલાલ છગનલાલ કંદોઇ ઉર્ફે હરિયાનું હૃદયરોગના બીજા હુમલામાં દુઃખદ અવસાન થયું. એણે જીવનભર કોઇની ચાકરી માગી નહીં, પરવશતા ભોગવી નહીં અને બીજા માટે, પરકાજે જીવ્યા અને મૃત્યુ પામ્યા. એને ઋષિ મૃત્યુ કહી શકાય. ઉપરોક્ત હકીકતો જાણી ત્યારે મુખેથી દુહો સરી પડ્યો.....

ટીપેટીપે તાલાબ ભર્યો

જનજનાવર પંખીએ પીયો

આનંદે ઓડકાર લિયો જબ

હરિ મોરો બહુ રાજી ભયો

આ હરિ એટલે ઈશ્વર અથવા હરિયો....

આપણે મન બન્ને એક.

કચ્છના ઈતિહાસના પાનેથી

વસંત લીલાધર કચ્છ કેસરી

સો વર્ષ પૂર્વે કચ્છ માંડવીનો વેપાર

(લેખકઃ શ્રી ન્હાનાભાઈ ડી ઉપાધ્યાય, અંજાર)

સૌ વર્ષ પૂર્વે કચ્છ માંડવીની ધરતી લગભગ ૫૦૦૦૦ માણસોની ગણાતી. પશ્ચિમ હિંદનાં વેપારી બંદરોમાં માંડવીનું બહુ ઊંચું સ્થાન હતું. માંડવીએ ઘણાય કુશળ નાવિકો અને સાહસિક વેપારીએ ઉત્પન્ન કર્યા. માંડવીનાં વહાણો, હિંદના મહાસાગરમાં મુસાફરી કરતાં વહાણો બહુ જ મજબૂત તેમ સુંદર ગણાતાં. તે વખતે માંડવી અને મુંદરાની કસ્ટમનો ઇજારો વાણિયા વેપારીઓ લેતા અને કચ્છના રાવશ્રીને લગભગ અગિયારથી બાર લાખ કોરી આપતા. હૂંડીનો ભાવ લગભગ ૩૭૯ કોરી હતો. મોસમની શરૂઆત ભાદરવા સુદ ૧૫થી થતી અને જેઠ સુદ ૧૫ વખતે મોસમ બંધ થતી. જેઠ માસથી માંડવી બંદરથી વહાણ ન ચાલતાં. સિવાય કે ઘી અને રૂના લલચાવનારા ભાવો આવે તે વખતે મુંબઈ સુધી જતાં. શ્રાવણ માસમાં કોઈ વહાણ નીકળે તો ગંભીર સાહસ જ ગણાય.

માંડવીનો વેપાર મુંબઈ, મલબાર, સિંધ, મકરાન અરેબિયા અને જંજીબાર સાથે હતો. મોસમ ખૂલતાં જ, વરસાદને લીધે ખોભરી રહેલાં વહાણો પોતપોતાનાં બંદરો તરફ હંકારી જતા. સિંધ તરફનાં વહાણો ઘણાંખરાં ખાલી જતાં અને થોડાએક શીશમ દુપલા, પુની અને અડકાટનાં લાકડાં તેમ જ મુંબઈબરની સાકર અને ગોળ લઈ જતાં. કચ્છી વહાણો બતેલાં, નાવડીઓ અને કોટિયાં એ ત્રણ જાતનાં હતાં. માંડવી બંદરનાં લગભગ ૩૦૦ બતેલાં હતાં. અને ૫૦ થી ૫૦૦ ખાંડી સુધી માલ લઇ જતાં. નાનાં બતેલાં મુંબઈ, મલબાર, મસ્કત અને મકરાન સુધી ખેપ કરતાં જ્યારે મોટાં બતેલાં જંગબાર અને મોખા સુધી જતાં. નાવડીઓ લગભગ ૬૦ હતી અને ૫૦ થી ૨૦૦ ખાંડી લઈ જાય એવાં કોટિયેં લગભગ ૪૦૦ હતાં. અરબસ્તાનનાં વહાણો દાવ અને બગલા કહેવાતાં. સિંધના વહાણો ધંગી નામે એળખાતાં મકરની વહાણો બગળા અને મલબાર તરફનાં વહાણો ફતેમારીઓ તરીકે એળખાતાં. વહાણો તથા માલનો વીમો હાલ જેટલી ચોક્કસાઈથી ન ઊતરતો મસાલો અને હાથીદાંત માટે વીમાનો દર વધુ રહેતો. વેપારીઓ પોતાનો માલ ભાડે લીધેલા વહાણ કરતાં પોતાનાં વહાણોમાં બહુ સોંઘે મોકલી શકતા. તે વખતના નૂર કદાચ જાણવાજોગ થઈ પડશે. મુંબઈનું નૂર ખાંડીએ ૧ રૂપિયે, મલબારનું નૂર, ચોખાની ગુણીએ ૦ાા કોરી હતું. મલબારથી માંડવી આવતાં લાકડાનું નૂર ૨૦ મણની ખાંડીએ બે રૂપિયા હતું સોનમિયાણીનું નૂર ખાંડીની ૧૦ થી ૧૨ કોરી હતું જ્યારે સોબારનું ૧૪ થી ૧૫ કોરી હતું.

કચ્છમાં તે વખતે સોનારૂપાના રીઆલો, ઇબ્રામી, મોહરો, ઠઠા, હૈદરાબાદ, સુરત અને મુંબઈના રૂપિયા અને કચ્છની કોરી ચલણમાં હતાં. ૮ કોરીનો રૂપાનો રીઆલ, ૧૯ રૂપાના રીઆલોનો સોનાનો રીયાલ ગણાતો. તેમજ ૩ કોરીનો ૧ હૈદરાબાદી રૂપિયો. ૪ કોરીનો ઠઠાનો રૂપિયો. ૩ાા કોરી ૧ દોકડાનો સુરતી રૂપિયો અને ૧૮ કોરીની એક ઇબ્રામી એમ ગણતરી હતી.

કચ્છમાં ઉત્પન્ન થતી મુખ્ય વસ્તુઓ નીચે મુજબ હતી : રૂ, ઊન, અનાજ, ઘી, તેલ અને ગેંડાની તેમ જ હાથીના ચામડાની ઢાલો સન ૧૮૩૭માં જાણીતા રૂના વેપારીઓ, મોરારજીશા, ગુલાબચ દશા, કચરા પ્રધાન, રણછોડ ખેતાણી અને જુઠાશા ગણાતા રૂની ચડગત ચૈત્ર, વૈશાખ અને જેઠ માસમાં થતી રૂના વેપારીઓ ખેડૂતોને અંગ ઉપર નાણું આપતા અને રૂનો પાક બજારભાવ કરતા અમુક ટકે ઓછે આપવાનો કરાર કરાવી લેતા. માંડવિયા રૂ ઉપર મણે પાયલો જગાત હતી. માંડવી ઉપરાંત મુંદરા, તુણા અને જામ સાહેબના જોડિયા, જામનગર અને ખંભાળિયા બંદરોથી પણ રૂ ચડતું માંડવીમાં રૂ અબડાશા, વાગડ, પંચામ અને મારવાડથી આવતું. માંડવી, મુંદરા અને તુણા એ ત્રણે બંદરોથી વર્ષે ૧૫૦૦૦ ગાંસડી રૂ ચડતું અને દરેક ગાંસડીમાં ૧૦ મણ રૂ ગણીએ તો ચડગત જગાતની કોરી ૩૭૫૦૦ થાય. ૧૮૩૬ની સાલમાં વવાણિયા બંદરમાં ૭૦૦૦ ગાંસડી રાય અને જામ સાહેબને જગાત બદલ વાંધો પડવાથી, અટકાવી, રાખવામાં આવી હતી. કચ્છના બત્રીસ રૂપિયાભારનાં ૧ શેર લેખે ૫૦ શેરના એક મણ રૂનો ભાવ ૧૦ થી ૨૦ કોરી સુધી હતો. વરસાદ ન હોય ત્યારે ૨૫ થી ૩૦ કોરી પણ ભાવ થઈ જાય. આવક અને નિકાશની જગાતનું પ્રમાણ ૧૦ - ૪ ટકાનું હતું.

માંડવીથી મુંબઈ ચડતું ઊન, ભુજ, વાગડ, પંચામ, અબડાશા, મારવાડ અને જેસલમીરથી આવતું. શેઠ માંડવીમાં વસે અને તેના એજન્ટો ગામડામાં રહી મણ બે મણના જથ્થામાં ઉન ભેગું કરે. ૧૦૦ ઘેટાં પરથી એક વખત ઊતરેલું ઊન લગભગ એક મણ થાય. આમ વર્ષમાં બે વખત ઊન ઊતરે. એક વખત ભાદરવા મહિનામાં અને બીજી વખત ચૈત્રમાં. ભાદરવા મહિનામાં ઉતારેલ ઊન વરસાદ પડી ગયો હોવાના કારણે સારું હોય. ઊનની કિંમત તેના લંબાણના પ્રમાણમાં હોય છે. લાંબું ઊન વર્ષમાં એક વખત મળી શકે, પણ જો તે વખતે કાપવા માં આવે તો ઘેટાં ગરમીથી મરણ પામે. આ કારણથી લાંબું ઊન કસાઈઓ પાસેથી જ મળી શકે. કાળું ઊન સફેદ કરતાં કીમતી ગણાય, પરંતુ મોટા જથ્થામાં તો ગુજરાતમાં જ મળી શકે. જે કંઈ થોડુંઘણું કચ્છમાં થાય તે ભરવાડો પોતાની કામળીના છેડા માટે સાચવી રાખે. ઊનની ચડગત મોટી નહોતી કારણ કે ઘણુંખરું કચ્છના જ ઉપયોગમાં આવી જતું.

અનાજમાં લાલ તથા સફેદ ચોખા, મઠ, મગ, ઘઉં, ચણા અને અડદ મુંબઈ ખાતે ચડતા.

કચ્છથી ચડતું ઘી ઘણુંખરું પંચામ અને વાગડથી આવતું. તલનું તેલ પણ મોટા પ્રમાણમાં ચડતું.

ગેંડાની તેમ જ હાથીના ચામડાની ઢાલો, મકરાન, મસ્કત અને હામસ મોકલાવી આ ચામડાં જંગબારથી લાવવામાં આવતાં.

જંગબાર મસ્કત અને મોખા ખાતે કચ્છથી સુતરાઉ કાપડ પણ જતું જેવું કે ટૂંકા પના ગરકુલી, જાળાવાડ તથા મોરબી જાતનું ગામડામાં લોહાણાઓ, ઢેડ અને વોરાઓ પાસે સુતર વણવતા અને કાપડ કરી માંડવી મોકલાવતા.

મુંબઈના સુતરમાંથી કોળીઓ, વોરાઓ અને ખોજાઓ જાુદીજાુદી જાતના રેશમી કાપડ જે મસરૂ કહેવાય છે તે તૈયાર કરતા, જેવા કે પાંચપટા, આંબાવાડી, લાલાકા, ચીનાઈ, કતારિયા ચાંદ અને બીરબલશાઈ આ રેશમ મકરાન, મસ્કત અને મોખા ખાતે ચડતું.

માંડવીનો જંગબાર સાથે વેપાર - જંગબારથી માંડવી આયાત થતી વસ્તુઓમાં દર વર્ષે ૨૦૦ ગુલામો, હાથીદાંત, ગેંડાનાં ચામડાં, નાળિયેર, જુવાર, સોહીલી ચોખા,મીણ, તેલ, લીંબુની છાલ, લવિંગ, ચટાઈ રાન અને બળદનાં ચામડાં સમાઈ જાય છે. છએક વહાણો આ ધંધા અર્થે રોકવામાં આવતાં. આ વહાણો વર્ષની એક મુસાફરી કરતાં. પોશ માસમાં રવાના થઇ વૈશાખમાં પાછાં આવી જતાં. સાથે કાપડ, ખીલા, લંગરો, પાણીનાં ઠામો અને તાળાંવાળી પેટીઓ રાખતાં.

જંગબારમાં ગુલામનો વેપાર કરનાર ઘણાય હતા. કોઈકોઈ પાસે તો એકી વખતે ૧૦૦ ગુલામ બચ્ચાંઓ હોય. આ ગુલામોને કદ ઉપર જિવાડવામાં આવતા. આંતર પ્રદેશમાંથી આવાં બચ્ચાંઓને ચોરી લાવવામાં આવતા આવા ગુલામો કચ્છી વેપારીઓ ખરીદતા.

હાથીદાંત મેળવવા ત્યાંના વતનીઓ જંગલમાં ઝાડો ઉપર બેસે, સાથે કામઠાંઓ અને ઝેર પાયેલાં તીર રાખે. આવા તીરથી ઘવાયેલા હાથી ઝાડને નીચે પાડવા ખૂબ બળથી પ્રયત્ન કરે. આ જોસથી તીરના ઝેરની અસર તાત્કાલિક થઈ. હાથીનું મૃત્યુ નીપજે, ત્યાર બાદ નીચે ઊતરી તેના દાંત કાઢી લેવામાં આવતા. ગેંડાનું ચામડું પણ આવી જ રીતે મેળવવામાં આવતું.

જંગબારમાં મધમાખીઓ બહુ પ્રમાણમાં હોવાથી મીણની ઉત્પત્તિ ઘણી છે. ધુંવાડીથી મધમાખોને ઉડાડી દેવામાં આવે અને મધ કાઢી, મીણનાં ચોસલાં બનાવી કચ્છ માંડવી મોકલવામાં આવતાં.

બળદનાં ચામડાં ઉતારી તેના પર રાખ ભૂંસી. ચાર-પાંચ દિવસ સુધી સૂર્યના તાપમાં સૂકવવામાં આવે અને પછી પરદેશ મોકલાય

જંગબારમાં તે વખતે રિયાલ સિવાય અન્ય કોઈ જાતના સિક્કાનું ચલણ નેહાતું. નાની રકમની લેતી-દેતી ચીજોથી જ થતી.

માંડવીથી અફીણ, જોડા અને ચામડાંનાં પીપો પણ ચડતાં. અફીણ મારવાડ અને કરાંચીથી આવતું. કચ્છનું મીઠું પણ જંગબાર જતું.

મકરાન કિનારે આ આવતાં બંદરો નીચે પ્રમાણે છેઃ સોનુમિયાણી, અરબુના, ટાપુ પસની,

ગ્વાદર, ચોબાર, ઉત્પલના રાસ, જાસક, કોમુબરીક અને બંદર મીનાવ, પરતું માંડવીનાં વહાણો તો સોનમિયાણી, અરબુના, સતાડાપસની, ગ્વાદર અને ચોબારનાં બંદરો કરતાં. લગભગ ચાળીશથી પચાસ વહાણો આ વેપાર માટે ચાલુ હતાં અને વર્ષમાં ચાર-પાંચ ખેપ કરતાં, સાથે સાગ, શીશમ અને ફણસનાં લાકડાં પેટીઓ, ઢાલો, મશરૂ, હળદર, જીરું, સૂંઠ કાળા મરી, રંગીન કાપડ અને ધાતુઓ લઈ જતાં, મકરાનથી ઘી, સરસ, ઘઉં, મગ આદિ લાવતાં સરસની આવક લગભગ પ્રતિવર્ષે ૨૦૦ કળશીની હતી. જુદા જુદા કાપડની ૫૦૦૦ ગાંસડીઓ માંડવી પુરી પાડતી.

માંડવીનો વેપાર હિંદના પશ્ચિમ કિનારાનાં બંદરો સાથે પણ બહોળો હતો. જો કે, માંડવીથી ત્યાં કંઇઈ ચડતું નહીં. પરંતુ ત્યાંથી લાકડું, સઢ, બાસટી નામનું કપડું અને ઊંચા ચોખા આવતા. દમણથી આવો માલ લગભગ દર વર્ષે ૩૦૦૦૦ રૂપિયાનો આવતો. કોચીનમાં પણ માંડવીથી કંઈ ચડતું નહોતું પરંતુ કોચીનથી લગભગ ૨ લાખ રૂપિયાનું લાકડું ૫૦ લાખ નાળિયેર, ૧૦૦૦ ખાંડી કાથો, ૨૦૦૦ બંડલ સૂકેલાં નાળિયેર, ૨ાા કરોડ સુપારી, ૪૦૦૦ જોટા ચોખા, જુદી જુદી જાતના ચોખાની ૨૫૦૦૦ ગૂણી તેમ જ કાપડ સેલા, પટકા ચોકડીઓ તેમ જ હોળીના દિવસોમાં વપરાતા ગુલાલ માટે પતંગનું લાકડું પુષ્કળ પ્રમાણમાં માંડવી આવતું.

માંડવીનો વેપાર બાબલમાન્ડબની સામુદ્ર-ધુનીની બહાર બુરબુરાના બંદરે પણ હતો. ચાર-પાંચ વહાણો જતાં અને વજતે મુંબઈ અથવા મોખા થઈને આવતા. બુરબુરાનું કંઈ શહેર નથી પરંતુ ત્યાં આંતર પ્રદેશના લોકો હરેરા નામની રાજધાનીના શહેરમાંથી ત્યાં આવતા. આ લોકો સોમાલી કહેવાતા. માંડવીથી ૫૦૦ ગાંસડી કાપડ તથા મસરૂની જતી અને ત્યાંથી ગુંદ, બાબુલ, ખેર, અને એરિયો આવતાં. કચ્છી વહાણો મુંબઈમાં આમ લગભગ ૧૦૦૦ મણ ગુંદ અને તેટલા જ મણ એરિયો લાવતા. હીરાબાદ તેમ જ હીરા દખન પણ ૩ થી ૪ મણની ૪૦૦ ગુણી મુંબઈ આવતી. ૪૦૦ પેટી કૉફી પણ ચડતી તેમજ ૧૦૦૦ મણ ઘી કચ્છી વહાણો લાવતાં. સોમાલી લોકોના બે કાફલા દર મોસમે આ બંદરે વેચવાને માલ લઈ આવતા.

માંડવીથી મોખા બંદરે લગભગ ૫૦૦૦ ગાંસડી રૂ અને ૫૦૦૦ ગાંસડી કાપડ, ચારશો ગાંસડી સુતર નિકાસ થતું. ઉપરાંત ૨૦૦૦ કંડીવા ભજર, ૨૦૦ ગૂણી નવસાગર, ૨૦૦ મણ ટંકણખાર, ૨૫૦ મણ લાખ, ૨૦ કળશી પબડી, ૧૦૦૦ લીખીયા, ૩૦૦ મણ ગાંજો, ૧૫૦ પીપ તાડી, ૩૦૦ કળશી તલ ચડતાં. મોખાથી કિસમિસ દ્રાખ ૧૦૦૦ મણ લાલ દ્રાખ ૨૦૦ મણ અંજીર, ૭૦૦ મણ ખજૂર, ૫૦૦ વાડિયા, મીઠી આંબલી, ૫૦૦ બંડલ ટેટા, ૧૦૦૦ ખાંડી મનજીટ, ૩૦૦ થી ૪૦૦ ખાંડી એળિયો, ૧૦૦૦ મણ કૉફી, ૨૦૦૦ મણ વગેરે માંડવી આવતું.

કચ્છનો સિંધ સાથેનો વેપાર, એક બાજુએ લખપત, જખૌ, માંડવી, મુંદરા અને અંજારના માર્ગે અને સામી બાજુએ મગરાખી, સબુન્દર ગોરબારી અને કરાંચી તેમ જ અગાઉ દારાજીના

માર્ગે કે જ્યાં મોટા જથ્થામાં કેસર ઉગાડવામાં આવતું ત્યાંથી થઈને ચલાવવામાં આવતો. દારાજીનું બંદર ખારા પાણીની આવને લીધે તદ્દન ઉજ્જડ થઈ ગયું છે. ત્યાંના વતનીઓ ગોરબારી બંદર આગળ જઈ વસ્યા છે. સિંધથી કચ્છમાં સફેદ અને રાતા ચોખા, બાજરી, હળદર, પબડી વગેરે આવતાં. કચ્છથી લખપત માર્ગે લોખંડ, સ્ટીલ, સીસુ,ટીન, સાકર, જીરાસાર, ચોખા, સોપારી, દોરડા, સીંદૂર, નાળિયેર, કથરોટો, ખજૂર, ખારેક, લાકડું, સઢ, લાંબું મસરૂ કાપડ, લવિંગ, એલચી, દાલચીની, કબાબચીની, લોબાન, ચંદન, રેશમની દોરી, ભજર, કોઈક વખત રૂ, મલબારી સેલા, પટકા, દુપટ્ટા, રૂમાલ, મદ્રાસી કાપડ તેમ જ મુંબઈનું કાપડ સિંધમાં જતું. લગભગ ૯૩૫૦ ખરવારા ચોખા સિંધથી કચ્છ આવતા, બાજરી ૨૫૫૦ ખરવારા આવતી, પબડી પણ ૨૨૦ ખરવારા આયાત થતી, જ્યારે હળદર ૫૫૦ ખરવારા લગભગ થતી. માંડવીથી લોખંડ અને સ્ટીલ ૪૦૦ ખાંડી, ટીન પતરા કોડી ૪૦૦, સાકર ૧૦૦૦ ખાંડી, સુપારી ૪૦૦ ખાંડી, સિંદરી ૨૦૦ ખાંડી; જીરાસાર ચોખા ૧૦૦૦ ગૂણી, દશ લાખ નાળિયેર, કથરોટ ૧૦૦૦ કોડી, ખજૂર અને ખારેક ૪૫૦ ખરવારા બાંધકામનું લાકડું, ૨૨૦ ખરવારા અથવા સાતસો ગજ. મોખાથી માંડવી થઈને સિંધ જતા બાંબુ ૩૦૦૦ કોડી અને બીજો મસાલો લગભગ ૪૮ ખરવારા, ચંદન ૨૦૦ મણ, લોબાન ૬૫૦ મણ, ભજર ૧૦૦ મણ, રેશમની દોરી ૫૦ પેટી, મલબારી કાપડ ૪૦૦૦ રેજા અને મુંબઈથી કાપડ ૩૫૦૦ રેજા એ પ્રમાણે કચ્છ થઈને સિંધમાં માલ જતો.

ઉપર જણાવેલા આંકડાઓ પરથી માંડવીના વેપારની જાહોજલાલીના વખતની વાચકને કંઇક ઝાંખી થશે. આ વેપારથી કચ્છ દેશને કેટલો ફાયદો હતો થતો તેનો અંદાજ કાઢવો મુશ્કેલ છે. નીચે જણાવેલા ચંદન અને લોબાનના ભાવો પરથી ખર્ચ જતા પણ કેટલો ફાયદો હશે તે સહેજ ખ્યાલ મળી શકશે.

	માંડવીમાં કિંમત	**સિંધમા કિંમત**
ચંદન	**૧ કોરીએ શેર**	**૩૦ રૂા. મણ**
લોબાન	**૫૦ કોરીએ મણ**	**૮૦ રૂા. મણ**

આ આંકડા સને ૧૮૩૭ના છે, એ ધ્યાનમાં રહેવું જોઇએ.

આવા એક ધીકતા વેપારવાળા બંદરની એક સૈકામાં કેવી દશા થઈ આવી છે ? માંડવી બંદરના હાલના વેપારની સૈકા પહેલાંના વેપાર સાથે સરખામણી કરવાનું વાચક વર્ગ પર મૂકી આ લેખ પૂરો કરવામાં આવે છે. આ લેખમાં લેફ્ટેનન્ટ આર. લીચે ૧૮૩૭ ની સાલમાં બ્રિટીશ સરકારને માંડવી બંદરના વેપાર વિશે કરેલા રિપોર્ટનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે.

પ્રેષક, દેવપુર/મુલુંડ
મો. ૮૪૫૧૦૯૮૬૭૮

ખાસ નોંધ : આ લેખ આજથી ૯૭ વર્ષ પહેલાં લખાયેલ અને છપાયેલ છે. એટલે આશરે ૧૯૭ વર્ષ પહેલાં કચ્છ માંડવી બંદરના વેપારનો અહેવાલ છે.

ગઠડી બધેને

રચયિતા : રમણીક મામણિયા 'રમણ'... - મેરાઉ (ઘાટકોપર)

CA સંજય વિસનજી છેડા

કેવો કપરો સમય. રોજ ખબરપત્રિકા હાથમાં લો અને આપણે સૌ મનોમન એક જ પ્રાર્થના કરીએ કે આજે તો મરણનોંધ પહેલા પાને જ પૂરી થઈ જાય તો સારું. પણ નહીં. કર્મોની કઠણાઇનો એવો કાળ ચાલુ છે કે પહેલે કે બીજા પાને નહીં, ત્રીજા પાના સુધી મરણનોંધ પૂરી ન થાય. મૃત્યુનું એવું તાંડવ કે પછી મૃતક કોઈ વડીલ હોય કે પછી કોઈ નાની ઉંમરના, યુવાનીમાં પગ મૂકવા થનગની રહેલાં યુવક કે યુવતી, કોઈના હમણાં જ લગ્ન થયઈ છે તો કોઈના ઘરે હજી બે કે ચાર મહિના પહેલાં ઘોડિયું બંધાયું છે. એવા આ વિપરીત કાળમાં જ્યારે જીવન કે મૃત્યુના ખેલ વિષે વિચારવા બેસીએ તો સમજાય છે કેવી ક્ષણભંગુર છે આ જિંદગી, કેવી તકલાદી છે આ શ્વાસોની ઘટમાળ અને આ બધું વિચારતા વિચારતા રમણીકભાઈની આ રચના યાદ આવી ગઈ. તરત એમને મેસેજ કર્યો અને એમની આ યાદગાર રચના ''ગઠડી બધેને''નો રસાસ્વાદ કરવા અનુમતિ માંગી. થોડીવારમાં રમણીકભાઈએ આખી રચના અને સાથે એમના પોતાના કંઠમાં ગાયેલ ઓડિયો મોકલી અનુમતિનો સંકેત આપી દીધો.

રમણીકભાઈ એટલે ''કિડા વ્યા, કિડા વ્યા ઉ નધપણ જા ડીં'', ''હિલૅ મિલૅનૅં હલજા, કેંસેં વૅર મ કિઇજા, ખિલૅખિલૅનૅં વિનજા, જીયણ જૅર મ કિઇજા'' અને ''સુખ જી છાંઈ નેં ડુખ જા તિડકા, અચૅં વિનેંતા જીં, નતા વૅં મિડે કીં સરખા ડીં '' જેવી યાદગાર રચનાના રચયિતા. સરળ, શાંત, Down to earth સ્વભાવના રમણીકભાઈ વળી સુમધુર કંઠના માલિક પણ ખરા. એમની આ રચના ''ગઠડી બધેને'' એટલે પ્રવાસ માટે બંધાતી ગાંસડીની વાત અને આ રચનામાં કવિ વાત કરે છે જીવનના કે જીવન પછી શરૂ થતાં અનંતના પ્રવાસની અને એ પ્રવાસ માટેની આપણી તૈયારીની. જ્યારથી સમજની શરૂઆત થઈ ત્યારથી આપણે સૌ જાણીને પણ અજાણ્યા રહીએ છીએ એવી એક કડવી સચ્ચાઈ એટલે આપણે સૌ ''ક્યાંથી આવ્યા છીએ, ક્યાં જવાના છીએ, ક્યારે જવાના છીએ.'' આ બધા વિષે જ્યારે પણ વિચારવા બેસો એટલે બસ માત્ર પ્રશ્નો જ પ્રશ્નો. કદાચ ઉત્તર ખબર પણ છે, પણ એમ માની જાય એ બીજા. આપણને સૌને ખબર છે કે ખાલી હાથ આવ્યા છીએ અને ખાલી હાથે જ પાછું જવાનું છે અને છતાં પણ રોજ ને રોજ માયાના દળદળમાં ખોટા યત્નો કરી વધુ ને વધુ અંદર ખૂંપતા

જઈએ. જે પણ અંહી ભેગું કર્યું, કશું જ ગાંસડી બાંધીને સાથે નહીં આવે. અરે ગાંસડી તો શું, હવે તો ઠાઠડી પણ સ્ટેનલેસ સ્ટીલની થઈ ગઈ અને એ પણ ચિતામાં સાથે નથી આવતી અને આ બધું જ જાણીને પણ આપણે આ સંસારના સાગરમાં વધુ ને વધુ ઊંડા ઊતરતા રહીએ છીએ. પ્રવાસ માટે કહેવાય છે કે પ્રવાસનો આનંદ માણવો હોય તો ટ્રાવેલ લાઇટ. હળવા થઇને મુસાફરી કરો, પણ આપણે સૌ તો વ્યસ્ત છીએ ભેગું કરવામાં, પોતાના માટે, પોતાનાં સંતાનો માટે, પોતાની સાત પેઢીઓ બેસીને ખાય એટલું બધું ભેગું કરવામાં.

ઈ જ હલ્યા વિનબો મિડે ઈ જ છડેને,
વેંધે ડિઠો ન કોય મથે ગઠડી બધેને,
ભેરો કરેને જાન મથે ભાર પાં કિઇયૂં,
સંસાર જે સાગરમેં વિનૂં ઈ જ ડૂબેને
ઈ જ હલ્યા...

જ્યારે પણ ધર્મની વાત આવી, કર્મનું પોટલું હલકું કરવાની વાત આવી. આપણે સૌએ એક જ વાત કરી હજી તો સમય છે. હમણાં તો જીવન જીવી લઈએ. કમાઈ લઈએ. ઉંમર થશે એટલે રિટાયર થઈશું. પરિવારની જવાબદારીઓ ઓછી થશે પછી બધાને ખમાવી લઈશું. બધા પુણ્ય કમાવી લઈશું. બધી દલીલો માન્ય, પણ એ તો કહો છેલ્લા શ્વાસ કયો હશે એની કોઈ ખાતરી ખરી. ''ન જાણ્યું જાનકીનાથે, સવારે શું થવાનું છે.'' કેવા ઊંધા ખેતર ખેડી રહ્યા છીએ આપણે સૌ અને એટલે જ જો આપણે સૌ જો આમ જ જીવીશું તો અંતે તો ''બાવાના બેઉ બગડ્યા'' ની જેમ ધર્મમાં કંઈ કરી શકીશું ન કર્મમાં કંઈ. સ્વાર્થની ગાંડી દોડમાં ન પરમાર્થ થશે, ન ભલાઈ, ન દાન-પુણ્ય થશે અને છેવટે પુણ્યનું પલડું એમ ને એ ખાલી રાખીને ઊપડી જવું પડશે.

પરમારથેં ન પગ ભર્યા, ભલાઈ કીં ન કિઈ,
ડાતારીમેં ન હથ વર્યો, કમાઈ કીં ન થિઈ,
પુનાઇજો પલો ઠલો, વ્યા ઈ જ ખણેને
વેંધે.....

ચોમાસાના ચાર મહિના કે પછી જ્યારે પણ જોગ મળે ત્યારે સંતવાણીનો લાભ તો લીધો, પણ એક કાનેથી શ્રવણ કરી બીજા કાનેથી બહાર અને હવે તો ડિજિટલ યુગ છે. યુ ટ્યૂબ પર, વૉટ્સ એપ પર, જ્યાં ચાહો ત્યાં, જ્યારે ઈચ્છો ત્યારે સંતવાણીનો લાભ લઈ શકો એવો મજાનો યુગ. વળી ટીવી પર તો સવારના સાતથી દસ દરેક બીજી ચૅનલ પર ધર્મની ગંગા વહેતી મળે, પણ આપણે સૌએ તો જાણે સ્મશાન વૈરાગ્યની જેમ ટીવી, વીડિયો ચાલુ હોય ત્યાં સુધી બસ એ ધર્મનો રાગ અને પછી ''શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી''ની જેમ તરત બટન બંધ થતાં જ બધું ખંખેરીને ઊભા થઈ પાછા સંસારની માયાના કાદવમાં ફરી કૂદવા, ઊંડા ખૂંપવા તૈયાર. વળી આપણે સૌ એટલા શાણા, એટલા ચાલાક અને ચબરાક કે નોકરી, ધંધામાં, નાણાં કમાવવામાં (કામધંધામાં સાચું-ખોટું

કરવામાં) ધર્મ વચ્ચે ન આવે એટલે પહેલેથી કામધંધો અને ધર્મ, બન્નેને અલગ જ રાખીએ છીએ અને (જે ધર્મ તારવાનો છે) એ ધર્મને જ ધાર પર મૂકી દઈએ. આપણે સૌ જાણીને પણ ભૂલી જઈએ છીએ કે ધર્મ એટલે કોઈ અલગથી જીવવાની રીત નથી. ધર્મ એટલે તો જે આપણા રોજબરોજના જીવનમાં, આપણાં કામકાજમાં વણાઈ જાય એ છે ધર્મ, પણ આપણે સૌ ૮૪ લાખ જન્મમાંના આ સૌથી અણમોલ જન્મને લાખો, કરાડો કમાવવાના ચક્કરમાં એમ જ વેડફી નાખીએ છીએ.

સુણીને સંતવાણીકે અપનાયો ન કીં સાર,
નડેં ન ધન ખટેમેં તેંલા ધરમ રખ્યો ધાર,
લખૂં લફી વ્યા ઈ જ જીંહ ઢીગલેંતે કુડેને વેંધે..

આ દુનિયા માટે કહેવાય છે કે આ દુનિયા એટલે એવી હાટડી જ્યાં સલાહ મફ્ત મળે છે, જથ્થાબંધ મળે છે, જ્યારે સહકાર મુશ્કેલીથી મળે છે અને એ પણ વ્યાજ પર મળે છે. લોકો જે પોતે આચરતા ન હોય, પણ દુનિયાને શીખ આપવાવાળા જરાય પાછીપાની ન કરે. બસ એ જ બીજાને બોધની વાત કરતા કવિ વાત કરે છે, કે બીજાને બોધ આપતાં પહેલાં તારી પોતાની તો તપાસ કર. ક્યાંક અચાનક જ્યારે ''વેળા થાશે જવાની'' ત્યારે સમજ આવશે કે આખી જિંદગી જે ભેગું કરતા રહ્યા એ ચીજવસ્તુ તો ઘરના બારણે સુધી પણ સાથે ન આવી. જે સંબંધો જીતવામાં, જીવવામાં આખી જિંદગી ગઈ, એમાંના કેટલાય સ્મશાનના દ્વારથી જ પાછા વળ્યા. આપણાં પોતાના પણ ઠાઠડીને ચિતા પર મૂકી, હાથ જોડી પાછા ફરશે અને ત્યારે એમને કહેવામાં આવશે. કે ''હવે પાછા વળીને ના જોતાં'' અને તેરમા દિવસે તો આપણી ગેરહાજરીમાં પણ લાડવા જમાશે. એવા આ જીવન પાછળ, આ ખોટી ભાગદોડમાં, આખું આયુષ્ય વેડફી નાખીશું અને પછી છેલ્લે સમજાશે કે જે સાથે લઈ જઈ શકાય એવું કેટલુંય હતું, પણ આપણે એવું કંઈ ભેગું જ ન કરી શક્યા. સારાં કર્મો, દાન, પુણ્યથી આ ભવ સુધારી શક્યા હોત, આવનારા ભવ સુધારી શક્યા હોત, પણ....

વિચાર ને વાણી તૅડો વર્તન કડેં ન કેઓ,
બેંકે વિઠાસી બોધ ડેમેં, પિંઢજો ઉલે વ્યો,
ખાલી હથેં પાછા વર્યા, ધુનીયાંકે છડેને વેંધે....

આપણા વેદ ગ્રંથોમાંથી ચાર આશ્રમ, બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સન્યાસ વિષે આપણે એવી ખોટી વાત મગજમાં બેસાડી દીધી છે કે જાણે ધર્મ એટલે નિવૃત્તિ પછીની જ ક્રિયા છે અને એટલે એવી હાલત થાય છે કે જ્યારે શક્તિ હોય ત્યારે આપણે સૌ ધર્મ સિવાય બીજું બધું કરતા રહીએ છીએ અને ધર્મ માટે આપણે બસ પાછલા જીવનનો લેફ્ટ ઓવર ટાઈમ જ બાકી રાખ્યો છે. જે ઉંમરમાં આપણે કોઈનો હાથ પડ્યા વિના બાથરૂમ સુધી પણ ન પહોંચી શકીએ, એ સમયે આપણે પોતાના થાકી રહેલા શરીરનું ધ્યાન રાખશું કે ધર્મ કરશું. બસ આ જ વાત પર રમણીકભાઈનો આક્રોશ એમની સરળ રચનામાં છલકાઈ આવે છે. જ્યારે શક્તિ હતી ત્યારે ભક્તિ સિવાય બધું કર્યું,

પણ પોતાના સ્વાર્થ સિવાય કોઈ જીવ સાથે કોઈ કરુણાભાવ નહીં અને કદી આત્મમંથન નહીં, ક્યારેય પોતાની ભીતર જઈ જોયું જ નહીં, કે આ આત્માને શું જોઇએ છે. આત્માની ઉન્નતિ માટે શું જરૂરી છે.

મુંબઈથી કચ્છ જવું હોય તોપણ બે મહિના પહેલા ટિકિટ, મહિના પહેલા બીજો બધો સામાન અને અઠવાડિયા પહેલા ખાવા-પીવાના સામાનની વ્યવસ્થા કરનાર આપણે સૌ જો ક્યારેક સમય કાઢી આપણી અંદરના ઇશને પૂછી લઈએ કે અનંતની સફરે ઊપડતાં પહેલાં સાથે શું લઈ જઈ શકશું ? શું સાથે આવશે ? તો કદાચ આપણી ગાંસડીમાં નકામા સામાનને બદલે કંઈક આત્માની શાંતિ માટે જરૂરી એવા કર્મોની પોટલી બાંધી શકશું.

સગતી છતાં પણ ભાવસેં ભગતી કડેં ન કિઇ,
મૈત્રી ન કોય જીવસેં, કરુણા ન કેંતે રિઇ,
માણઈ ન કડેં મોજ આત્મ રમણ કરેનેં....
વેંધે ડિઠો નકોય મથે ગંઠડી બધેને..

અર્થવિસ્તાર
સંજય વિસનજી છેડા,
CA રતાડિયા ગણેશવાલા
મો. ૯૮૯૨૮૧૫૩૬૭

મુલચંદ લાલજી એન્ડ કું.

MULCHAND LALJI & CO.

Importers & Wholesale Dealers in:

One Side Coated Paper, Wet Strength Paper, Mettalized Paper, Glassine Paper, CCK Paper

Admn. Office : 229/231, Perin Nariman (Bazar Gate) Street, 1st Flr., Fort, Mumbai-400 001.

Phone: (+91-22) 2261 7273 • 2261 7878 • 2261 7299 • **Fax:** 2261 1207

Email : info@mulchandlalji.co • **Mobile :** +91 98201 27299

Shop & Reg. Office : 202/203, Bora Bazar Street, Near Jain Temple, Fort, Mumbai-400 001.

પાંજો તેજ

✻ ગુલાબ દેઢિયા ✻

જગે :નરીયે ગામજી ભજાર

પાત્ર :વલુ, સોનુમા, નેણસીં, અજુ, માસ્તર, કવિ તેજ, કરસન, હીરબાઈ, વેજબાઈ

વલુ :એ..... એ.... સવારે ઉમાસજી પાંખી પારીજા. ઢગે, મોલઈ, માડુ વેસા..... આ......

સોનુમા :એ વલુ ! સોણે તો ? તૉજે સડમેં ઢગા, મોલઈ નેં માડુ, અચી વિનેં, ઇનીં મિણીકે સવારે ઉમાસજી રજા, પણ કેનીં બાઈમાડુએંકે વેસા વે તો ખરો ? ચૉ વેલો !

વલુ :સોનુમા, ગાલ તાં આંજી સોરો આનાં સચી આય. મુંજી ઘરવારી પણ ઇ જ ચે તી. પણ ઢગા, મોલઈ ને ખેડૂ પિંઢ ખડેં તા. અંઈ તાં બાંકોડો ખણીને, ભજર સુગીંધા સુગીંધા ઓટા જોર્યા તા.

સોનુમા :વલુ, હી બાંકોડો ડિઠે આય! દીંધીયાં બ ઢેકે વારા ત ખબર પોંધી કેર ખડે તો સે! (ખિલંધે ખિલંધે)

વલુ :મુંકે સજે ગામમેં સડ વિજેજો આય. હેવર તાં વિનણ ડયો, પો, ડીજા તાસીરો.

સોનુમા :ભલેં પુતર ભલેં !

નેણસીં : કૉ, અજુ કીં અઇંએં ?

અજુ :સવા વી. પાંકે તાં લૅર આય. પાંજી ચિંધા ધરિયેમેં નેં પાણ વિઠા નરીએંમેં. ખાંઈયું ઘરેં નેં લૅર કઈયું ફરિયેમેં.

નેણસીં :તૉજી ગાલ તાં ફૂટરી આય. નરિયો ગામ નસીભવારો આય.

કરસન :ઈ તાં કુંડલીમેં લિખ્યો વે સે થીએ. માડુ વારેજીં ગામજી પણ કુંડલી વેતી. કરમ કુંડલી વગર કીં ન તો થીએ.

નેણસીં :કરસન ભા, ગાલ સાવ સચી કે નલિયા ગામજી કુંડલીમેં નરસી નાથા જેડા દાનવીર શેઠ લિખ્યા હુંધા તડેં તા, ગામ કે, કચ્છ મેં નેં ડેસ, પરડેસમેં પ્રખ્યાત કરે છડ્યાં.

અજુ :નલિયેજી પ્રખ્યાત ચીજેંજી ગાલ કઇંધા વોયો ત, હીંકડો નલિયેજો સી નાની જાધ કરાય ડે તો. બઈ પ્રખ્યાત જણસ હી તી હલઈ અચે.

નેણસીં :અરે, હી તાં પાંજો તેજપાર ભા લગે તો.

કરસન :તેજ તાં પર્યાનું પધરો. તેજ પણ નલિયા ગામજી પેધાસ આય.

અજુ :રુગી પેધાસ ન ચૉયો. તેજ નલિયાજો ઉજાસ આય. અજ ઇનજો નાં પણ કિત

કિત પુજી વ્યો આય. તેજ કે ન સુનડે ઉનજા અભાગ. તેજ ઈતરે કચ્છી કવિતા જો આમેંજો ભાગ. (કવિ તેજ અચેંતા)

તેજ :કુરો ભાઇબંધ મિડે વિઠા, કુરો ગાલીયું હલેંતીયું ? કોકજી વટયો તાં ન તા. ન! નકાં આંજો ભલો પુછણો ?

અજુ :નેણસીં, તું જ હિનકે વડે સારા ચોં, ઇ તાં સાવ બોડો આય બોડો!

નેણસીં :અજુ, ઇ બોડો ભલેં આય પણ ઈ જુકો સુણી સગે તો સે પાણ ચુટેં કનેં વારા કિતે સુણી સગોંતા ?

કરસન :હલો, તડેં તેજ કે જ પૂછોં (વડે સારા) તેજ! કોય નંઈ કવિતા સુણા, મજા અચી વિને ભા!

તેજ :(પીપરજો પન વતાયનેં)
કવિતાજો શીર્ષક આય, કિલબિલ
પીપરીજે પનજી
ભૂંગરી વારે મું ફૂંઇ ડિની,
તાં નિકર્યો મિંજા મીઠો ટઉકો.
તડેં પન ખોલે મું રખ્યો કન તેં,
તાં મિંજ સુજાણું તે
ગચ ખન પખીએંજો
સનું સનું કિલબિલ કિલબિલ.

અજુ :વા કવિ વા! તૉકે ધન આય.
ધન તૉજે માયતરેં કે.

કરસન :ધન નરિયે ગોઠ કે.

નેણસીં :પાં હિન કે બોડો ચોં તા, પણ ઇ તાં પીપરીજે પન મિંજા પણ પખીએંજા ટઉકા સુણી ગિને એડો સુજાંગ આય! ભગવાન ઇનકે પેસીઅલ કન ડિના અયાં.

કરસન :(ઘડિયાલ સામું નૅરેને ચે તો)
મૂંકે હાણે મૉડો થીએ તો. ભુજ વનણું આય. બસ હેવરંઈ આવઈ ખપે. ટેમ કી નિકરી વિનેતો ખબર નતી પે.

તેજ :કરસન ભા,
ઘડી ઘડી ઘડિયાલમેં કુરો નેરીંએ તો ?
જિન ઘડી સેં પાંજો સબંધ આય,
ઉ ઘડી ઘડિયાલમેં નાંય.

કરસન :હાણે હિનસે પુજણું કીં ? હિતરી વારમેં તાં ઘડિયાલ મથા કવિતા જોડે કઢે.

નેણસીં :કવિમેં નેં પાંમેં ઈતરો જ તાં ફેર આય!

કરસન :હાણે આઉં સરાઇંયાં, ન કાં ઇ મુંજે ચેણે ને ચણો જે નાડે મથે પણ કીંક જોડે કઢીંધો. કવિજો ભલો પુછણું! (માસ્તર અચેં તા)

અજુ :માસ્તર, અજ કાલ આંજા દરસન દુર્લભ અંઈ. નિસારમેં રજાઉં અંઈ કુરો ? આંકે તાં રજાએં જો સુકાર!
જિતરીયું કુતેંતે બગાઈંયું.
ઈતરીયું આંકે રજાઉં,

માસ્તર :અજુ, અસાંતે બરેં કુલા તો ?
ર ગામજી ડોઆઈ કરીએં તો.
તે કરતાં માસ્તર થીણું વો ન !

આઉં રજાએંમેં મુંભઈ વ્યો વોં સેં,

ઉતે મુંકે દામોધર હૉલજે પોગરામ મેં પૂછયાં, આંજે ગામમેં હેંડો વડો તેજ જેડો નામી કવિ રે તો, અંઈ કવિ લા કુરો ક્યાં અયાં ?

નેણસીં : માસ્તર, અંઇ કુરો ચ્યાં ?

માસ્તર : આઉં તાં ખિલીને મસ્તીમેં ચ્યો.

'અસીં કવિકે ગામમેં રોણ ડિનાં

અઇંયું, સે કીં ઓછો આય ?'

અજુ : ગમે તી ચૉયો, હિન તેજ તાં નરીએ ગામતેં સોનજા નરીયા ચડાય ડિનેં એં.

માસ્તર : તેજ ભણ્યો કિતરો આય ?

નેણસીં : ઇ મું ભેરો કલાસમેં વો, અસીં પાંજે ગામજી ગોકલદાસ તેજપાલ નિસારમેં ભણ્યા તે.

અજુ : નેણસીં, ભણ્યા તે ઇં ન ચૉવાજે, વ્યા તે ઇં ચોયો.

તૉ ભેરો જ ન તેજ તાં કિતરેં ભેરો કલાસમેં વો. ત્રીજી થી પાંચમી તંઈ પુજેમેં ઇનકે નોં વરે લગા વા. પિનઈ પાસ ન તે થ્યો, તૅર માસ્તર કિટાડેને મથલે કલાસમેં ચડાઉ પાસ કયાં તે. ત્રે-ત્રે વરે ઉ જ ચોપડીયું હલાંય તે. સંભાર બૉરી!

માસ્તર : અજ પાસ થીંધલ કિડાં વ્યા સે કોય ન તો પૂછે. પણ હિન નાપાસ થીંધલ કે મિડે તા કુછાઇંએં, પુછાઇંએ, ને પોંખીંએંતા. અજ હી સરસ્વતી માતાજો ચાગલો પુતર આય.

નેણસીં : સીખી ભલેં ન થીએ, પણ લીખી થીએ લાખો, જ અચી વિને હિકડો પ્રેમજો પલાખો. તેજ પિંઢજી કવિતાએં મેં કોય વિષય ભાકી નાંય રખેં.

અજુ : હજારે મેં કવિતાઉં કેં, પોય, ભાકી કુરો રે ? પખીએંકે પણ નાંય છડેં !

માસ્તર : ઇનકે કાવ્યશાસ્ત્ર, છંદશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ વગેરેજો ખાસ જ્ઞાન નાંય. મહા કવિ કાલીદાસ, રવીન્દ્રનાથ ક વર્ડઝવર્થ કે વાંચે પણ નાંય.

નેણસીં : ઓ..... માસ્તર!

આંજી ગાલ તાં લગે તો ક, માડુ કવિતાઉં વાંચે, શાસ્તર ભણે ત કવિ થઈ વિને !

અંઈ તાં પંડિત અયો, સંસ્કૃતજા ખાં અયો, ગુજરાતી, અંગ્રેજી મિડે બુજોતા. અંઈ કિતરીયું કવિતાઉં લખ્યાં અયાં ?

માસ્તર : સોં ખાધેલા હિકડી પણ નં. અંઇ સચા અયો. કવિતા ઑર્ડર તે ન ભને. ઇનજા કારખાનાં ન વેં, ઇં તાં અચે તૅર અચે.

કરસન : માસ્તર અંઇ મુધેજી ગાલ ક્યાં. તેજ પિંઢજી કવિતામેં માડુ, આડુ, વગાડુ, લીડર, ડાગધર, માસ્તર, શાસ્તર કેં કેં નાંય છડેં,

અજુ : બ્યા તાં ઠીક, સાધુએં કે નાંય છડેં. સાધુ મારાજ વટે હોકાયંતર નૅરે. કવિ પૂછે

તો. અનાં આંકે ડિસાજી ખબર નાંય પઈ?

માસ્તર :તેજ ચે તો, સાધુએં સામૈયા મંગ્યા, તૅર પ્યાં ભગો ભગવાન.

નેણસીં :કવિ, ઇતાં સમજાયો ક હી મિડે અચે કિતાનું તો?

તેજ :અચેતો ઇ ગાલ સચી. કિડાનું અચેતો ઇ તાં ભૂખ જાણે.

કોયલ કે ટઉકો કેર ડે તો?

ફુલેં કે સુગંધ કેર ડે તો?

મછલી કે તાર કેર સિખાયતો?

ઉ જ મું કે કવિતા લિખાયતો.

કાલ રાયચંધ શેઠ સામજી સલાટકે બંગલો બધેજો પૂછયાં તે.

સામજી ચેં વે, ઍડો બંગલા બધીંધો ક જમાર નિકરી વિને તાંય કકરી ન ખિરે,

તેર મું મુંકે પિંઢકે વ્યો.

ગઈધર વ્યાં, અસીં ઇમારત નેઢુ બધબો. સે રાણીનેં ખંઢેર ખિલી પ્યા.

માસ્તર :વા રે વા! કિતરી વડી ગાલ! કાળ કેં જો સગો નાંય!

અજુ :નેણશીં ભા, અંઇ મુંભઈમેં રયા તે. તૅર સિરનામો કુરો વો?

નેણસીં :નેણસીં ઉમરશી બારદાનવાલા. ૨૦૫, લિફ્ટવાળો માળો, ચોથે માળે, ચીંચબંદર, કેશવજી નાયક રોડ,મુંબઈ: ૪૦૦ ૦૦૯.

અજુ :પૂરા પિંજા.

નેણસીં :પિંજા કુરો આય?

અજુ :આંજે સિરનામેં મેં ૫૦ અખર વા.

તેજ જો સિરનામો સાડા સત અખર.
તેજ
નલિયા, કચ્છ.
સાડા સત અખર.
કવિજો સિરનામો ને કવિતા બોય લાઘવજા નમૂના અંઈ.

તેજ :અજ મેફલ જમઈ આય ત નઢપણજી ગાલ કરીયાં,

માણેકજી સાંગણાને આઉં નિસારમેં બોરો તોફાન ક્યા તે. પરસોત્તમ પટેવારો અસાંકે વિજ્ઞાનજે રૂમમેં પૂરેં છડેં.

અજુ :ઉતે કેડા પ્રયોગ ક્યાં?

ઉતે બેરોમીટર ખયાસીં. હથમિંજા છટક્યો, ને પારો હારાજી પ્યો. ગચ મેનત ક્યા પણ પારો હથ ન આયો. મું કે ભારી કૉતક થ્યો વો. પોય ઝાડુ સે પારે કે ખૂણમેં વારે છડ્યા.

અજુ :હિન જીયાન કરેજો ધ્રા લગો ક ન?

તેજ :બૉરો ધ્રા. મેથીપાક મિલ્યો સે અનાં સંભરે તો.

મુંકે લગે તો ક, ઈ પારે મુંકે અનાં નાંય છડેં. આઉં પારે જેડે પદારથકે હથવસ્તુ કરેલા વિનાંતો, ને પારો સિરી વિનેતો. કવિતા ઇ પારો આય પારો.

માસ્તર :પારો પચાણું સૅલ ન વે

અંઇ કચ્છી કવિતાએં મેં ઊનેં પાણીમેં ઊતર્યા અયો.

તેજ :બચપણમેં આઉં જભરો તારુ વો સેં. બ-ચાર કલાક તરા મિંજા બારા ન નકરાં.

નેણસીં :અજ કવિતાજે સરોવરમેં તરો તા.

તેજ :મુંજી કવિતા કિતક છાપાજે ઉ અંક મિણીકે વતાઇંધો વો સેં.

અજુ :હાણે અસી તૉજી કવિતા અસાંજે ધિલમેં રખોંતા.

સફરજા માંગણા ને મુસાફરજો મરો.

નકાં હલકારેજે કોથરેમેં પિંઢજો હોય કુરો ?

નેણસીં :અજુ, તૉ કે તાં ભુજ વિનણું વો.....ન. તૉજી બસ તાં હુ.... વઈ (બસજો અવાજ)

અજુ :બસ ભલેં વઈ. ભુજ તાં બઇયાર પણ વિનાંધો. હી મેફિલજી મજા વિનાય જડી નાંય.

માસ્તર :તેજ સચો ચૉજા, હેડી ખિલ કિતાનું ગોતે કઢયો તા ?

તેજ :માસ્તર સાહેભ,

જેર રૂઈ ન તો સગાં તૅર ખિલી પાં તો. મુંજી ખિલ કે કૅરક ખોલને નેરીજા.

સંસારજે રથ મેં મનોરથ મિડે મેમાણ, વેંધલ મિંજ વિઠા રેયા, સાથી કેં પરિયાણ

આઉં ૪૪ વરેંજો વો તેર મુંજી જયા હલઈ વઈ. હાણે મુંજો ઘર સડાઉં ખૂલો રોંધો, કૉ જે. મુંજે ઘર જો હિકડો બાયણું જ કડાં આય ?

માસ્તર :હિતરે વડે વિયોગમેં પણ અંઈ ધરમકે નાંય ભૂલ્યા. પારસનાથ ભગવાન તા આંજે ઘરમેં વિઠા અંઈ.

નેણસીં :રુગા ઘરમેં ન મનમેં પણ વિઠા અંઈ.

તેજ :મુંલા તાં પ્રેમ ને ધરમ બોય હિકડા જ અંઈ. પાંચીએ જે હિકડે ભરા ધરમ ને બે ભરા પ્રેમ આય. હા ... પાંચીઓ સચો ખપે.

માસ્તર : કવિરાજ, અંઈ બત્રી - પાંત્રી કાવ્યસંગ્રહ છાપાયાં, સે પણ કોય પ્રકાશન સંસ્થા વગર. એકાંધી ચોપડી કઢીંધે પગર વરી અચેતો.

તેજ :ઈ તાં પાંજી કચ્છી પરજા જો પ્રેમ આય. કચ્છી પરજા કવિ કલાકારેં કે જભરો માનપાન ડેં તી.

માસ્તર :હુ તે નેર્યો. પાણીજે આરે તે બાઇયું કૅડો કલરવ કઈએં તીયું. (બાઈએંજી ગાલબોલ, ખિલ)

વેજબાઈ: કૉ હીરબાઈ, હૅડા તકડા ? પાણી ભર્યાં કુરો ?

હીરબાઈ:હી પનઉં ફેરો આય.

વેજબાઈ:તૉજો હાર તાં લટઈ ભારી ધજ આય. કિતાનું ગેડે ? કિતરા રૂપિયા ?

હીરબાઈ:ઈ તાં ચકુડીજા પપ્પા ગિની આયા અંઈ.

વેજબાઈ: કિતાનું ગેડે ?

હીરબાઈ: ભેણ, મુંકે મોડો થીએ તો.

વેજબાઈ: લિખ ઊભી રૉ ન. તૉ સેં ગાલીયું કરે મેં મજા અચેતી.

હીરબાઈ: વરાંઢ જો ઘરેં અચીજે.

વેજબાઈ: ઊભી, ઊભી, ઘરેં કી વિલાજી ન તો વિને.

હીરબાઈ: બાઈ, બ્યા મિડે ઠીક. આંજી હેલ ઠલી આય ને મુંજી ભરેલ આય.

તેજ : હિની બાઈએં ક નેર્યાં ન!

મુજી જિંધગી પણ હેડી જ આય.

હીરબાઈ વારેજીં મુંજે મથે તે ભરઈ હેલ આય, પોય બ્યો કુરો સુજે ? ઠલેં ઠામણેં ઊભીણું સોંજો. રોજ લાગણીએં જયું ધધકધીંયું હેલું ભરે ને ભજાર વિચ નિતો ઊભી સગાં.

રોજ કાગર તેં ઠલાઈંધો વિનાંતો. તાંય હેલ ઠલી નતી થીએ. મુંકે માડુ કરતાં પંખી, ચોપા, ઝાડ-પન, સીમાડો, આવરજા ફૂલ, અભજા તારા વધુ કુછાઇંએંતા. જયાજી જાધ નીલીછમ આય. ભરઈ હેલ ખણી ટાણે ઘરેં વરાંતો.

(મિડે પાત્ર વારાફરતી હિક હિકડી લીટી બોલેંતા)

કવિ, તું અસાંકે રાગી ભનાય.

કવિ, તું અસાંકે વેરાગી ભનાય.

કવિ, તું શબ્દમેં અર્થ વતાય.

કવિ, તું વડાઈ કે વ્યર્થ વતાય.

કવિ, તું ખિલી ખિલી અસાંકે રુવારીંએંતો.

કવિ, તું રૂઈ રૂઈ અસાંકે ખિલાઇંએંતો.

કવિ, તેં સોનેરી વારેં વારો લંભ વતાય.

કવિ, તે અસાંકે અસાંજો અંભ વતાય.

કવિ, તું કોયલ ભેરો કુછેંતો.

કવિ, તું ચાતક ભેરો લુછેંતો.

કવિ, તું મોર ભેરો આખાડો કરીએં.

કવિ, તું ભેરો આંચાડો પાંચાડો કરીએં.

કવિ, તું સુરંગલી ભેરો મારો બધીએં.

કવિ, તું પીડા કે ખિલસે સંધીએં.

કવિ, તૉજા પખ કપાણાંત સોણેસેં ઊડેં તો.

સંજોગ બધ્યાં હથપગ ત, બંધણ ભેરો કુડેં તો.

કવિ, તું અસાંજો તેજ,

કવિ, તું અખીંએં જો ભેજ.

કવિ, તું સામરેજી વંસીજો વેજ.

તેં માઠ કરાય સંજોગેંજા ધેજ.

તું કલ્પનાજો રંગેરેજ.

કવિ, તું અસાંજો તેજ,

અસાંજો તેજ.

મો. ૯૮૨૦૬૧૧૮૫૨

ગામાઈ ગામાઈ

વસંતલાલ દામજી દેઢિયા

ભરોડીથી (કોડાય પુલ આજનું બૌંતેર જિનાલય ઉગમણી બાજુ ને રૂકમાવતી નૅજી આથમણી બાજુ કચ્છ જો કાશી રૂપકડો ગામ કોડાય. માગસર મૅણેજી શિયારેજી ઠંડી. મઠીમઠી ઠંડકજી ચમક ને સવારે અઠ વગેં જો શાળાજો ટાઈમ. જૈન મહાજનજી સત ધોરણ સુધીજી પ્રાથમિક શાળા છોકરા-છોકરીયું ભણેજા ચોપડા, પાટીપેન, થેલેમેં ગનેને શાળા તરફ વનેં તા ચોથે ધોરણ મેં ભણધલ મણિલાલ નાનજી લાલન (મનીયો) ને ઍનજો જિગરી ધોસ્તાર ભાઈલાલ ભાણજી ગંગર (ભઈલો), બોય લંગોટિયા ભેરૂ. વાટ મેં શાળાજા જતરા ભેરૂ મલેં એટલે હકડે બે કેં ચેં ગામાઈ ગામાઈ. હી કચ્છ મૉલક જો લહેકો વો શાળા મેં બબ ધોરણ જા છોકરા-છોકરીયું સાથે વેં (બેસે), શાળાજા હેડમાસ્તર ચુનીલાલ જટાશંકર વેદાંત ચોથો ને પાચમોં ધોરણ ભણાઈયેં. ચોથે ધોરણજા આગળજી પાટલીયેંતે ને પાંચમી જા પૉઠલી પાટલી તે બેઠક ગને. બોય ધોરણજી છોકરીઉં સાઈડજી પાટલી તે બેઠક ગને. ટપાલજો કમ હેડમાસ્તર પાસે વો. હલકારો (ટપાલી) સવારજો ડૉ વગેં ટપાલ ડે વને ને ગામજી ટપાલ ગને વને. શાળાજો હકડો જ પટ્ટેવારો (પ્યૂન) જમલો (જમલાભાઈ ઈસ્માઈલ) મળે અનેક જુમ્મો ચેં. અનજૉ કમ ટપાલ તે થપ્પા મારેજા, શાળાજે મણી રૂમેં જી સફાઈ કરેજી, માટલે મેં છોકરેંલા પાણી ભરેજો, માસ્તરેંજો ને શાળાજો દરેક કમ કરેજો, રાતજો શાળાજી ચાલી મેં પથારી વછાય ને સોમેજો, ને રખેવાડી. શાળાજો ચોવી કલાકજો સેવક, પહેરવેશ બલુ ચડ્ડી ને બલુ પહેરણ ને મથે તે બલુ ટોપી. વરેમેં મહાજન તરફથી બ ગણવેશ મલે. મળે બાલુડા અનજા ધોસ્તાર. છોકરા પંઢજે ભાભ મઝાં (નાસ્તાનો ડબ્બો) પીપર, શિંગદાણા, ચણા, ખજૂર, ચણીયા મૅણિંયા બેર ડીઍ. હી ભાભ જુમ્મો પંઢજી ટોપી મેં રખે ને નિરાંત વે તેર શાળાજી પારી તે વૅ ને ખાય હેકલો જીવ અલ્લા જો બંદો. શાળા સવારજો અઠથી બારો ને વરાં ન જો બ વગેંથી સાડા પંજ વગે સુધી. શનિવારજો સવારજો અડધોં ડી ને ઈતવાર જો રજા. માસ્તર ચુનીલાલ લંમો પહેરણ, ધોતિયો જાકીટ, કારી ટોપી ને નક તેં નીચે બાજુ લાલ ફ્રેમજા બેતાલા (ચશ્માં) માસ્તર ભલો માણું.

શનિવારજો ડીં વૉ. શાળા છોટે કે અડધો કલાક બાકી.

માસ્તર : બાળકો ચોપડા, પાટીપેન થેલામાં ભરી ગનો. હાણે મોંથી પલાખા, પાળા ને હલકાફૂલકા વાક્ય બોલે જા અંઈ, મનીયા ખેપાની ઑભો થી, ઉઠે જાં પાડા બોલ, (૩ા ૧ના પાડા)

મનીયો : માસ્તર, બાપા ઊંઠા ભણાયજી ના ચેંતા.

માસ્તર : મનીયા તું વે રો તોજો કમ નૉય.

ભઈલો હથ્થ ઑંચો કે.

માસ્તર : બોલ ભઈલા.

ભઈલો : એક ઊંઠે ઊંઠુ, બે ઊંઠાને સાત, ત્રણ ઊંઠે સાડા દસ... દસ ઊંઠે પાંત્રીસ.

માસ્તર : શાબાશ હવે એવા વાક્ય બોલો જે બન્ને બાજુથી સરખા જ વંચાય.

મનીયો હાથ ઑંચોં કે.

માસ્તર : બોલ મનીયા.

મનીયો : ''લીમડી ગામે ગાડી મલી''.

હજી આવડે છે ?

હાં ''નવજીવન'' હજી ''મલયાલમ''

હજી આવડે છે ?

હા માસ્તર. મારો નહીં તો કહું ફૂટપટ્ટી ખાનામાં મૂકી દો.

ભલે મનીયા બોલ

મનીયો પંઢજો થેલો હથમેં ભરોભર વીંટે ને ચેં, ''જો ચૂનીયા નીચૂ જો''. માસ્તર કીં સમજેં તેં પેલા મનીયો પાટલી તા ઠેંક મારે ને ઘર બાજુ ભગો.

શાળા મેં મનીયો બ ડીંથી ગેરહાજર. મંગળવાર જો માસ્તર નિશાળ પૂરી થઈ ને ગામ મેં હટ (કરિયાણું) કરેલા નકરયા. માસ્તર મનીયે જે ઘર વટે ઑભે ને હકલ કયાં ''પટેલ ઘરેં અયો''. મનીયેજી બાઈ ડેલી મેં આવ્યાં. અચો માસ્તર પટેલ વાડી તે વ્યા અંઈ વ્યો. પાણી પીયો.

માસ્તર : મણિલાલ નીશાળ નત્તો અચે ?

બાઈ : કરો ચાં માસ્તર, બ ડીંથી ટુંટિયો વારે ને ખાટલેં તેં પ્યો આય. ચે ત્તો પેટ બહુ ડૉખે તો. લગે તો પેટમેં કરમ વુંધા (કૃમી). ફીણીયા લડુ બોરા ખાય તો. માસ્તર સમજે વ્યા.

માસ્તર : મણિલાલ કાલ નિશાળ અચીજ.

મનીયો : ભલે માસ્તર. માસ્તર મન મેં ચ્યાં ''હાણે ગંઠ છોટે વઈ'' ને મરક મરક ખલંધા વા.

બાઈ : માસ્તર, અસાંજી રતી ગોં બ ડીં પેલા વિયાણી આય, અનજે દૂધજી બરઈ ગને વનો ને માસ્તરયાણી કે અસાંજા પેળામં ચોજા, ગણે ડી થી હન કોરા મેળાવો કેલાં આવ્યાં નંઈ સે અચેં.

માસ્તર : ભલે બાઈ.

મનીયો એટલે મણિલાલજો ઘર ગઢ ફરિયેમેં બાપા નાનજીશેઠ ગામજા પટેલ. પહેરવેશ, ધોતિયો, જભ્ભો, ભૂખરી ટોપી ને હથમેં ચાંદી જી મોઠવારી લકડી, ભરાવદાર ચહેરો, ને વળાંક વારીયું મૌછું. બાઈજો ના સાકરબાઈ.

ભલાભોળાને હસમુખા નાનજીશેઠ જા બાપા જૈફ વયજા કરમશીબાપા હમેશાંજી ડેલીમેં બેઠક. મનીયેજી નંઢી ભેણ ચાર વરેજી નીરૂ ઢીંગલા-ઢીંગલી સે રમે પઈ, શેઠજી વાડી ''ઝાંપો'' નાંગલપર જી વાટ તેં. શેઠ ઘોડી ફરાયજા શોખીન. નલિયા થી બ હજાર કોરીયેમેં ગને આવ્યા વા નાં વો ''ભજરી'' તેજવાન ઘોડી. વી વિંગેજી વાડી વી. હી વો મનીયે જો વસ્તાર.

ભાઈલોજા બાપા ભાણજીબાપા. અસ્સલ કચ્છી પહેરવેશ ચોણી, આડિયો, મથે તે પાગ ને ખભે તેં ખેસ, શરીરમેં એકવડિયા ને છ ફૂટ ઑંચા. પગમેં ચમચમ કંઈ ધલ બૂટું. હલેં તેર કોય રાજ જા નબીરા લગેં. હસમુખાને મિલનસાર બાપા ખાખરથી પેણાયા વા બાઈજો નાં વો જવેરબાઈ. કંકુડી વાય જા પાણી પીને વડા થીંધલ બાઈજો ભવ્ય લલાટ, કપાર તેં લાલ ચાંદલો અને અનજી ગોલ કોર મથે દેરાસર જો તીલક અંખીયે મેં એટલો તેજ કે ભલભલા માળુ અની સામે નીચી નજરેં ગાલ્યું કંઈયે.

જવેરબાઈ ડૉશીમાંજો વૈદ્યું જાણતલ ને દેશી ઓશળિયા ઘરમેં રખે. કોય બાઈ કે સુવાવડ મેં તકલીફ વે નંઢો જીવ પેટમેં આડો ફરે વ્યો વે ત બાઈ ઓતે હાજર વેં ને પંઢજી કુનેહ સેં પ્રસંગ પાર લગાય ડીંયે.

સાવલા ફરીયે જે ખૂણે તેં ભાણજીબાપાજી મેડી. ભરોડીજી વાટ તેં બાપાજા ખેતર વા. સફેદ પારેંવે જેડી વડે સંગ વારી ઢગેજી જોડ. આખે પાંચાળે

મેં વખણાજે. ગામ મેં વરરાજાજી વેલમેં બાપાજી ઢગેંજી જોડ જ જોડાજે. ભાઈલેથી નઢીયું ભાઈલે જયું બ ભેણું નિરમલા ને કુસુમ.

ભાઈલો ને મનીયે જો પરિચય અને પરિવારજો વેવાર સમજધેં ત્રે વરે જા વાણા વાય વ્યા. બોય ભેરૂએજો પ્રાથમિક શાળામેં ભણતર પૂરો થયો. ને મડઈ મેં એમ.ડી. ભાટિયા હાઈસ્કૂલ મેં આઠમેં ધોરણ મેં દાખલો ગને ગેળાં.

મડઈ બંદર તરીકે પરખયાત. વહાલ ભનાયજો વડો મથક. મડઈ જા વાણ દેશ-પરદેશ જીયું ખેપું ખેડીયેં. આફ્રિકા, ઝાંઝીબાર, જેરુસલેમ બ્રહ્મદેશ, શ્રીલંકા, અરબસ્તાન, મોંભઈ જીયું સ્ટીમરૂં ''સરસ્વતી'', ''સાબરમતી''. દર શનિવાર મડઈ બંદર તેં ઓભીયું રે ને ઓડાંથી કરાચી ને વળતાં પાછા મડઈ બંદર ને હી વને મોંભઈ ભાઉચા ધક્કા તે લાંગરેલા પેસેંજર ને માલસામાનજી હેરફેર થીયે. ચોઈ કલાકજી સફર વે.

કોડાયજા મળે વિદ્યાર્થી, વિદ્યાર્થીની ભરોડી પગેં વને ને ભરોજી થી મડઈ રાજ્ય પરિવહનજી બસ મેં અચવન કંઈયે.

મડઈ બસસ્ટેશન માળુંએથી ગજે પ્યો. ચાયવાળો ''રબડી ચાય પીયો તો માણો'', ''મંડઈ જા પાવલી છાપ પેડા ગનો'' ઠંડોગાર સોડા લેમન વારો'' બસસ્ટેશનજી કૅબિન મંજા સુપરવાઈઝર લાઉડસ્પીકર તે વડે અવાંજે રાડું પાડીધોવે ''માંડવી ભુજ ઊપડવાની તૈયારીમાં'', માંડવી મુંદરા ઢાઈવર બસ ઉપાડો'', ''ધીણોધર માંડવી આવી રહી છે'', ''ભગાદેરા માંડવી ભરોડીથી નીકળી ગઈ છે'', ''આજે લાઈજા ભુજ વાયા માંડવી આવશે તો ઉપડશે'' ''લાકડિયા માંડવી ઉપરથી આવી રહી છે''.

ભાટિયા હાઈસ્કૂલ સાંજી જો છોટે ને કોડાયજા છોકરા-છોકરીયું મંડઈ બસસ્ટેશનથી જોકો બસ ભરોડીથેને વનધીવે ઑનમેં વેરેં.

મનીયો : બસમેં, પાગવારા બાપા આંજી લઠ જરા બારી વટે રખો ત મુંકે વેલા મલે.

બાપા : ઠીક આય છોરા, વેં કડાં ઓતરને ?

મનીયો : બાપા ભરોડી અને ઓડાંથી સીધી સટ કંઢીધો વેલા અચે મુંજો કોડાય.

બાપા : કેંજો કુંવર અઈયે ?

મનીયો : પટેલ નાનજી કરમશીંજો પોતર અઈયા.

બાપા : વા વા તું પટેલ જો કુંવર અઈયે બાપા કે મુંજા જઝાજઝા જુવાર ચોજ. આસંભિયેવારા લખુભા ચારણ મલયા વા ને નીયાંપો ડીજ રઈવાર જો પાંખી આય. આંજે ગામજે વથાણમેં ભિજનજો કાર્યક્રમ આય દેવરાજ ગઢવી, કીરતિદાન ગઢવી, દિવાળીબેન ભીલ, દેવાયત બાપા, સાંગા ભગત અચેવારા અંઈ. ચાય-પાણીજી વ્યવસ્થા રખેં.

મનીયો : ભલેં બાપા.

ભરોડી આવઈ ગામાઈ ગામાઈ ઉતરો નીચે. બાપા મને મેં ચ્યાં હી નઢોં પટેલ પણ તેજવછેરો આય''

સમય સમયજી ગાલ આય બોય ભેરૂ હાઈસ્કુલ મંજા એસ.એસ.સી. ૧૧ મું ધોરણ પુરો કંઈ યેતા.

ચઈતર (ચૈત્ર) મેલેજા ડીં અઈ, ગરમ લૂ વાયતી ધૂળ જીયું ડમરીયું ઓડેત્યું, મનીયા ને ભાઈલો વથાણ મેં કોક મેમાણજી વાટ નેરીયેંતા. મુંદરા મડઈ વાયા નવાવાસ બસ અચેવારી આય.

મનીયો: ભઈલા ડબ્બો આવ્યો. (જે બસમાં ટપાલ આવવાની હોય તેને ગામડામાં ડબ્બો કહેતા) નેર જુમ્મો ધોડધોં ટપાટ ગને લા અચેતો.

ભઈલો: મનીયા મુંજા લાખાપરવાળા છગનફુઆ બસ મંજા ઊતરેતા.

બોય ભેરૂ ફુઆકે પગેં લગા. વાટ મેં ફૂઆ ચ્યાં'' ભાતરીયા મોંભઈ હલણુ આય?

બોયઃ હા, ફુઆ હલણું આય. હડાં નિશાળ પુરી થે વઈ.

ફુઆઃ કરો વિચાર આય અગીયા ભણણુ આય.

ભઈલોઃ ફુઆ હાણે નોકરી કેણી આય ને ધંધેજો હુન્નર સખણું આય. તેંસી ભઈલેજી મેડી આવઈ.

ભાણજીબાપા : અચો અચો ભેણિયા ઘણે વખતેં આવ્યા.

જવેરબાઈઃ પેળામ અંઈ ભા. અસાંજા ભેણ મોંભઈ મે કી અંઈ?

છગનફૂઆ : આંજી ભેણ ભાગબાઈ ને છોકરા મળે ભરોભર અંઈ. ખેતર જે કમલા ગામ આવ્યો વો. કમ પતે વ્યો આય ત આઉં ચ્યો હલો ભાણજીભાને બાઈ કે મલે અચું.

બાઈઃ જી કરે ને આવ્યા ભા. હાણે બં ડી હતે રોકાય જો આય. હી પાણીજો લોટો ગનો તે હથપગ ધૂવે ને આરામ સેં વ્યો આઉં ચાય ભનાઈયાંતી.

બાપાઃ નેરયો ભેણિયા સવારે રાતજો અસાંજે ગામમેં ભજન કિંતન જો કારયક્રમ આય. વડા વડા ભજનિક અંચીધા સે નેરેને માણેને વનજા.

ફૂઆ : ભલેં ભાણજીભા હેળો અવસર કેની નેરેલા મલે. સાંજી જો વિયારૂ કરેને મળે, આંગણ મેં ખાટલા ઢાળેને મેળાવો ક્યાં તે તેર મનીયો, નાનજીભાઈ પટેલ ને સાકરબાઈ મેળાવો ડેલા આવ્યા.

પટેલ : એ જોવારીયું જોવારીયું છગનભા.

ફુઆ : અચો પટેલ જોવારીયું જોવારીયું. આંજે કાશીનગરીમેં અચોં ત પાછો વને જો મન ન વરે. મેળાવો રંગાણો વો.

પટેલ : છગનભા મોંભઈ જા કેળા સમાચાર અંઈ?

ફુઆ : પટેલ વેપાર ઘણે સારા અંઈ દેશાવરેં મેં ધાનજી ઓપજ સારી આય. મોંભઈ ચોઈ કલાકમેં બ કલાક સોમેત્તી. રાતજો બ થી ચાર. મોંભઈ જો માળુ હલે નતો ધોળે તો.

ભાણજીભાઃ સચી ગાલ આય મોંભઈ મેં અતરી ભીડ આય કે કુત્તો પણ પંઢજી પૂછડી ઉપર નીચેં હલાયતો. આજુ બાજુ પૂંછડી હલાયલા જગા જ નાય. મળે ખલે પેંતા

ભાણજીભાઃ ભેણિયા હાણે પાંજે ભઈલેજો લેશન હતે પુરો થયો આય. ચેતો મોંભઈ વનણુ આય, પોછ મોળેને ઢગેં કે હકલેને ખેતર ખેડે જા હનીજા કમ નઈ.

ફુઆ : મું ભેરો મોંભઈ હલાયો અનાજ જે ધેંધેતે વેરાય દીધો.

પટેલ : છગનભા અસાંજે મણિલાલ જો પણ વિચાર કઈજા.

ફુઆઃ ભલે ભલે પટેલ, આઉં પાંચમ ને શુક્રવાર જો મોંભઈ વનાતો બોય ભાતરિયેં કે સવારજી ભરોડી થી ઓપડંધલ કંડલાજી બસમેં વેરાય ડીજા. આઉં બસસ્ટેશન તે બોય કે કોઠે ગનધો. મોંભઈ બોય વછરેં કે અનાજદી વખારમેં વેરાય દીંધો બ વરેમેંતા બોય વછરેં મંજા તોખાર ઘોડે જેડા ભને વેંધા. ઈ જવાબધારી મુંજી.

ભાણજીભાઃ ભલેં ભેણિયા બોય વછરા આંકે સોંપ્યા.

ક્રમશ :

સાહિત્ય-અમૃત

આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ

સાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિઓના અંશો, કૃતિના આલેખનમાં પ્રવાહિતા જળવાઈ રહે એ હેતુથી ટિપ્પણીઓ સાથે આપવામાં આવેલ છે.

પુસ્તક	:	દેવોની ઘાટી
લેખક	:	ભોળાભાઈ પટેલ
પ્રકાશક	:	આર. આર. શેઠની કંપની - મુંબઈ/અમદાવાદ
પ્રકાશન વર્ષ	:	૧૯૯૩ (બીજી આવૃત્તિ) - [૧૯૮૯ (પ્રથમ આવૃત્તિ)]

પરશુરામની ભૂમિ - કેરળને આખરે અલવિદા કહેતાં કંઈક મિશ્ર મનોભાવોની અનુભૂતિ થઈ રહી છે. પ્રવાસીને નવા પ્રદેશને જોવાની, જાણવાની, માણવાની, એ પ્રદેશના અંતઃસ્તલ સુધી પહોંચવાની ઉત્કંઠા, ઉત્સાહ હોય છે, પણ એ સાથે પ્રવાસી જ્યાં રહ્યો, ફર્યો, એણે જોયું, જાણ્યું, માણ્યું અને ભૂમિના સંસ્પર્શ થકી એક એકત્વ અનુભવ્યું એને છોડીને જતાં એક અજંપો, અસુખ અને ઊંડે ઊંડે વિખૂટા પડવાની પીડા પણ અનુભવે છે.

ત્રણ ત્રણ સપ્તાહ સુધી જે નિસર્ગની લીલાશભરી લીલા માણી એને આમ પાછળ મૂકીને નીકળી જતાં લેખક એક મીઠો અજંપો અનુભવે છે. ત્રણ સપ્તાહ પૂર્વે તિરુવનન્તપુરમ્‌ની સૌથી ઊંચી પહાડી બાર્ટન હિલ પર આવતાં જ આ અલૌકિક નિસર્ગરચનાએ મન હરી લીધું હતું અને એ અલૌકિક અનુભૂતિને વ્યક્ત કરતાં કહેલું: ‘આ પશ્ચિમઘાટની પર્વતમાળા શરૂ થાય છે મહારાષ્ટ્રથી, પછી કર્ણાટક વીંધી, કેરળના કાંઠા સુધી વિસ્તરતી અહીં પહોંચી છે. આ ક્ષણે સૂરજના તડકામાં એ પહાડીઓના ખભે વરસાદનાં વાદળ સવાર થઈ રહ્યાં છે. એ પશ્ચિમ ઘાટની પર્વતમાળા અને બાર્ટન હિલ વચ્ચે માત્ર એક જ રંગનો ગાલીચો પથરાયેલો છે અને તે રંગ છે લીલો.’

બાર્ટન હિલ, કન્યાકુમારી, આપણા દેશનો છેક દક્ષિણનો છેડો જ્યાં છે ત્રિસાગર સંગમ. પશ્ચિમે અરબી સાગરનાં ઊછળતાં અબ્ધિ, દક્ષિણે હિંદી મહાસાગર અને પૂર્વમાં બંગાળનો ઉપસાગર. અદ્‌ભુત છે આ ત્રિસાગરનો સંગમ. અહીં અહર્નિશ ગરજતા સાગરની

સન્નિધિમાં આ મૌનની નિરવતા વિરાટની અનુભૂતિ કરાવે છે. વિવેકાનંદ રૉક-આ અચલ ખડકને સદીઓથી ઊછળતાં ત્રિસાગરનાં અબ્ધિ પ્રક્ષાલિત કરે છે. કન્યાકુમારીનું મંદિર, પદ્મનાભ સ્વામીનું મંદિર, ક્વીલોનનનાં બૅક વૉટર્સ જેને સ્થાનિક ભાષામાં 'અષ્ટમુડી કાયલ' કહે છે, પેરિયાર સરોવર, આદિ શંકરાચાર્યનું જન્મસ્થળ કાલડી, કેટકેટલું આ એકવીસ દિવસની કાર્યશાળામાં જોયું અને હવે આ બધું છોડીને જવાનું! વિચારતાં જ અકળામણ થાય છે. હમણાં તો સઘળું દૃષ્ટીપટ પર જ તાદૃશ થઈ રહ્યું છે, પણ આવતી કાલે એ સ્મૃતિની સંદૂકમાં સંગોપાઈ જશે અને સમય એને સાચવી લેશે.

ત્રિવેન્દ્રમ - બેંગ્લોર આઈલૅન્ડ એક્સપ્રેસ ભાર્ગવભૂમિની સરહદ પાર કરી ધસમસતી જાય છે. સવારે આંખ ખૂલી તો આછું અજવાળું બેંગ્લોર આવવાનો સંકેત આપી રહ્યું છે.

આઇલૅન્ડ એક્સપ્રેસ કેરળ છોડી ધપી રહી હતી. રાત્રિના અંધકારમાં ગતિ દ્વિગુણીત થયાનો આભાસ થતો હોય છે. એક સ્ટેશન પર ગાડી થોભી. જોયું તો કોઈમ્બતુર સ્ટેશન. આ તો તામિલનાડુમાં પ્રવેશ થઈ ચૂક્યો છે. નીંદરે ફરી હળવેથી પાંપણો ઢાળી દેવાનો સંકેત આપ્યો. ત્યાં કોઈ સ્ટેશન આવ્યું. જાગી જવાયું. બારીના કાચ ખોલી જોયું તો અનંતપુર સ્ટેશન. આ તો આંધ્ર પ્રદેશમાં આવી ગયા.

ત્રણ-ત્રણ રાજ્યોની સરહદો પાર કરીને સવારે બેંગ્લોર આવી પહોંચ્યા. આપણે તો ન જાણે ક્યાં ક્યાં, કેવી સરહદો ઊભી કરી દીધી છે! બૅંગ્લોર સ્ટેશનથી બસ સ્ટેશન બે ખેતરવા છેટે અને ત્યાંથી મૈસુર માટેની બસમાં સફર આગળ વધી.

''પણ કહેવું પડે. બૅંગ્લોરથી મૈસુર માટે બસોની સુંદર વ્યવસ્થા છે. બસ ભરાય કે ઊપડે. સવાર સવારના આ પ્રાચીન ઐતિહાસિક ભૂમિનાં દર્શન આનંદપ્રદ બની ગયેલાં. કાવેરીના બે પ્રવાહ વટાવી અમે મૈસુરમાં પ્રવેશ કર્યો. બૅંગ્લોર-મૈસુર આપણે એક શ્વાસે બોલીએ છીએ. પણ એકસો ચાળીસ કિલોમીટર છેટે છે બેંગ્લોરથી મૈસુર.''

બસસ્ટેશનથી સીધા પહોંચ્યા 'ચામુંડી વસતિગૃહ'. શારદાપ્રસાદે બધી વ્યવસ્થા અગાઉથી કરી હતી. શારદાપ્રસાદે આજનો કાર્યક્રમ ગોઠવી લીધો છે. જગમોહન પૅલેસની આર્ટ ગૅલરી અને મહારાજાનો મહેલ જોઈ સાંજે ચામુંડી હિલ જવાનું છે. સાંજે શારદાપ્રસાદ સાથે આવશે.

''મૈસુર આપણને ગમી જાય એવું શહેર છે. શહેર છે, પણ શહેરની ધમાલ ન લાગી, પણ એક વખતની રાજધાની એટલે બધે એનો સંસ્પર્શ છે. ઈમારતો, માર્ગો, બજાર. મૈસુર એટલે મહેલોનું નગર, પણ સાચું કહું, આ આધુનિક મહેલો જોવાનું મને બહુ ગમતું નથી, પરંતુ જગમોહન મહેલની આર્ટ ગૅલરી તો જોવી જ રહી. રાજામહારાજોઓના સચવાયેલા વૈભવની ચાડી ખાતી ચીજો વિષે તો શું લખું ? અહીંની આર્ટ ગૅલરીમાં પણ રાજા રવિ વર્માનાં ચિત્રો છે.''

સાંજે શારદાપ્રસાદ સાથે ચામુંડી હિલ જવાનું છે. આમ તો પગે ચાલતા જવાય, પણ બસમાં જવા નીકળ્યા. બસમાં ઉપર પહોંચી ગયા, પરંતુ સાંજનું ગમન અને અંધકારનું આગમન. અંધકારનું આવરણ છવાતું જાય છે. લેખકને અંધારું થાય એ પહેલાં ટેકરી પરનાં વિરાટ નંદીનાં દર્શન કરવા પહોંચવું છે અને પછી દેવી ચામુંડેશ્વરીનાં દર્શન કરવા છે.

''અંધારું વધતું ગયું. અવશ્ય નીચે ઝગમગતા નગરનું અદ્‌ભુત દૃશ્ય પથરાયું હતું.''

''અંધારામાં નંદી પાસે પહોંચ્યાં. વિરાટ નંદી, અંધારામાં ભળી જવામાં હતો. ધીમેધીમે એના વળાંકો સ્પષ્ટ થતા ગયા. જીવંત લાગે. એક વાળેલો પગ ઊઠવાની મુદ્રામાં. હમણાં જાણે ઊઠશે. સ્થિતિગતિનું ભવ્ય શિલ્પ.''

અંધારામાં પગથિયાં ચઢતાં-ચઢતાં લેખક ચામુંડેશ્વરીના મંદિર ભણી જાય છે. ગોપુર સાથેનું મંદિર બહુ જૂનું તો નથી. સાંજના દર્શન માટે ભક્તોની ભીડ હતી. પણ શારદાપ્રસાદ છેક ચામુંડેશ્વરી દેવીનાં ચરણોમાં લઈ ગયા.

''ધૂપદીપથી મંદિરની વિશિષ્ટ ગંધ અનુભવાતી હતી. બહાર દૂર સુધી ભક્તોની ભીડ હતી. શારદાપ્રસાદની ભક્તિપ્રવણતા જોતો રહ્યો.''

બસમાં જ નગરમાં પાછા આવી ગયા.

નદીઓ આપણી લોકમાતાઓ. સમગ્ર દેશનું કલ્યાણ કરનારી છે આપણી લોકમાતાઓ. આવી જ એક નદી, જેનું પિતૃગૃહ છે કર્ણાટકમાં. એની વાત હવે પછી.

ફોનઃ ૯૩૨૩૫૪૧૩૫૧

કોરોના અને હાર્ટ એટેક

ડૉ. અંકિત રમેશ દેઢિયા, હાર્ટ સ્પેશિયાલિસ્ટ DNB (Cardio), DNB (Medi)

છેલ્લા દસકાઓમાં કોવિડ - ૧૯ બીમારીનો ફેલાવો એ મેડિકલ ક્ષેત્રે મોટામાં મોટી ચૅલેન્જ છે. આ વાયરસ દુનિયાનાં ભૌગોલિક ક્ષેત્રોને પણ અતિક્રમીને વિશ્વવ્યાપી બની ગયો છે. આ રોગની ખાસિયત એ છે કે એ કોઈ પણ જાતના ચિહ્ન (Asymptomatic) વિના એકબીજાને સંક્રમિત કરી શકે છે.

કોવિડ-૧૯ ખાસ કરીને શ્વસન તંત્ર (Respiratory System) અને ખાસ કરીને ફૅફસાંને શરૂઆતથી અતિક્રમણ કરે છે. જેનાથી ન્યૂમોનિયા, ઇંટરસ્ટિશિયલ ન્યૂમોનિયા અને એકયુટ રેસ્પીરેટરી ડીસ્ટ્રેસ સિન્ડ્રોમ (ARDS) થાય છે. આ રોગથી બીજા અવયવો એટલે કે હાર્ટ અને એને લગતી સિસ્ટમ પણ સંક્રમિત થઈ શકે છે. જેમ ઉંમર વધારે તેમ ઇન્ફેક્શન વધે છે. તેમાં પણ ઊંચા બ્લડ પ્રેસર, ડાયબિટીસ, અને ફૅફસાંને લગતી તકલીફો જો પહેલેથી હોય (COMORBID CONDITIONS) તો અતિતીવ્ર સંક્રમણ (Infection) થઇ શકે છે.

પ્રાપ્ત થયેલ સર્વેક્ષણ મુજબ કોવિડ-૧૯ના હોસ્પિટલમાં દાખલ થયેલ દર્દીઓમાં હાર્ટને લગતી તકલીફો પણ દેખાવ દે છે. પહેલેથી હાર્ટને લગતી બીમારી કે (CVD) જેવી તકલીફ આપનારી (Risk Factor) સ્થિતિ હોય તો કોવિડનો પેશંટ વધારે સિરિયસ થઈ જાય છે. આ ઇન્ફેક્શન શરીરમાં રહેલી હાર્ટને લગતી સ્થિતિને વધારે તકલીફદાયક (Complicated) બનાવે છે.

કોવિડ-૧૯ના સંક્રમણ થતાં પહેલાં હાર્ટ પેશન્ટ ઘણો સમય કોવિડના ભયના ઓથાર નીચે ઘરમાં રહે છે. આ ઉપરાંત બેઠાડું જીવન, ખોરાકમાં ફરેકાર, અંગકસરત કે વૉકની ગેરહાજરી હાર્ટની તકલીફને વધારે છે. આથી અગાઉની હાર્ટની તકલીફ કે રોગવાળા પેશન્ટને કોવિડ-૧૯નું સંક્રમણ થાય તો એ એના માટે મરણતોલ બની રહે છે. કોવિડ-૧૯ના પેન્ડેમિકમાં ઘણી હોસ્પિટલો ફક્ત કોવિડના પેશન્ટને જ લે છે. એથી હોસ્પિટલોમાં હાર્ટના પેશન્ટોને અપાતી ટ્રીટમેંટ અને સુવિધામાં પણ ઘટાડો થયો છે. આને લીધે પણ ઘણા હાર્ટ પેશન્ટોને ટ્રીટમેંટ લેવામાં તકલીફો થાય છે. કોવિડ થકી હાર્ટને થતો ઇન્ફેક્શન (MYOCARDITIS) એ બહુ તકલીફદાયક છે. આ ઇન્ફેકશન હાર્ટને ઘણું નુકશાન પહોંચાડે છે. અને જો બરોબર ટ્રીટમેંટ ન અપાય તો અચાનક હાર્ટફેલથી મૃત્યુ થઈ શકે છે.

કોવિડના પેશન્ટના શારીરિક ચિહ્નો (VITAL SIGNS) લૅબોરેટરીના રિપોર્ટસ, અગાઉની બીમારીઓ (COMORBID DISEASES) બીમારીને વધારે છે અને આવી સ્થિતિમાં હોસ્પિટલમાં ઑક્સિજનના સપોર્ટ સાથે મોનીટરિંગ કરાય છે. દર્દી જે ફેફસાંની વધુ પડતી નાજુક સ્થિતિમાં હોય કે ARDS હોય તે રેસ્પીરેટરી ફેઈલર તરફ જતો હોય તો વેન્ટિલેટરની મદદ પણ લેવી પડે છે. સાવચેતી જરૂરી.

જોકે બધા દર્દીઓ હૃદયરોગને લગતી નિશાનીઓ ધરાવતા ન પણ હોય. દર્દી કોવિડથી સંક્રમિત હોય કે ન હોય તોપણ તેને છાતીનો દુખાવો, શ્વાસ લેવામાં પડતી તકલીફો અને કોઈ પણ કાર્ય કરતા છાતીમાં દુખાવો કે ભારીપણું, અનિયમિત હાર્ટ રેટ જેવાં ચિહ્નો હોય તો આ નિશાનીઓ હૃદયરોગ દર્શાવે છે. તમારે આ માટે હૃદયરોગનું પરીક્ષણ અને ઉપચાર કરવા જરૂરી છે.

મો. ૯૮૨૦૯૪૩૬૩૧

વર્લ્ડ સ્લીપ ડે (WORLD SLEEP DAY)

૧૯ માર્ચ, ૨૦૨૧, ભાગ-૩

ડૉ. મણિલાલ ગડા સિનિયર મનોચિકિત્સક
ડૉ. દીપ્તિ શાહ (ગડા) મનોચિકિત્સક તથા બાળ મનોચિકિત્સક

આપણે આગળના લેખોમાં જાણ્યું કે વર્લ્ડ સ્લીપ ડે - જાગતિક વિશ્વ નિદ્રા દિવસ ૨૦૦૮થી દર વર્ષે માર્ચ મહિનામાં મનાવાય છે. આ વર્ષે ૧૯ માર્ચ, શુક્રવારના જાગતિક વિશ્વ નિદ્રા દિવસ મનાવાયો હતો. આ વર્ષનું સૂત્ર છે ''**નિયમિત ઊંઘ, સ્વાસ્થ્યમય ભવિષ્ય**'' **(Regular Sleep, Healty Future).**

આપણે એ પણ જાણ્યું કે બ્રેઈનમાં આવેલ શારીરિક અવયવો (લિમ્બિક સિસ્ટમના અવયવો) ઊંઘનુ નિયમન કરે છે. આમાં મેલેટોનીન તથા ગાબા ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સ (કેમિકલ્સ) મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે.

અનિદ્રા એ બીમારીનું લક્ષણ છે, બીમારીનું નિદાન નથી. અનિદ્રાના લક્ષણનું બે વિભાગમાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે : ૧) પ્રાથમિક અનિદ્રા (Primary Insomnia) ૨) દ્વિતીય અનિદ્રા (Secondary Insomnia).

દવા સિવાયની સારવારની પદ્ધતિઓમાં મહત્ત્વનું છે કે સૂવાનો સમય નિયમિતપણે એક જ રાખો તેમ જ ઊઠવાનો સમય પણ નિયમિતપણે એક જ હોવો જોઈએ. રાત્રે મોબાઈલ, ટી.વી. જોવાનું ટાળો, લાઈટ બંધ જ રાખો, રાત્રે ઘડિયાળ જોવાનું બંધ જ કરી દો. આપણે ૧) ઊંઘ માટેની સોનેરી ટેવો તથા ૨) મનને ઉત્તેજિત/અશાંત કરનારી પરિસ્થિતિથી દૂર રહેવાની પદ્ધતિઓ વિષે જાણકારી મેળવવી.

આ લેખમાં અન્ય સારવારની પદ્ધતિઓ વિષે જાણકારી મેળવીએ.

૩) માનસિક શિથિલતા (**Mental Relaxation**)

માનસિક શિથિલતા મેળવવા **સક્રિય** (**Active**) **પ્રયાસ** કરવો જરૂરી છે. સારી રીતભાત તથા યોગ્ય વર્તણૂક જેમ શીખી શકાય છે તેમ માનસિક શિથિલતા મેળવતા પણ શીખી શકાય છે. દરરોજ નિયમિત એની પ્રૅક્ટિસ કરવી ખૂબ અગત્યનું છે.

સંશોધન દ્વારા પુરવાર થયું છે કે યોગ્ય માનસિક શિથિલતાથી મગજના જ્ઞાનતંતુઓમાં હકારાત્મક રાસાયણિક ફેરફારો થાય છે. જ્ઞાનતંતુઓમાં કદ, રચના તથા કાર્યપદ્ધતિમાં હકારાત્મક ફેરફારો થાય છે. ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સમાં પણ હકારાત્મક ફેરફારો થાય છે, જેથી રાત્રે ઊંઘ સારી આવે છે.

યોગ, વિપશ્યના, ધ્યાન, ચિંતન (Meditation), શવાસન વગેરે માનસિક શિથિલતા મેળવવાની અલગઅલગ પદ્ધતિઓ છે જેમાંની કોઈ પણ એક અથવા વધારે પદ્ધતિઓ વ્યક્તિ અપનાવી શકે છે. **આ પદ્ધતિઓ નિયમિત રીતે દરરોજ, એકચિત્તે થવી જોઈએ.**

રાતના સૂતી વખતે આરામદાયક શરીરની સ્થિતિમાં (Comfortable body position) માનસિક શિથિલતાનો પ્રયાસ કરવાથી ઊંઘ આવવામાં મદદ મળે છે.

૪) શારીરિક કસરત (Physical Excercise)

સવારના રોજ નિયમિત રીતે શારીરિક કસરત કરવાથી પણ બ્રેઈનમાં હકારાત્મક ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સ ઉત્પન્ન થાય છે. **હળવી વ્યક્તિને માફક આવે** એ પ્રમાણેની શારીરિક કસરત કરવી જરૂરી છે. અન્ય વ્યક્તિ જોડે તુલના કરવાની નથી.

નિયમિત સવારના ચાલવાનું (Morning walk), નિયમિત રમવાનું (ટેબલ ટેનિસ, બેડમિન્ટન વગેરે), સ્પર્ધા નહીં, નિયમિત તરવા જવાનું (Swimming) વગેરે શારીરિક કસરત ક્ષમતા પ્રમાણે કરવાથી મન પ્રફુલ્લિત રહે છે જેની હકારાત્મક અસર ઊંઘ પર થાય છે તથા રાત્રે સારી ઊંઘ આવે છે.

ઉપરોક્ત શારીરિક કસરત નિયમિત ૩૦ થી ૪૦ મિનિટ થવી જોઈએ.

આગળના લેખ-૨માં જણાવ્યા મુજબ સાંજ બાદ જોમભરી (Vigorous) શારીરિક કસરત ન કરવી.

૫) કોગ્નિટિવ થેરાપી (Cognitive Therapy)

આ એક પ્રકારની કાઉન્સેલિંગની પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિમાં વ્યક્તિની ઊંઘ વિષેના વિચારો માન્યતાઓ, વલણ વગેરે વિષે નિખાલસપણે માહિતી મેળવવામાં આવે છે. અનુભવથી જાણવા મળ્યું છે કે ઊંઘ વિષે લોકોમાં તથા સમાજમાં ઘણી જ ભૂલભરેલી માન્યતાઓ છે. વૈજ્ઞાનિક સત્યથી વેગળી માહિતી લોકામાં તથા દરદીમાં હોય છે, જે સારવારમાં અવરોધ બને છે.

અ) સાયકોઍજ્યુકેશન (Psychoeducation)

સૌપ્રથમ વ્યક્તિ તથા પરિવારજનોને ઊંઘ વિષેની વૈજ્ઞાનિક માહિતી બધા સમજી શકે એવી સાદી-સરળ ભાષામાં આપવામાં આવે છે (વર્લ્ડ સ્લીપ ડે નો લેખ પહેલો ભાગ-૧) જેથી ભૂલભરેલી ખોટી માન્યતાઓ દૂર થાય છે. ખાસ કરીને ઊંઘનો સમય, કેટલા કલાક ઊંઘવુ જરૂરી છે, ખરાબ ભયંકર સપનાં વગેરે વિષે ચર્ચા કરી વૈજ્ઞાનિક માહિતી અપાય છે. આ શ્રેણીનો પહેલો ભાગ (માર્ચ, ૨૦૨૧નો અંક) ફરીથી વાંચવા સૌને વિનંતી છે.

બ) ઊંઘ વિષેની ચિંતા (Anxiety)

લગભગ બધાં જ દરદીઓમાં એક ચિંતા હોય છે કે મને આજે રાત્રે ઊંઘ આવશે કે નહીં? તથા આવી અન્ય ચિંતાઓ વિષે કાઉન્સેલિંગ કરવામાં આવે છે જેથી આવી અકારણ ચિંતા દૂર થાય અને દરદી ચિંતામુક્ત થઈ રાત્રે વ્યવસ્થિત પણે સૂઈ શકે.

II દવાઓ (Pharmacology)

અનિદ્રાની ફરિયાદ દૂર કરવા માટે

અલગઅલગ પ્રકારની દવાઓ ઉપલબ્ધ છે. અલગઅલગ દવાઓ બ્રેઈનમાં અલગ અલગ કેમિકલ્સ્ ન્યુરોટ્રાન્સમીટર્સ પર અસર કરે છે.

અલગઅલગ પ્રકારની દવાઓ જેવી કે : ૧) મેલેટોનીન ૨) સીડેટીઇવ્સ હિપ્નોટિક્સ ૩) બેન્ઝોડાયેઝેપીન ૪) એન્ટિડિપ્રેશન્ટ ૫) એન્ટિ સાઈક્રોટિક્સ-સેકન્ડ જનરેશન બજારમાં મળે છે.

દવાઓ કઈ આપવી, કેટલી માત્રામાં આપવી, કેટલો વખત આપવી એ સારવારની કળા (Art of prescription) છે. ડૉક્ટર કે મનોચિકિત્સક આમાં નિષ્ણાત છે. એમની સલાહ મુજબ સારવાર કરવી અગત્યનું છે.

વ્યક્તિગત સારવાર :

ઉપરોક્ત સારવારની અલગઅલગ પદ્ધતિ-ઓમાંથી એક કે એકથી વધારે પદ્ધતિઓ અનિદ્રાના દરદી માટે અપનાવાય છે. દરદીનાં લક્ષણો, દરદીનું વ્યક્તિત્વ, સ્ટ્રેસ લેવલ તથા અન્ય સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ સારવાર વ્યક્તિગત રીતે કરાય છે.

સારાંશ : ૧) અનિદ્રાની ફરિયાદ બીમારીનું લક્ષણ છે, બીમારીનું નિદાન નથી. ૨) વ્યક્તિગત રીતે યોગ્ય નિદાન કરવું જરૂરી છે. ૩) સારવારમાં (અ) દવાઓ સિવાયની પધ્ધતિઓ તથા (બ) દવાઓ દ્વારા વ્યક્તિગત રીતે સારવાર કરાય છે. આથી ધાર્યાં પરિણામો મળે છે.

સંપૂર્ણ....

એકલતા એક ઘાતક મૃત્યુદંડ છે

હેમા વીરા

૨૦૨૦માં વધતા જતા ડિપ્રેશનનું કારણ કોવિડનાં નિયંત્રણોએ ઊભી કરેલી સોશિયલ આઈસોલેશનની પરિસ્થિતિએ લોકોને ખૂબ જ પ્રમાણમાં એકલતાના શિકાર બનાવ્યા છે. સોશિયલ આઈસોલેશનનું પાલન કરવા જતા ઊભી થયેલી એકલતાના ખયાલથી બધા ધ્રૂજી રહ્યા છે. પાછો સંપૂર્ણ લૉકડાઉનનો ભય બધાને સતાવે છે. કોરોનાનું કાળચક્ર જો આમ જ ચાલ્યા કરશે, તો પછી શું થશે.... કદાચ સોશિયલ આઈસોલેશનને આપણી જીવનશૈલી બનાવવી પડશે.

પ્રાઈવસીના આધુનિક ખ્યાલમાં એકલપેટા બની ગયેલા ઘણા લોકોને પણ કોરોનાની એકલતાએ આત્મહત્યા કરવા મજબૂર બનાવ્યા. કોરોનાના મૃત્યુ કરતાં આત્મહત્યા કરેલા ઘણા લોકોનો આંકડો પણ ખૂબ જ છે.

જીવનસાથી કે મિત્ર ગુમાવવાનો ડર કોઈ પણ વ્યક્તિને એકલતામાં મૂકી દે છે. આધુનિક ટેક્નૉલૉજીએ સંદેશાવ્યવહારનાં સાધનો વિકસાવ્યાં છે અને મનુષ્ય મનુષ્ય વચ્ચેનો વાર્તાલાપ ખૂબ જ સરળ બન્યો હોવા છતા

એકલતા અને આઈસોલેશનનું પ્રમાણ વધતું જાય છે.

આપણી જીવનશૈલી જ એવી બની ગઈ છે કે તન ટૂંકા, મન ટૂંકા અને મન મેલા મનુષ્યની વચ્ચે એકલતાથી જીવવાનો બધાને કંટાળો આવે છે.

એક દુ:ખદ વાસ્તવિકતા એ છે કે વૃદ્ધાવસ્થાને આરે આવી પહોંચેલા કરતાં પણ જેમની પાસે આખું જીવન પડ્યું છે! એવાં યુવક-યુવતીઓમાં એકલતાનું પ્રમાણ ખૂબજ વધી ગયું છે. વિદ્યાર્થીઓમાં વધતી જતી આત્મહત્યાનું કારણ ભણતરનો ભાર અને પરીક્ષામાં નિષ્ફળ જવાનો ડર વધારે જવાબદાર છે. આ ચિંતામાં એકલતાની માનસિક પીડા બળતામાં ઘી હોમવાનું કામ કરે છે.

આપણા દેશમાં તૂટતી જતી સંયુક્ત કુટુંબ પ્રથા, ગ્રામીણ વિસ્તારમાંથી શહેર તરફ જવાની આંધળી દોટ અને કહેવાતી પ્રાઈવસીના આત્મકેન્દ્રી ખયાલને કારણે એકલતા અનુભવતી દરેક વ્યક્તિની સંખ્યા વધી રહી છે.

પહેલાનાં જમાનામાં પોતાની જાતને ભીડ-ભાડથી થતા ધ્યાનભંગથી દૂર કરવા તપસ્વીઓ-ઋષિમુનિઓ એકાંતવાસની શોધમાં ક્યાંય છેવાડાના પર્વત પર એકલતા શોધી ધ્યાનસ્થ થતા, એમાં એકલતાનો આનંદ સમાયેલો હતો.

જ્યારે આજે માનવમહેરામણની વચ્ચે જીવતા હજારો લોકો એકલતાની પીડા ભોગવી રહ્યા છે. આધુનિક યુગમાં જીવતા આપણે સૌ સંન્યાસી કે સાધુ નથી, બધાને કંપની કે સહારો જોઈએ છે. પણ મૉડર્ન લાઈફ સ્ટાઈલના ભ્રામક અને સ્વાર્થી વિચારોએ આપણને એકલતાની પીડાના શિકાર બનાવ્યા. કોરોનાકાળમાં આખા વિશ્વમાં ડિપ્રેશન અને આત્મહત્યાનું પ્રમાણ ઘણું વધ્યું છે.

કોરોનાનું સંક્રમણ ટાળવા સોશિયલ ડીસ્ટન્સિંગ, માસ્ક અને સેનિટાઈઝીંગની જેટલી જરૂરિયાત છે તેટલી જ જરૂરિયાત એક કુટુંબના સભ્યો વચ્ચે કોરોનાની આડમાં ઈમોશનલ ડિસ્ટન્સ ન વધી જાય તેનું ખૂબજ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે.

કારણ આજના યુવાનોએ તેમની બચપણની અવસ્થામાં અને કિશોરવસ્થામાં સોશિયલ આઈસોલેશન અનુભવ્યું નથી. તેઓ જો ભયાનક એકલતાના શિકાર હોય તો, કોરોનાકાળમાં જન્મેલી પેઢીને ભવિષ્યમાં એકલતાનું સંક્રમણ ન લાગે, તે માટે તેમના વડીલો આજના યુવાનોને ઈમોશનલ ડિસ્ટન્સિંગ ઓછું કરવાની સદબુદ્ધિ આપે અને સંબંધો માટે પાર્કિંગ પ્લેસ રિઝર્વ રાખે એવી શુભેચ્છા.

એકલતા કોરોનાથી પણ ભયાનક છે. હા.... સોશિયલ ડિસ્ટન્સ જરૂરી છે, પણ ઈમોશનલ ડિસ્ટન્સ ઘાતક છે.

મને પણ કોરોના થઈ ગયો હતો એ.... ભયાનક કાળમાંથી હું પસાર થઈ ચૂકી છું.

— ૯૩૨૨૨ ૨૨૪૦૦

चुनौतियों से मुकाबला

वर्षा जगदीश विसरीया

श्री क.वी.ओ. लेडी ग्रॅज्युएॅट्स ॲसोसियेशने वुमन्स डे निमित्ते "Women Symbol of Power"ना शीर्षक हेठळ निबंध स्पर्धा आयोजित करी हती. वर्षा जगदीश विसरिया लिखित ''चुनौतियों से मुकाबला'' निबंधने निर्णायको द्वारा आश्वासन ईनाम जाहेर करवामां आव्युं छे, ते निबंध आ अंकमां छापावामां आव्यो छे. गया बे अंकमां प्रथम अने द्वितीय विजेताओना निबंध छापवामां आवेल हता.

''चुनौतियां आती है सफलता की राहों में,
यह कौन नहीं जानता।
मंजिल को पा ही लेता है
जो हार नहीं मानता''

जिंदगी अपने आप में एक पहेली है। कितना रहस्य छुपा है इसमें, कोई जान नहीं पाया। लेकिन हर पल जिंदगी का जीने का पाठ सिखाता है ऐसे ही कुछ खट्टे मीठे दस्तानो से भरी है मेरी जिंदगी!

मां बनने की मेरी खुशी ज्यादा समय तक नहीं रही, जब मुझे पता चला मेरा बच्चा विकलांग है। वह सुन नहीं सकता। श्रवण की इस खामी की वजह से वह बोल भी नहीं सकेगा। वह बेहरा-मुंगा है। मेरे ऊपर दुख का पहाड़ टूट पड़ा। निराशा में गिरी मै देवी–देवताओं से दुआए मांगने लगी। किसी भी तरह मेरे बच्चे को ठीक कर दो। इसी दौरान में कुछ स्कूलों और ऐसे बच्चों के माता-पिता से मिली और काफी जानकारी हासिल की। तब पता चला अगर इन बच्चों को श्रवण यंत्र पहनाए जाय जो आवाज को बढ़ा करते हैं और सुनने की और बोलने की तालीम दी जाए तो यह बच्चे कुछ हद तक सामान्य बच्चों की तरह हो सकते हैं।

काम काफी मुश्किल था। इतने छोटे बच्चे को मशीन पहनाना, आवाज सुनने की आदत डालना और भाषा सिखाना लेकिन असंभव नहीं था। हमें अपने नन्हें को सामान्य बनाना था। उस लक्ष्य को प्राप्त करने के लिए रात-दिन एक करने पड़े, बहुत प्रयास करने पड़े तो भी चलेगा लेकिन जीवन का मकसद था बच्चा सुन सके। सामान्यत: बच्चा मां के गर्भ में सुनने लगता है लेकिन कर्णबधिर बच्चों को काफी समय के बाद ध्वंनी सुनने को मिलती है इसलिए इन बच्चों से ज्यादा से ज्यादा बात करनी पड़ती है भाषा सीखने में आसानी हो इसलिए इन्हें एक ही भाषा सिखानी चाहिए। हमने दिविन को अंग्रेजी भाषा सिखाना तय किया पर अंग्रेजी बोलना

हमें भी बराबर नहीं आता था । काफी कोशिश करके हमने इस विलायती भाषा पर नियंत्रण पाया। बच्चा अगर अपनी जरूरत की चीजें हमें इशारों से मांगता है तो हमें उसे ''इशारों से नहीं बोलोगे तो मिलेगी'' यह समझा कर बोलने के लिए प्रोत्साहित करना चाहिए। रोज विशेष स्कूल में योजनाबद्ध तालीम की बदौलत मेरा बेटा दिविन श्रवण यंत्र से सुनकर भाषा समझना अच्छी तरह सीख चुका था। उसके भाषा का भंडार दिन-ब-दिन बड़ता जा रहा था। ६ वर्ष की आयुं में उसे विशेष स्कूल से सामान्य स्कूल में पहली कक्षा में डाला गया। सामान्य स्कूल में बच्चों को व्यक्तिगत ध्यान नहीं मिलता लेकिन बच्चा सामान्य बच्चों के साथ रहकर सामान्य व्यवहार सीखता है।

स्कूल में अध्यापकों से और सहपाठियों से काफी सहयोग मिला। दिविन होठो की हलचल से काफी समझ जाता था । इसी दौरान तंत्र वैज्ञानिक तरक्की से श्रवणयंत्र में काफी सुधार हुआ। सामने वाले व्यक्ति का आवाज साफ सुनाई देने लगा, लेकिन दिविन को ज्यादा फायदा नहीं हुआ, क्योंकि दिविन के सुनने के ज्ञानतंतु ९५% क्षतिग्रस्त थे। दिविन टीवी, फोन श्रवणयंत्र के बावजूद भी नहीं सुन सकता था। श्रवणयंत्र की भी आवाज बड़ी करने की एक सीमा होती है। उदाहरण के तौर पर बिस्किट शब्द इन बच्चों को बिकीट सुनाई देता है। एक गुढ़ रहस्य यह है कि हम जो-जैसा सुनते है ऐसा ही बोलते हैं इन बच्चों की भाषा स्पष्ट नहीं होती। स्कूल में बच्चे दिवीन की भाषा पर व्यंग कसते, उसे कान वाला चिढ़ाते, मशीन निकालने का प्रयत्न करते । दिविन को इन बातों का बहुत गुस्सा आता था लेकिन हम यही समझाते थे यही बच्चे आपके दोस्त भी है जो आपको कक्षा में मदद करते हैं।

दिविन की विकलांगता से झुझने में मुझे मेरे परिवार का बहुत साथ मिला। मेरे पति, सास, देवर सब ने अपना अमूल्य समय देकर जो उनसे बन पाया वह किया। विपरीत समय में परिवार का प्रेम और सहारा बहुत मायने रखता है । मेरा हौसला दिन-ब-दिन बढ़ता गया। और जीवन के ध्येय को पाने के लिए हम आगे बढ़ते गए। दिविन पढ़ने में बहुत तेज था । वह कक्षा में पहले १० बच्चों में स्थान पाता था। गणित उसका पसंदीदा विषय था। उसकी प्रगति पर अध्यापक उससे काफी खुश थे। मेरी यही कोशिश रहती थी यह सब दिविन को मिले जो आम बच्चों को मिलता है । विद्यार्थीजीवन में सांस्कृतिक कार्यक्रम, स्काउट, विज्ञान प्रदर्शनी, चित्रकला आदि चीजों में भाग लिया, खेलकूद के क्षेत्र में वह तैराकी में अग्रेसर था। मैं और मेरे पति ज्यादा से ज्यादा समय दिविन के साथ बिताते। हर छोटी बात उसे समझाते, ताकि वह कोई जानकारीसे वंचित ना रहे। जब दिविन पांचवी कक्षा में था तब मैने उसे हिंदी

सिखाना शुरू किया, ताकि वह रोज ब रोज के कामकाज आसानी से कर सके । मैंने घर पर पड़ोस के बच्चों को सिखाना शुरु किया इसका दिविन को बहुत फायदा हुआ । घर पर सामान्य बच्चों का माहौल उसे बोलने और सुनने के लिए मजबूर करते। दीविन की उन्नति को देख हमारी सीमित आशाओं को पंख फूटने लगे । हम ऊंची उड़ान भरने का हौसला रखने लगे । दिविन की लगन और मेहनत को देखकर यह विश्वास हो गया था की इसे दसवी कक्षा में अच्छे गुण मिलेंगे लेकिन हमारी खुशी का ठिकाना न रहा जब मुंबई बोर्ड से एक महिला यह संदेश लेकर आई, दिविन बोर्ड में विकलांगता श्रेणी में ८८% लेकर प्रथम आया है । इस यशोगाथा ने नकारात्मक जंजीरो को तोड़ कर रख दिया ।

दिविन को एक अलग पहचान मिली । कुछ सहअध्यायी जो दिविन को तुच्छ नजर से देखते थे उन्होनें भी दोस्ती का हाथ बढ़ाया।

''मिल गइ हे सफलता तो नजरिए बदले हैं
जो कल तक गैर थे, आज करीबी निकले है
नहीं बदला हूं मैं, ना ही मेरे अंदाज बदले हैं
यह तो बस शुरूआत थी अभी तो पड़ाव अगले है''

दिविन का आत्मविश्वास काफी बढ़ गया था। वह यह समझ चुका था की अगर उसे सुनने-समझने में थोड़ी मदद मिल जाए तो हर मुकाम पर पहुंचना उसके लिए संभव था। ११ वीं कक्षा में जब दिविन ने केसी कॉलेज में विज्ञान क्षेत्र में प्रवेश लिया तब प्रिंसिपाल ने उस से सहज पूछा will you get rank for KC दिविन प्रिंसिपाल की बातों को समज नहीं पाया इसीलिए प्रिंसिपाल ने एक कागज के टुकड़े पर लिखा। जो कागज का टुकड़ा दिविन के लिए प्रेरणास्त्रोत बन गया और १२वीं कक्षा में द्दढ़ संकल्प, अथाग मेहनत और अध्यापकों के साथ सहकार से फिर एक बार दिविन विकलांगता श्रेणी में प्रथम आया । यह दुगनी सफलता पाकर दिविन और हम सब ऊंचा सपना देखने लगे। मुश्किलें तो आती रही लेकिन एक विश्वास था ''हौसला ना हारेंगे, हम तो बाजी मारेंगे''।

दिविन ने कम्प्युटर इंजिनियरिंग करने वीजेटीआई में प्रवेश लिया। मेहनत और लगन जारी रखा, क्योंकि हमें पता था बिना मेहनत के हमें आसानी से कुछ नहीं मिलनेवाला ! दिविन को दोस्तों का अच्छा साथ मिला। बहुत अच्छे गुण से तो नहीं, लेकिन दिविन हर साल आगे बढ़ता गया और ४ साल में कम्प्यूटर ईंजिनियर बन गया। जब दिविन वीजेटीआई में इंजिनियरिंग कर रहा था तब हमें महसूस हुआ विकलांग के लिए जो सुविधाऐ विकासशील देश प्रदान कर रहे है । दुर्भाग्य वश भारत में नहीं है। दिविन को काफी दिक्कतों का सामना करना पड़ा और इसीलिए हमनें तय किया दिविन

को आगे की पढ़ाई के लिए हम इसे युएसए या युके भेजेंगे। दिविन कभी अलग अकेला नहीं रहा था, इसलिए हमने इसे अकेला रहने की तालीम भारत में ही देना तय किया । इसे जीएस लेब पुणे में काम मिल गया था और वहां वह अकेला ही अपनी जरूरतें पूरी करना सीख गया। खाना बनाना सिखा और आत्मनिर्भर बन गया। ३ साल के कॉरपोरेट्स कंपनी के अनुभव के बाद वह आगे की पढ़ाई करने रोचेस्टर न्यूयॉर्क गया। वहां अपनी पढ़ाई का खर्चा उसने काम करके खुद किया। वहां उसे काफी सुविधाएं प्रदाम की गई जिसकी बदौलत इसे विषय को समझना आसान हुआ था । दुसरे साल की पढ़ाई में ही ॲमेजॉन कंपनी में काम मिल गया । आज ७ साल से वह ॲमेजॉन कंपनी कॅलिफ़ोर्निया में कार्यरत है और सॉफ्टवेयर टेक्निशियन लेवल दो पर काम कर रहा है।

समस्या वही है, आज भी दुसरे की बात समझना मुश्किल है लेकिन उस उलझनों से बाहर निकलने के रास्ते खोज लिए हैं। दिविन औरों से बातचीत संगणक या फोन पर लिखकर करना पसंद करता है, अगर कुछ महत्त्वपूर्ण विषय पर चर्चा, सलाह मशवरा हो रहा हो तो हर बात उसके लैपटॉप पर लिखकर आती है, जो पढ़ कर उसे उस चर्चा सत्र में अपनी राय देना संभव होता है। अगर उसे कुछ बातों में संदेह है कि वह जो समझा वह सही है या गलत तो वह अपने सहचारीयोसे पूछ लेता है। कोविड-१९ की महामारी से बचने के लिए मानवजाति ने अपने होठों को छुपा लिया है। होठोंकी हलचल से भाषा समझने वाले इन बच्चों को भाषा समझनेमें काफी मुश्किले झेलनी पड़ रही है।

आज दिविन मुझसे माइलो दूर है। कुछ पाने के लिए कुछ खोना पड़ता है। मेरी खुशी इसी बात में है, उसे आगे बढ़ने के अवसर मिल रहे। मेरी दिविन से यही गुजारिश है कुछ साल बाद वह भारत वापस आए और ऐसे बच्चों के लिए वह सब सुविधाएं प्रदान करें जो उसे मिली हैं। ३५ साल पहले जब मुझे इस समस्या का पता चला था तब ईश्वर से ढेर सारे गीले-शिकवे थे, क्यों हमें इतनी कड़ी सजा! आज ऐसा लगता है जीवन में आयी मुश्किले कितना कुछ सिखा देती है, जीने का मकसद ही बदल देती है । सफर में कई लोगों की मदद मिली। कितने अनजान व्यक्तियों से मिलने का मौका मिला, वह सारे गिले-शिकवे धूल गए। ईश्वर तेरी लीला अपरंपार है । मुश्किलें देखकर तू मानव की परीक्षा लेता है कायर है या साहसी!

''चुनौतियां है, कभी डरायेगी,
तो कभी फसाएगी।
जिंदगी के सफर में यह
सब कुछ दिखाएगी।
पर तू हिम्मत ना हार चुनौतियां है,
जाते जाते एक सबक
नया जरूर सिखाएगी।"

જાની,

ગે મૅણોં પાં કાનેં મંતર વિગર જેં શબ્દેં જી ગાલ ત કિંઈ પણ ઉનજો અંદાજ નિપટ જુદો વો! પાં પાંજે લાખેણે કવિ તેજ કે જાધ કયો. કધાક મેં મેંણેજો ઊ પગદંડી અંઈ ન ન્યાર્યાં વોં ત હઈયા હથૂકો કરી હરૂભરૂ ન્યારી ગિનજા! કવિ તેજ જી વાણી જા ફૂલડા અંઈ ઉનમેં!

અચોં પાં ઈગીયા વધોં, ''રસ'' મેં રસ ગિનોં!

પાં રસજી ગાલ કરીયૂં તૅનૂં મૉર જાધ રખોં જે રસ ઈ કોય જૅડોતૅડો (મામૂલી) શબ્દ નાંય, ઈ તાં બઉરૂપીયો આય! પાં ત ઈનજા ચાર-છ અરથ કઢીબો પણ સાસ્તરેં મેં ઈનજા અનેક અરથ અંઈ!

(૧) રસ પું રસ, (m) juice

રસ જો હી આય મૂર અરથ. વનસ્પતિ, ફલ-ફૂલ-પનમેં રૅલો ઊ પ્રવાહી પદાર્થ જુકો ઉનીકે નિચોરીને કઢાજે. રસજી ગાલ કરીયૂંને અજ જે ડીં આમૂં ન સંભરૅ ઍડો ન ભને! ને આખાત્રીજ જે ડીં પાં તપસ્વીએં કે પીઆરીયૂં સે સેલડી જો રસ ત ખરો જ! બ્યા મિડે રસ ઈન રસનૂં પુઠીયા ભલા!

(૨) રસ પું રસ, સ્વાદ (m) taste

રસ જો હી અરથ તાં મિણીજો બાપા આય! જ હી રસ ન વો ત પોય ધુનીયાંમેં બ્યો વિતર્યો કુરો વો!

સાસ્તરે મેં રસ જા કઈક વર્ણન કરેલા અંઈ ખટરસ - છ રસ જા ગુજરાતી નાલા અંઈ... ખાટો, મીઠો(ગળ્યો), તીખો, ખારો, કડવો અને તૂરો.

કચ્છી મેં ઈનીજા નાં અંઈ - ખટો, મીઠો, ખારો, બાડો, કડસો ને ઊગરો. કડસો કે કડૂઓ, કસરો પણ ચેંતા. ખટી આમરી, મીઠો ગુડ, ખારી મિરચી, બાડો પાણી, કડસો કારેલો ને ઊગરો નિમ. કડસે જી ગાલ અચે ને એરીયો ન સંભરે સે ભને ? બચો ધાવણ ન છડીં દો વે તૅર ધાવણીયેં તેં એરીયો લગાઈંધા વા ક ન !

રસ જી ગાલ કચ્છી જે સંદર્ભે કરીઉં! ગુજરાતી ખારો સે મીઠે વારો ઈનકે કચ્છીમેં બાડો ચેં. પાણી બાડો વે ત કોય પસન ન કરે, પણ મિઠો વૅ ત મિણીકે વણે (ગમે). મીઠે પાણીમેં સકર વે ઍડો રખે કો સમજે. મીઠો સપ્રમાણ વે ઊ પાણી મીઠો. જ મીઠો ઓછો થ્યોત વરી ઊ પાણી મૉરો થઈ વેંધો ઍડે પાણીનૂં માડૂ ત ઠીક કધાક ચૉપા પ મોં ફેરી ગિને ત નવાઈ ન !

મૉરો શબ્દ છેતરામણો આય! ખારીઉં પૂણીઉં ઈતરે મિરચી વારીઉં ને મૉરીઉં ઈતરે ? મીઠે વિગર જયૂં ? ના! ના! .. મૉરી ઉં ઈતરે મીઠે વાર્યૂં પ મિરચી વિગર જયૂં! ખાઈ વ્યા ન ગુલાંટી?! ગુજરાતી માડૂ કે ચોં, જે મિરચી ખારી આય, ને ઊ પોતેં ખારો થીયે ત નવાઈ ન! ઊ ચોંધો તીખાને તમે ખારો કણે છો? ત પાંકે ચે જો

હા! ભગવાન માવીર આં અયાં જે પિંઢપિંઢજી દૃષ્ટિએ મિડે સચા અંઈ! આઉં સચો ને તૂં ખોટો ઍડો જિધ કરીંધા ત બ્યો ત ઠીક અંઈ મિણીકે કડસા ત જરૂર લગંધા!

પનપટી : રસ તા હિકડી ચૉવક સંભરઈ આય! હિકડી વસ ને સૉ રસ. ચૉમાસો હી યૉ! ભસ પાં મિડે સૉયેં રસેં જી વાર ન્યારીયૂં :

- વિશન

(સંગર)
માડી મુંકે મ માર!

જનમ ડેં તું જિજલ મુંકે, આસ મૂંજી આય અપાર,
તૉજે સુખ લા શાન મ વિઆય, ધુનિયા ખિલધી ધરાર,
ધી સેં જિજલ મ કર ધગો, ને પુતર સેં રખ પ્યાર,
કુપાતરે જા ડિસી કાવતરા, કુખમેં મ હણ કટાર,
ધિલમેં ધગો મ ધાર.
આસ્થા રખ અલખ મથે.

આસ્થા રખ અલખ મથે, વેરાગી રખી વિચાર
ધી, પુતર ને ધનધોલત, ઇ સરખા અઇં સરાર,
મા ધીરેજી મોભતમેં, વિછોડેં જા મ કર વેવાર,
લૂઈ મેં તૉજી લેટધલ, હેતસે ડિયાંતી હુંકાર,
સુંણ પ્રેમજી પુકાર,
સ્વારથજી મ ભન સગી,

સ્વારથજી મ ભન સગી, કીંક કિલતાર સામે ન્યાર,
કુખ મિંજા કુંજલ કુછાંતી, હણી હીંયેજી તવાર,
આંઉ અચીધીસ અવનિ મથે, માડી મુંકે મ માર,
ધ્રા રખ ધણીજો, તૉજૉ ઍરેં મ વિઆય અવતાર,
જિજલ ખોટા મ કર કરાર,
''અગમ'' ચેં નકા ધીરું ન રોંન્યુ ધરા મથે.

અભરો થ્યો ઉર્યા

વાડિયું સુકઇયું વાટજ્યું,
ખેતરે સૂક્યા ખરા.
ખોટા ખેંણ ખાઇ પી ને,
માડૂથિઇ પ્યા ઢરા.

રતડ ન રિઇ રાજમેં,
મકાઇજા સૂક્યા મૂર.
બાજર ન રિઇ બરુકી,
હાંણે ગઉં ડિયેતા શૂર.

જમાનું આયો જમીર વોણુ,
મગજ મિણીજા ફ્રિર્યા.
સભરો વો, સે સૂકી વ્યો,
''અગમ'' ચેં અભરો થ્યો ઉર્યા.

✤✤✤✤✤

પિંઢ ઑજાગડમેં ઑલજેતો.
નેં વાટ વાલમ જી વતાયતો.
જિંધ સજી જોંતેંમેં જોરે વિધેં,
તાંય ભંધો પિંઢવારી હલાયતો

આસમલ ધુલિયા ''અગમ''

તૉજે ખોરે આયો ઐંયા..

રાગ : ચાંદી કી દીવાર ન તોડી...

હેજ ભરેલો ધિલડો ખણીનેં, ડરસનલા
આઊં આયો ઐંયા (૨)
ભગતીભાવ સેં ઑગનેંલા, તો જે ખોરે
આયો ઐંયા
હેજ ભરેલો ધિલડો...

કીં ન બુજાં આઊં જ્ઞાનધરમ નેં, નતો
કૈયાં કૉય ક્રીયાધરમ
ચાર કષાય નેં નોં કષાયમેં, બંધીયાંતો
ચીકણા કરમ
અનર્થાડંડ સેં ભચેલા, તૉજે ખોરે
આયો ઐંયા
જીવ કાયા જા મરમ જાણેલા, તૉજે ખોરે
આયો ઐંયા...

ડીં મેં બંધજેં રાગ જા પોટલા, દ્વેસ ભરે
રાત મેં ખાટલા
ઘુસમણ મૂંજે શરીર મેં,
ભરીએ પાપ જા માટલા
અઠ કરમકે જીતેલા, તૉજ ખોરે
આયા ઐંયા
ચરિત્ર તપ મેં તપેલા, તૉજે ખોરે
આયો ઐંયા....

ચાર ગતિમેં ફિરી ફિરીનેં, શાંતિ ન મૂંકે
મિલઈ કિતે
તૉજી મુરત નૅરી પિરભુજી 'મન' કાંતિ
છલકઈ હિતે
લખ ચોરાંસી ફેરા મિટાયલા, તૉજે ખોરે
આયો ઐંયા
આતમ ડિવડેકે પ્રગટાયલા, તૉજે ખોરે
આયો ઐંયા...
હેજ ભરેલો ધિલડો ખણીનેં...

જિધ વી...

સચો સ્વરૂપ ગોતેજી જિધ વી
આરીસેમેં પિંઢ કે વસેજી જિધ વી

ફુલડાં ફુરો નતાં ડીંએ જખમ?
કંઢા વલપસેં વેંઢારેજી જિધ વી

ધોસ્તી જે બોગધે મેં રૅજો મંજૂર
નફરત કે સમૂરી મારેજી જિધ વી

ટોરે મેં રિઈ સરવાડા ભલેં હુંધા સેં
હેકલા શૂન્ય થિઇનેં રૅજી જિધ વી

વિશ્વવ્યાપી તું સર્વજ્ઞ વિઠો ઐંયે
મંધિરે હુંઈ હુંઇ ધૉડેજી જિધ વી

અંધકાર કે માત ડિઈ નેં 'મન' કે
ગિનાન ડીયો પૅટાયજી જિધ વી

મનીષા અજય વીરા 'મન'
બોરીવલી - સાડાઉ
મો. નં. ૭૩૦૩૧૫૮૮૬૮

✤✤✤✤✤

મિટી તૉજી ભનલ મોભત સેં,
મિંજ મ પોખ કખ કંઢા ને ચીયો,
ઉગાય ફોરમ જા ફુટરા ફુલ,
ત તૉજી ડૅલી તેં બરધો ડીયો.

✤✤✤✤✤

પ્રેમ કૅણૂ કીં રાંધ ગાલ નાંય,
ઈતા ખુટલ પણ કરીએંતા.
પ્રેમ પરમાત્મા જો ફૂલ આય,
જેંકે કોક મોંધેરા માણીએંતા.

''આગમ'

સાંત્વન

અવસાન નોંધ

(તા. ૧ એપ્રિલ ૨૦૨૧ થી તા. ૩૦ એપ્રિલ ૨૦૨૧)

ચક્ષુદાન : દેહ /ત્વાચાદાન : અવયવદાન :

પ્રાર્થના રાખેલ નથી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
કેનલ મુરજી શામજી મોતા	૪૨	ફરાદી	દહીંસર
હસમુખ કેશવજી ગોસર નાગડા	૬૮	ગઢશીશા	મુલુંડ
દિલીપ વેરશી શિવજી ગડા	૭૦	ખારૂઆ	પવઈ
મા. હેમલતાબેન ધનજી વાલજી રાંભિયા	૭૭	નાના ભાડિયા	વાશી
વિજયાબેન (મેરાઉના પાનબાઈ	૭૮	—	વસઈ
કુંવરજી સાવલાની પુત્રી)			
જયંતીલાલ લાલજી ઠાકરશી ગાલા	૭૯	કપાયા	પુના
ગંગાબાઈ કુંવરજી ટોકરશી ગાલા	૮૬	કોટડારોહા	સાયન
ચંચળબેન નેમજી પ્રેમજી દેઢિયા	૯૦	કોડાય	માટુંગા
રમેશ ઠાકરશી નરશી મોતા	૬૨	પુનડી	ડોંબિવલી
મા. વિમળાબેન હરખચંદ લાલજી દેઢિયા	૭૪	ભુજપુર	કાંદિવલી
લીલાવંતી રવિલાલ હીરજી મારૂ	૭૫	નાના ભાડિયા	કોલકાતા
દામજી નાનજી વીરજી ખીમસિયા	૮૯	પ્રાગપુર	થાણા
વશનજી પ્રેમજી ગોસર	૮૯	રેલડિયા મંજલ	ઘાટકોપર
વેલબાઈ નાનજી ઓભાયા ગાલા	૧૦૦	ભોજાય	ભોજાય
નીતા મુકેશ અમૃતલાલ ગાલા	૫૦	નાના આસંબિયા	દહીંસર
નરેન્દ્ર વશનજી માલશી વીરા	૫૫	મેરાઉ	મેરાઉ
નિલેશ રસિકલાલ ભીમશી દેઢિયા	૫૫	ભુજપુર	મુલુંડ
જયેશ લક્ષ્મીચંદ દેવશી ગડા	૫૬	બિદડા	મુલુંડ
સુશીલા શાંતિલાલ ગાલા	૭૮	છસરા	સાંતાક્રુઝ
રાઘવજી વીરજી હરશી નિસર	૮૫	વડાલા	મુલુંડ
ભવાનજી ખીમજી પુનશી ગોગરી	૮૭	કોડાય	થાણા

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
મનોજ કેશવજી ઉમરશી ભેદા	૬૬	ભુજપુર	બોરીવલી
ધીરજ જગશી તેજશી વીરા	૬૮	બાડા	વસઈ
ધનબાઈ કુંવરજી રવજી છેડા	૭૩	શેરડી	અલીબાગ
કલ્યાણજી લાલજી દેરાજ ગંગર	૭૪	ટુંડા	ફોર્ટ
કુંવરજી ભાણજી દેવજી છાડવા	૮૩	બાડા	વડોદરા
શાંતિલાલ કુંવરજી ઓભાયા ગાલા	૮૪	સમાઘોઘા	નાંદેડ
સાકરબેન ભવાનજી લાલજી છેડા	૮૮	પુનડી	ચેમ્બુર
કેશવજી ગાંગજી રવજી દેઢિયા	૮૮	નાની ખાખર	માટુંગા
ચંદ્રકાંત શામજી દેવજી છેડા	૫૭	મોટા લાયજા	બોરીવલી
કુસુમ (દેઢિયાનાં ચંચળબેન	૬૧	—	ઘાટકોપર
રામજી ઘેલા પાસડની પુત્રી)			
નેમચંદ જગશી હીરજી વીરા	૬૪	નવાવાસ	સાંતાક્રુઝ
વિમળાબેન શાંતિલાલ મુરજી ગોગરી	૬૭	કોડાય	કાંદિવલી
ચંદ્રિકા હરીશ ચાંપશી શાહ (ગાલા)	૭૧	સાડાઉ	નાગપુર
માવજી શિવજી ગલુભાઈ વિછીવોરા	૭૬	કોટડા રોહા	માટુંગા
નાગજી મોરારજી જીવરજી રાંભિયા	૭૭	નાના ભાડિયા	સાંતાક્રુઝ
લક્ષ્મીચંદ દેવજી દેવશી વીરા	૭૮	બિદડા	મુલુંડ
વિજયાબેન રતનશી લખમશી હરિયા	૭૯	સાભરાઈ	ચેમ્બુર
અમૃતબેન ચુનીલાલ દામજી વીરા	૮૩	દેશલપુર	મલાડ (૯ ઉ)
રમણીકલાલ ભવાનજી દેવજી સંગોઈ	૬૭	સમાઘોઘા	ડોંબિવલી
કલ્યાણજી જેઠા દેશુ ગાલા	૬૯	મકડા	વસઈ
રતનબેન હીરજી હંસરાજ કક્કા	૭૮	બેરાજા	બોરીવલી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
લીલાધર ભોજરાજ હરિયા	૮૭	ડુમરા	ઘાટકોપર
સરલાબેન ભાણજી લાલજી છેડા	૮૭	દેશલપુર	વલસાડ
પ્રદીપ પ્રેમજી કાનજી સાવલા	૫૮	મો. આસંબિયા	મલાડ
જયંત વિશનજી દેવજી સાવલા	૬૧	ડેપા	ડોંબિવલી
શાંતિલાલ ભવાનજી ઉમરશી મારૂ	૭૧	બિદડા	ચેમ્બુર
મણિલાલ ચાંપશી મણશી વીરા	૭૩	પુનડી	ગોરેગામ
હરખચંદ નાનજી પુંજા મામણિયા	૭૮	ડેપા	છિંદવાડા
લક્ષ્મીચંદ વસનજી સાવલા	૮૦	વડાલા	ગોરેગામ
જયેશ શાંતિલાલ મેઘજી સાવલા	૩૦	ગુંદાલા	સાયન
રવીન્દ્ર ઓભાયા વેરશી ફુરિયા	૬૯	બિદડા	ઘાટકોપર
હસમુખલાલ જગશી લાલજી દેઢિયા	૭૩	બિદડા	ચેમ્બુર
કુસુમબેન વેલજી કુંવરજી ફુરિયા	૭૫	બિદડા	ઘાટકોપર
મણિબેન ચુનીલાલ રામજી દેઢિયા	૭૬	ભોરારા	ગામદેવી
ચંચળબેન દામજી ખેરાજ છેડા	૮૧	બેરાજા	ઘાટકોપર
દેવજી થાવર કેશવજી નીશર	૮૧	ભચાઉ	મુંબઈ સેન્ટ્રલ
ભવાનજી મેઘજી દેશર વોરા	૮૪	બિદડા	મલાડ
દામજી રામજી પ્રેમજી ગાલા	૮૭	કાંડાગરા	કાંડાગરા
હીરબાઈ કુંવરજી કરમણ શાહ	૯૮	બિદડા	ગોપીપુરા
ભાણભાઈ કુંવરરજી વેલજી વીરા	૧૦૦	પ્રતાપુર	વિરાર
હરેશ મણિલાલ રવજી છેડા	૫૨	ગોધરા	વિલેપાર્લે
રાજેશ કલ્યાણજી રામજી વીરા	૫૬	નાની ખાખર	ભાયખલા
મુલચંદ કેશવજી ખેરાજ નાગડા	૫૮	ભોજાય	ડોંબિવલી (૩૫ ઉ.)
હર્ષદ રામજી ગણપત દેઢિયા	૫૮	બેરાજા	ઉમરગામ
ચંદ્રકાંત કેશવજી પત્રામલ સંગોઈ	૬૫	કપાયા	નાલાસોપારા
રતનબેન સુંદરજી ગાંગજી હરિયા	૭૧	દેવપુર	માટુંગા
મણિલાલ માણેક સાવલા	૭૪	બેરાજા	થાણા
ચંચળબેન મેઘજી ચના છેડા	૭૪	બાંભડાઈ	મુલુંડ
દેવરાજ ધનજી ભીમશી નાગડા	૭૫	નરેડી	ડોંબિવલી
કલ્યાણજી શામજી કરમણ વીરા	૭૫	દેશલપુર(કંઠી)	મુલુંડ
ચંચળબેન જેઠાલાલ વસાઈયા સાવલા	૭૯	નાગ્રેચા	ધરણગાંવ
લાલજી રણશી પાલણ હરિયા	૯૪	ભોજાય	સાંતાક્રુઝ
મા. લક્ષ્મીબેન જાદવજી નાનજી શાહ(ગંગર)	૯૫	કાંડાગરા	ઘાટકોપર
પ્રફુલ્લ હીરજી માલશી વીરા	૬૫	ભુજપુર	માટુંગા
ગાંગજી લાલજી ઘેલા ગડા	૭૭	નાના ભાડિયા	કુર્લા
મુલચંદ ધારશી કરમશી ફુરિયા	૮૫	મેરાઉ	માટુંગા
મણિલાલ કુંવરજી જીવરાજ રાંભિયા	૯૦	સમાઘોઘા	હૈદરાબાદ
મનોજ હરિલાલ લાલજી વીરા	૫૬	ડોણ	થાણા

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
નિરૂપા રોહિત હીરજી ગાલા	૬૦	ભુજપુર	ભાંડુપ
જયંતીલાલ રાઘવજી ભવાનજી છેડા	૬૩	કાંડાગરા	ભાંડુપ
પ્રદીપ મોરારજી ભાણજી સાવલા	૬૪	બેરાજા	મુલુંડ
શાંતિલાલ વીરજી ઉમરશી ગાલા	૬૬	રતાડિયા ગણેશ	ભાઈંદર
કાંતિલાલ પોપટલાલ વેલજી સંગોઈ	૬૮	કપાયા	માટુંગા
કાંતિલાલ ખીમજી રવજી સાવલા	૭૧	રામાણિયા	મલાડ
જયંતીલાલ લાલજી વીજપાર ગાલા	૭૨	વડાલા	મલુંડ
મધુબેન ભવાનજી મુળજી નંદુ	૭૨	કોડાય	ઘાટકોપર
મણિબેન પ્રેમજી ઠાકરશી રાંભિયા	૭૪	સમાઘોઘા	મલાડ
કાનજી મેઘજી હેમરાજ વીરા	૭૫	મકડા	પરેલ
ટેકચંદ મગનલાલ પુનશી દેઢિયા	૭૫	નાંગલપુર	પરેલ
રાઘવજી શિવજી તેજસી સાવલા	૭૭	વાંકી	બાંદ્રા
ગંગાબાઈ હંસરાજ પ્રેમજી મારૂ	૮૫	ડોણ	દહીંસર
દેવચંદ ખીમજી ખીંયશી સાવલા	૭૦	નાના રતડિયા	ચેમ્બુર
ચંચલબેન ખુશાલ મુરજી વોરા	૭૧	મોટી ઉનડોઠ	કાંદિવલી
રતનબેન પ્રેમજી ભવાનજી સંગોઈ	૮૭	સાડાઉ	લોઅર પરેલ
પ્રિયલ ધવલ નિલેશ ગાલા	૩૨	નવીનાર	મુલુંડ
નિર્મલા વિજય ભોગીલાલ વોરા	૫૯	નવીનાર	ડોંબિવલી
વલ્લભજી ભવાનજી ઉમરશી નાગડા	૭૭	સાભરાઈ	થાણા
પ્રેમજી શામજી હરીજી અજાણી/પોલડિયા	૮૬	બિદડા	કુર્લા
ભાનુમતી ચુનીલાલ લાલજી ગડા	૯૪	કોડાય	થાણા
કુંવરબાઈ વાલજી દેવશી ગોસર	૯૩	મોટી વરંડી	મીરા રોડ
પ્રેમચંદ રામજી ભાણજી હરિયા	૭૩	લાયજા	કાંદિવલી
રેખા ગિરીશ પુનશી ફુરિયા	૫૫	ભચાઉ	મુલુંડ
મણિલાલ મેઘજી વેલજી શેઠિયા	૫૮	વડાલા	નાલાસોપારા
પ્રદીપ દેવચંદ ભવાનજી સાવલા	૬૩	રાયણ	અંધેરી
રંજનબેન કેશવજી લધુ પાસડ	૬૯	કોટડારોહા	વસઈ
ઈંદિરા ધીરજ રામજી મારૂ	૬૪	બિદડા	ઘાટકોપર
ગં.સ્વ. લક્ષ્મીબેન ગાંગજી ભાણજી ગાલા	૭૭	મેરાઉ	પાર્લા
અ.સૌ. હીરબાઈ હેમચંદ શામજી ગાલા	૮૦	દેવપુર	વાશી
કાંતિલાલ દામજી શિવજી ગોસર	૮૧	ભુજપુર	ઘાટકોપર
કાંતિલાલ વેલજી રતનશી પોલડિયા	૮૧	બિદડા	ઘાટકોપર

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
કલ્યાણજી વેલજી ધારશી છેડા	૮૭	નાગલપુર	ખેતવાડી
દમયંતી દેવશી રવજી સાવલા (૧૭ ઉ.)	૮૯	મો. આસંબિયા	મોટા લાયજા
રતનબેન રતનશી ગોવિંદજી વીરા	૯૬	દેવપુર	ડોંબિવલી
વિનોદ લાલજી ચના મામણિયા	૫૫	પુનડી	ડોંબિવલી
અ.સૌ. ગીતા રમેશ ડુંગરશી ખીમસિયા	૫૬	પ્રાગપુર	વાશી
વર્ષાબેન કમલેશ ભાઈલાલ લાલન	૬૫	કોડાય	ચેમ્બુર
લીલાવંતી ખીમજી પુંજા દેઢિયા	૬૮	રામાણિયા	બોરીવલી
મણિલાલ જેઠાલાલ મેઘજી ગડા	૭૦	ભોજાય	ચિંચપોકલી
વિસનજી ટોકરશી નેણશી લાલન	૮૩	કોડાય	જબલપુર
રમણ શામજી પાસુ લાલન	૭૪	કોડાય	દહીંસર
જિગર (કારાઘોઘાના કલ્પના રાજેશ વીરાના જમાઈ)	૩૬	-	સાનપાડા
મીના મહેન્દ્ર વેલજી ગોગરી	૫૭	ટુંડા	નાલાસોપારા
રમેશ કુંવરજી વેલજી વિસરિયા	૬૨	ખારૂઆ	મુલુંડ
પ્રભાવંતી ચુનીલાલ વીરજી ગાલા	૬૫	મોટા લાયજા	ડોંબિવલી
અરવિંદ નાનજી વિજપાર શાહ (ગંગર)	૬૯	બિદડા	મુલુંડ
ચંચળબેન રતનશી પાસુ નિસર	૬૯	વડાલા	અંધેરી
શાંતાબેન મગનલાલ કાકુ નિસર	૭૪	વડાલા	વિરાર
ધનજી લાલજી રણશી ગંગર	૭૫	મેરાઉ	ગીરગામ
સુરેશ મેઘજી ઘેલા હરિયા	૭૬	દેવપુર	ડોંબિવલી
પ્રવીણ શામજી ડુંગરશી સાવલા	૭૬	ભુજપુર	અંધેરી
વશનજી ટોકરશી પાસુ ગાલા	૭૮	પ્રાગપુર	અંધેરી
લક્ષ્મીચંદ દેવરાજ રાજુ પોલડિયા	૭૮	તલવાણા	મુલુંડ
દામજી ચાંપશી ખીમજી છેડા	૮૬	પત્રી	પાર્લા
ખીમજી આસારિયા ભચુ ગોગરી	૮૭	કપાયા	ઘાટકોપર
ઈંદિરા વશનજી ગાંગજી ગાલા	૬૦	બાડા	મુલુંડ
અ.સૌ. કલ્પના અરુણ મેઘજી નિસર	૬૨	વડાલા	મઝગામ
વેણીલાલ વસનજી ટોકરશી દેઢિયા	૬૭	નવાવાસ	હૈદરાબાદ
પુષ્પા કાંતિલાલ પાસુ ગોસર	૭૦	મંજલ રેલડિયા	ડોંબિવલી
કલ્યાણજી પાલણ ગણપત સાવલા	૭૧	બેરાજા	ડોંબિવલી
જેઠાલાલ દેવજી મોમાયા માલદે	૭૩	દેશલપુર	ચેમ્બુર
રક્ષાબેન વસનજી રામજી ધરોડ	૭૫	પત્રી	પરેલ
શશિકાંત કેશવજી ધારશી વોરા	૭૫	નવીનાળ	માટુંગા
અ.સૌ. અરુણાબેન મણિલાલ દેવજી સતરા	૭૪	ગુંદાલા	બોરીવલી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
મંજુલાબેન પ્રેમજી દેવજી સંગોઈ	૭૫	કપાયા	મલાડ
કાંતિલાલ હીરજી લાલજી પોલડિયા	૭૮	બિદડા	અંધેરી
દેવરાજ માણેક કોરશી વિકમાણી	૮૦	કોટડા રોહા	દહીંસર
રામજી કલ્યાણજી કાનજી વોરા	૮૦	દેઢિયા	ડોંબિવલી
દેવચંદ મુલજી પાસુ મારૂ	૮૦	ચિઆસર	મુલુંડ
ખીમજી મેઘજી આણંદ નાગડા	૮૪	ભોજાય	ડોંબિવલી
ગાંગજી માવજી પચાણ શેઠીયા	૮૫	લાખાપુર	વિરાર
નાનજી મુરજી ગડા	૮૫	સાભરાઈ	ભાંડુપ
હીરબાઈ કલ્યાણજી શામજી મારૂ	૮૬	ચિઆસર	ડોંબિવલી
મોરારજી નરશી તેજપાર સાવલા	૮૯	રાયણ	અંધેરી
લક્ષ્મીબેન કેશવજી જેવત ગાલા	૯૦	સાડાઉ	બોરીવલી (૫૮ ઉ)
પાનબાઈ વીરજી નાગજી સાલિયા	૯૬	ગોધરા	કોપર
જ્યોત્સ્ના કાંતિલાલ દેવજી વોરા	૫૯	નવાવાસ	વિરાર
શાંતિલાલ પોપટલાલ શિવજી શાહ/સંગોઈ	૬૫	નાંગલપુર	કાંદિવલી
અ.સૌ. ઝવેરબેન ગાંગજી પાલણ સાવલા	૬૭	નાના રતાડિયા	ઘાટકોપર
કસ્તૂરબેન ભવાનજી પ્રેમજી સાવલા	૬૮	રતાડિયા ગણેશ	ડોંબિવલી
અ.સૌ. અમૃતબેન જયંત નાગજી દેઢિયા	૬૯	પ્રાગપુર	માટુંગા
ભવાનજી આસુ ભુલા હરિયા	૭૦	દેવપુર	વડાલા
દેવચંદ ધનજી જેવત ગાલા	૭૨	દેશલપુર	દાદર
ચંદ્રકાંત લખમશી નાગપાર શાહ	૭૪	કાંડાગરા	દાદર
નેમચંદ હીરજી મુરજી છાડવા	૮૪	મોટા લાયજા	પવઈ
લાલજી જેવત વેલજી મારૂ	૮૯	બિદડા	ડોંબિવલી
લાલજી ભાણજી નાગજી નાગડા	૮૯	મોથારા	ઘાટકોપર
રફીક (મો.આસંબિયાના પ્રજ્ઞા પ્રફુલ્લ ગાલાના જમાઈ)	૪૧	—	મીરા રોડ
કેતન જવેરચંદ વસનજી વીરા	૫૨	મેરાઉ	ભીલાઈ
રાજેશ નાનજી વેલજી વોરા	૫૮	બિદડા	બોરીવલી
મુલચંદ ભવાનજી કાનજી સાવલા	૬૫	મો.આસંબિયા	ચુનાભટ્ટી
કલ્યાણજી ખીમજી કરમશી દેઢિયા	૭૧	તલવાણા	ડોંબિવલી
અ.સૌ. અમૃતબેન વસંતલાલ હિરજી દેઢિયા	૭૨	નાની ખાખર	મુલુંડ
પ્રવીણચંદ્ર જેઠાલાલ હેમરાજ છેડા	૭૪	મોખા	ડોંબિવલી
ગ.સ્વ. જવેરબેન હીરજી ખીંયશી સાવલા	૮૪	નાના રતાડિયા	ચેમ્બુર
જીવીબેન વસનજી જેઠુ મામણિયા	૮૬	કુંદરોડી	વિરાર
લક્ષ્મીચંદ વેલજી મારૂ	૯૦	લાખાપુર	મુલુંડ

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
ધનજી લીલાધર શામજી ગોસર	૯૫	સાભરાઈ	ગંજબાસોદા
જયશ્રી હિતેશ શામજી વીરા	૫૦	મેરાઉ	દાદર
હિતેશ શામજી મોરારજી વીરા	૫૨	મેરાઉ	દાદર
લીના દેવેન્દ્ર કુંવરજી સંગોઈ	૫૭	પ્રાગપુર	કરાડ
હેમંત જેઠાલાલ વેલજી પોલડિયા/શાહ	૫૯	તલવાણા	કાંદિવલી
અ.સૌ. ઊર્મિલા દામજી લખમશી દેઢિયા	૬૪	તલવાણા	ડોંબિવલી
ગંઉં.સ્વ. નલિનીબેન શૈલેશ લાલજી કક્કા	૬૪	વાંકી	માટુંગા
અ.સૌ. નિર્મળાબેન પ્રવીણ કુંવરજી ગાલા	૬૪	લાખાપુર	કાંદિવલી
ધીરજ મેઘજી પચાણ મામણિયા	૬૭	લાયજા	ડોંબિવલી
કાંતિલાલ મોણશી શિવજી મોતા	૭૩	ભુજપુર	કાંદિવલી
કુસુમબેન ચુનીલાલ વશનજી ગડા	૭૮	પત્રી	પાર્લા
મણિબેન માવજી નથુ સાવલા	૭૯	લાખાપુર	મલાડ
મોરારજી ઘેલા પ્રેમજી પાસડ	૮૨	દેઢિયા	ડોંબિવલી
નિર્મલાબેન ચુનીલાલ ભવાનજી શાહ	૯૩	મોટી ખાખર	સોલાપુર
હંસરાજ મુરજી રાંભિયા	૯૩	ગોધરા	કલ્યાણ
કુંવરબેન મેઘજી શામજી છેડા	૯૪	મોટા લાયજા	મલાડ
મા. ઝવેરબેન ટોકરશી કાનજી ગોગરી	૯૩	નાંગલપુર	દાદર
બિપીન માવજી વીરજી ગોસર	૪૯	સાભરાઈ	વડોદરા
અ.સૌ. જમના રાજેશ નરશી સંગોઈ	૫૧	નવાવાસ	ભાંડુપ
અશોક રતનશી નેણશી છેડા	૫૫	રતાડિયા ગણેશ	નાલાસોપારા
મુકેશ ગાંગજી રતનશી રાંભિયા	૫૫	વડાલા	વસઈ
ભરત પુનશી શિવજી હરિયા	૬૦	દેવપુર	ડોંબિવલી
સુરેશ પાસુ કેશવજી સાવલા	૬૩	નાની તુંબડી	મલાડ
અ.સૌ. પ્રભાબેન રામજી ચના નાગડા	૬૭	કોટડી (મહા)	ડોંબિવલી
અશ્વિન કુંવરજી પત્રામલ સંગોઈ	૬૫	કપાયા	નાલાસોપારા
તુષાર દેવચંદ કુંવરજી ગોગરી	૬૮	કોડાય	પુના
કસ્તૂરબેન આણંદજી ડુંગરશી ગડા	૭૪	મોટા રતાડિયા	ડોંબિવલી
સુંદરબેન મેઘજી આસારિયા ગોસર	૯૬	મોટી ઉનડોઠ	મુલુંડ
નિર્મળાબેન દામજી જેઠા દેઢિયા	૭૮	બિદડા	ફોર્ટ
રતનબેન માવજી મોરારજી દેઢિયા	૮૩	ભોરારા	મુલુંડ
રતનબાઈ ગાંગજી મુરજી ગંગર	૮૪	છસરા	ડોંબિવલી
શાંતિલાલ હેમરાજ ખીમજી છેડા	૮૦	નાની તુંબડી	નાલાસોપારા

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
અનિલ લાલજી પતુ સાવલા	૫૬	નવાવાસ	નાલાસોપારા
રીટા અનિલ લાલજી સાવલા	૫૩	નવાવાસ	નાલાસોપાર
અ.સૌ. વનીતા ચંદ્રકાંત રામજી બૌઆ	૫૭	પ્રાગપુર	માટુંગા
વલ્લભજી કેશવજી વીરજી મારૂ	૫૭	બેરાજા	બોરીવલી
અનિલ હેમરાજ કોરશી ગાલા	૬૨	મો. આસંબિયા	દ્વારકા
સાકરબેન તલકશી ખીમજી છેડા	૭૩	ના. આસંબિયા	ડોંબિવલી
કસ્તૂરબેન વલ્લભજી દેવરાજ વોરા	૭૮	નવીનાર	માટુંગા
કેશવજી ઉમરશી રાંભિયા	૮૧	રામાણિયા	ચેમ્બુર
જવેરબેન ગાંગજી પાલણ દેઢિયા	૮૩	તલવાણા	થાણા
ડુંગરશી ભીમશી મુરજી મોતા	૮૩	દેવપુર	ફોર્ટ
હીરાબેન લીલાધર મણશી વોરા	૮૪	દેવપુર	સાંતાક્રુઝ
માવજી ભીમશી નાગશી સંગોઈ	૮૬	સાડાઉ	નવસારી
હેમકુંવર રાઘવજી કેશવજી વીરા	૮૭	કારાઘોઘા	દાદર
ઝવેરીલાલ શામજી કેશવજી વીરા	૮૭	તુંબડી	મુલુંડ
CA પ્રિયંકા (ડુમરાના પ્રવીણા સતીશ	૨૯	—	દાદર
ખીમજી હરિયાની પુત્રી)			
અ.સૌ. લક્ષ્મીબેન રવિલાલ લીલાધર દેઢિયા	૫૪	મોટી ખાખર	નવસારી
રાજેન્દ્ર હરિલાલ લાલજી વીરા	૬૨	ડોણ	થાણા
મા. પૂનમબેન પ્રવીણચંદ્ર દેવરાજ મામણિયા	૬૮	રામાણિયા	વસઈ
જવેરબેન નાનજી લાલજી ચંદુવા	૭૩	બગડા	મલાડ
ચંદ્રકાંત હીરજી નાનજી ગડા	૭૩	કોડાય	ઘોડપદેવ
આણંદજી દામજી નાગજી સંગોઈ	૭૪	ગોધરા	મુલુંડ
રતિલાલ વેરશી શિવજી ગડા	૭૪	ખારૂઆ	તાડદેવ
હંસરાજ ખીંયશી લાલજી શાહનંદ	૭૪	ડુમરા	મુલુંડ
શાંતાબેન આણંદજી મુરજી ગાલા	૭૬	ઉનડોઠ	ડોંબિવલી
પ્રદીપ ખીમજી પુનશી વીરા	૭૬	નાંગલપુર	મુલુંડ
કલ્યાણજી કાનજી આણંદ ગડા	૭૯	ત્રગડી સંભવપુર	બેંગ્લોર
જબુ લધુ શિવજી ગાલા	૭૯	સાડાઉ	ડોંબિવલી
લક્ષ્મીચંદ મેઘજી પાંચારિયા દેઢિયા	૮૦	તલવાણા	થાણા
પ્રભાબેન પુનશી નરશી દેઢિયા	૮૩	ભુજપુર	અંધેરી
શ્રીમતી ભાનુબેન શાંતિલાલ ભાણજી દેઢિયા	૯૦	મેરાઉ	દુર્ગ
નીતા હિતેશ પ્રેમજી લાપસિયા	૪૭	નાના ભાડિયા	ડોંબિવલી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
અ.સૌ. અલ્કા ગુલાબ જેઠાલાલ ગડી	૫૪	બાડા	વલસાડ
વસંત ખેતસી નાગશી વોરા	૬૨	બિદડા	નાલાસોપારા
ભાઈલાલ તલકશી લાલજી લાલન	૬૯	કોડાય	કોડાય
હેમલતા મોરારજી રાયશી શાહ/મામણિયા	૭૬	રામાણિયા	ચેમ્બુર
ગાંગજી લાલજી ધરમશી નિસર	૭૬	વડાલા	કાંદિવલી
મા. જમનાબેન નવીનચંદ્ર હીરજી મારૂ	૭૭	હાલાપુર	વડાલા
મહેન્દ્ર રતિલાલ ધારશી છેડા	૭૯	મો. આસંબિયા	ઘાટકોપર
વિજયાબેન રતનશી લાલજી વોરા	૮૨	નારાણપુર	પીપરિયા
હેમલતા નાગજી પ્રેમજી ગાલા	૮૪	ગેલડા	કાંદિવલી
લીલાવંતીબેન કુંવરજી વીજપાર ધરોડ	૯૨	પત્રી	બોરીવલી
રીટા જયંત હરશી સતરા	૫૬	ગુંદાલા	ડોંબિવલી
વિજય આણંદજી મેઘજી વિસરિયા	૬૨	દેશલપુર	મુંદ્રા
સુનીતા ધનજી ધારશી સાવલા	૬૮	મોથારા	હૈદ્રાબાદ
અ.સૌ. સરયુ નેમીદાસ પ્રેમજી ગોસર	૭૧	ગોધરા	મુલુંડ
ગુણવંતીબેન માવજી વીરજી ગોસર	૭૪	સાભરાઈ	વડોદરા
જેઠાલાલ પુનશી ખીમરાજ ખુથિયા	૭૫	નાની તુંબડી	બોરીવલી
કાનજી શામજી વીરજી શેઠિયા	૭૭	લાખાપુર	મીરારોડ
અ.સૌ. ભાનુમતીબેન વલ્લભજી હંસરાજ ગોગરી	૭૮	મોટા કપાયા	સાયન
ગંગાબેન મુરજી નાનજી પોલડિયા	૮૧	તલવાણા	થાણા
સાકરબેન પ્રેમજી લખમશી ગડા	૮૬	નાંગલપુર	નાંગલપુર (૧ઉ)
ઊર્મિ હિમાંશુ ધીરજલાલ બૌઆ	૩૫	નાની તુંબડી	નવસારી
ભારતી રાજેશ જાદવજી છેડા	૫૬	રતાડિયા ગણેશ	કાંદિવલી
જયંત જીવરાજ વીરજી કેનિયા	૫૮	કપાયા	નાલાસોપારા
વિનોદ ટોકરશી દેવજી ગડા	૬૨	ગુંદાલા	વડોદરા
કુ. જ્યોત્સ્ના મગનલાલ ખીંયશી ગડા			
પ્રવીણચંદ્ર શામજી કરમણ વીરા	૭૧	દેશલપુર	કાંદિવલી
ભાઈલાલ નથુ નેણશી ગાલા	૭૧	મો. આસંબિયા	ભાયખલા
નેમીદાસ મેઘજી રાયશી દેઢિયા	૭૩	કોડાય	થાણા
મા. દમયંતીબેન નાનદી ચાંપશી ગલિયા	૭૬	લૂણી	ઘાટકોપર
લક્ષ્મીચંદ કારૂભાઈ ભારમલ દેઢિયા	૭૩	ગુંદાલા	બોરીવલી
પ્રભાબેન કલ્યાણજી ધારશી સંગોઈ	૭૭	નાની તુંબડી	બોરીવલી
મા. પુષ્પાબેન પ્રાગજી ખીમજી દેઢિયા/પેથાણ	૭૯	બિદડા	ચેન્નઈ

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
ડૉ. જયંત કુંવરજી રાયશી ગડા	૮૩	બાડા	દાદર
લીલાવંતીબાઈ દેવજી ગોસર દેઢિયા	૮૩	નાંગલપુર	નાંગલપુર
મોંઘીબેન રમણીકલાલ નાગશી વિસરિયા	૮૫	ગઢશીશા	ઘાટકોપર
મા. રતનબેન સુંદરજી પાસુ સાવલા	૮૫	ભીંસરા	મલાડ
મા. કેસરબેન ટોકરશી ઉમરશી સોની	૮૬	દેશલપુર (કંઠી)	કર્નાટક
સાકરબેન ગાંગજી તેજશી નંદુ	૮૯	વાંઢ	થાણા
કસ્તૂરબેન શાંતિલાલ માલશી કેનિયા	૮૮	છસરા	સાંતાક્રુઝ
(ઝુમ પર પ્રાર્થના)			
વિમળાબેન શાંતિલાલ મોણશી નંદુ	૭૩	બારોઈ	બોરીવલી
હસમુખ ભાણજી હીરજી દેઢિયા	૭૦	પત્રી	કાંદિવલી
કાળધર્મ પામેલ છે			
મુ. શ્રી શ્રુતોદયવિજયજી મ.સા.	૮૦		
પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ચંદ્રકીર્તિશ્રીજી મ.સા.	૯૦		

नींद कहाँ है ?

सोच सोचकर मैं, क्यों दुःखी होता हूँ ?
बेहोशीमें रोज कितने, दुःखके बीज बोता हूँ।
सींचता हूँ फिर वही जूठे, सपनों के बगीचे ।
देखकर अपनी ही फसल,
रोज रात भर रोता हूँ ।
हिसाब देखता हूँ, मैं क्या पाया क्या खोता हूँ ?
लगता है मुझे मैं वही, ज्योतिषी का तोता हूँ ।
फिर हाथ धोता हूँ, उसी गंगामें अभी तक ।
खात हूँ नींदकी गोली,
शांतिसे कहाँ सोता हूँ ?

પ્રવીણ ગોગરી , દહીંસર
ફોન ૨૮૯૫ ૩૪૫૯

નામકરણ

સેવા સમાજની સ્થાપનાના પાયામાં કચ્છી ઓશવાળ સમાજની સામાજિક સેવા-પ્રવૃત્તિઓના સાંકડા ક્ષેત્રને મોટા ફલકમાં વિકસાવવાની અને ફેલાવવાની એમની તમન્ના અને દીર્ઘ દૃષ્ટિવાળી કોઠા-સુઝ જ હતી. પરંતુ એમને જે કરવું હતું તે વિસંવાદની બોરડીને ઝૂડ્યા વગર કરવું હતું. સમાજને આંચકો આપ્યા વગર કરવું હતું. કદાચ વિદ્યમાન લીટીને સ્પર્શ્યા વગર જ તેને નાની બનાવવા, બિરબલના તર્કે, મોટી લીટી દોરીને કરવું હતું.

સ્વર્ગસ્થ વેલજીબાપાએ એમ જ કર્યું અને સફળતાપૂર્વક કર્યું. ૧૯૪૭માં ક.વી.ઓ. સેવા સમાજની સ્થાપના થઈ અને 'પગદંડી'નો પણ જન્મ થયો. સેવા સમાજના વૈચારિક અને સૈદ્ધાંતિક ગર્ભાધાન સાથે જ 'પગદંડી'નો પણ પિંડ બંધાયેલો. 'સેવા સમાજ'ની સ્થાપના પછી સેવા સમાજના મુખપત્ર તરીકે પણ કશુંક હોવું જોઈએ એમ સહકાર્યકરોને લાગેલું જ. આવા મુખપત્રને શું નામ આપવું ? આ મુદ્દે જે ચર્ચા વહેતી થયેલી..

.... સ્મરણ જાગૃત થાય છે. 'સેવા સમાજ'નું એક પત્ર શરૂ કરવાનું નક્કી થાય છે. શું નામ આપવું ? અનેક નામો રજૂ કરવામાં આવે છે. જવાન, જવા મર્દ, જ્વાલા, વીરહાક, દંદૂભી વગેરે, વગેરે શ્રી વેલજીબાપા બધા જ નકારી કાઢે છે. કોઈ ને કોઈ યોગ્ય કારણો સાથે સતત નામાભિધાનના ખયાલો મગજમાં રમે છે, અને એક કાવ્ય સ્ફુરે છેઃ

વિજન વન વાટપે,
થનગનતા ધોરીલા અમે;
મીટ માંડી આભની અટારીએ...
અણગણ તારલા મહીંથી
એક તારલો ખર્યો.
તેજ લિસોટો રહ્યો;
ત્યાં પથપે નજર પાછી પડી,
વિજન વન વાટપે.
એક 'પગદંડી' પડી.

WPP Licence No.:- MR/Tech/WPP-215/East/2020-22
PAGDANDI (Monthly) JUNE 2021 RNI-14593/1957, Published on 1st of every month & Posted at Mumbai Patrika Channel Sorting Office Mumbai - 400 001 on 2nd & 3rd of every Month. Postal Regd. No. MCE/251/2020-2022

શ્રી ક.વિ.ઓ. સેવા સમાજ

સંસ્થાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ